



T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MÜLTECİLER AÇISINDAN ÇÖZÜM HAKLARI: GERİ DÖNÜŞ,
YEREL ENTEGRASYON, YENİDEN YERLEŞTİRİLME**

KHANAIYM MARATOVA

İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU

KIRIKKALE-2022



T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MÜLTECİLER AÇISINDAN ÇÖZÜM HAKLARI: GERİ DÖNÜŞ,
YEREL ENTEGRASYON, YENİDEN YERLEŞTİRİLME**

KHANAIYM MARATOVA

İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU

KIRIKKALE-2022

KABUL-ONAY

Khanaiym MARATOVA tarafından hazırlanan “MÜLTECİLER AÇISINDAN ÇÖZÜM HAKLARI: GERİ DÖNÜŞ, YEREL ENTEGRASYON, YENİDEN YERLEŞTİRİLME” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dç. Dr. Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU

İmza.....

İnsan Hakları Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof. Dr. Abdurrahman SAYGILI

İmza.....

Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Dr. Cengiz ARIKAN

İmza.....

Anayasa Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .

Tez Savunma Tarihi: 20/08/2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- o Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- o Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- o Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- o Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- o Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Khanaiym MARATOVA

26.05.2022

ÖZET

MÜLTECİLER AÇISINDAN ÇÖZÜM HAKLARI: GERİ DÖNÜŞ, YEREL ENTEGRASYON, YENİDEN YERLEŞTİRME

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Hamdi Gökçe Zabunoğlu

Mayıs 2022, 93 sayfa

İnsanın en temel haklarından olan özgürlük ve yaşama hakkı insanın yaşam sürdürdükleri ülkede ortaya çıkan iç karışıklıklar, dış saldırılar, baskıcı rejim uygulaması sonucunda maalesef ihlal olabilmektedir. Hayatlarını kurtarmak adına yaşadıkları toprakları terkederek güvenli ülkelere sığınmak mecburiyetinde kalan bu kişilere uluslararası hukuk gereği uluslararası korumadan yararlanma hakkı tanınmaktadır. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi kapsamında bu kişilerin durumları değerlendirilerek uluslararası koruma statüsü tanınmaktadır ve kişilerin bu duruma dair kalıcı bir çözüm getirilene kadar bu ülkenin korunmasından yararlanmaktadırlar.

Mültecilerin durumuna kalıcı bir çözüm sunmak hiç bir devletin sorumluluğu değildir. Ne uluslararası hukuk, ne de herhangi bir sözleşme devletlere bu yükümlülüğü vermektedir. Ancak iltica ve mülteci hukukunun temel hedefi mültecilere kalıcı çözüm sunmaktır. Bu hedef doğrultusunda, en temel görevi mültecilere uluslararası koruma sağlamak olan BMMYK'nın bir diğer temel görevlerinden biri mültecilerin durumuna kalıcı bir çözüm sunmak olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, BMMYK 3 kalıcı çözüm yolu belirlemektedir.

Gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon, yeniden yerleştirilme olarak bilinen çözüm yolları ancak mültecinin durumu değerlendirilerek, bu değerlendirmeler sonucunda kişiye en uygun olanı seçildiği durumda başarılı ve kalıcı olabilmektedir. Ancak bu kalıcı yolların üçü de, ev sahibi devlet, güvenilir üçüncü devlet, BMMYK, devlet kuruluşları, devlet dışı yetkili ve ilgili kuruluşlar, gönüllü geri dönüşte ise köken devletlerin iş birliği ve desteği ile yapıldığı durumda, güvenilir ve sürdürülebilir, etkili ve kalıcı bir çözüm haline gelebilmektedir.

Anahtar kelimeler: Mülteci, Geçici koruma, Çözüm hakları, Göç, Sığınma

ABSTRACT

SOLUTION RIGHTS FOR REFUGEES: RETURN, SETTLEMENT, TRANSITION TO CITIZENSHIP

Kırıkkale University

Social Sciences Institute

Department of Human Rights, Master's Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU

May 2022, 93 pages

The most fundamental human rights such as freedom and the right to life can unfortunately be violated as a result of internal turmoil, external attacks, and oppressive regime practice in the country where people live. The people, who have to leave their lands and seek refuge in safe countries in order to save their lives, are entitled to benefit from international protection in accordance with international law. Under the 1951 Geneva Convention, the status of those people is taken into consideration and international protection status is recognized, and they benefit from the protection of this country until a permanent solution is brought for this situation.

It is not the responsibility of any government to offer a permanent solution to the refugee situation. Neither international law nor any convention gives this obligation to states. However, the main goal of asylum and refugee law is to offer permanent solutions to refugees. In line with this goal, one of the main duties of UNHCR, whose main task is to provide international protection to refugees, has been determined as providing a permanent solution to the situation of refugees. In this context, UNHCR identifies 3 permanent solutions.

Solutions known as voluntary return, local integration and resettlement can only be successful and permanent if the situation of the refugee is evaluated and the most suitable one is selected as a result of these evaluations. On the other hand, if all three of these permanent ways are made with the cooperation and support of the host state, trusted third government, UNHCR, state agencies, non-state authorities and relevant organizations, and voluntary repatriation, with the cooperation and support of the states of origin, it may become a reliable and sustainable, effective and permanent solution.

Keywords: Refugee, Temporary protection, Solution rights, Migration, Asylum

TEŞEKKÜR

Eğitime 6 senelik bir süre ara verdikten sonra tekrar öğrenci hayatına döndüm. Başka bir ülkede, bambaşka bir eğitim sistemi ile eğitime başlamak beni ne kadar çok zorlasa da, Yaradanım'ın karşıma çıkardığı insanların desteği ile bu süreç çok daha kolay bir hal aldı. Ciddi bir emek ve özen ile üzerine çalıştığım ve hazırladığım yüksek lisans tezimi tamamladım ve bu bölümü sadece tezimin hazırlanmasında değil eğitim süresi boyunca beni destekleyen herkese teşekkürlerimi sunmak için kullanmak istiyorum.

Öncelikle, benim eğitimimin devam etmesini benden daha çok isteyen, bana benden daha fazla güvenen, her zaman motive ederek her başlangıçta beni destekleyen eşim **Erlan Baianov'a** saygı ve sevgi ile teşekkür ederim.

Başvuru yapan binlerce kişi arasından beni seçerek, Türkiye bursları programı kapsamında burada eğitim almamı sağlayan, Türkiye'de eğitim alma fırsatını sunan **Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'na** teşekkürü borç bilirim.

Çalışmamda bana yol gösteren, yeni eğitim sistemine alışma sürecinde desteklerini ve emeklerinin esirgemeyen, öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyacağım tez danışmanım sayın **Dç. Dr. Hamdi Gökçe Zabunoğlu** hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kırıkkale'ye ayak bastığım günden beri hiç tanımadığı halde, hiç bir çıkarı olmadan bana destek olan, sayesinde Kırıkkale avucumdun içindeymiş gibi hissedilen, gittiğim her yere bana eşlik ederek, Kırıkkale'de bir kere bile yolumu şaşırma izin vermeyen, yeni eğitim sistemi, yeni bir üniversite ile ilgili hiç bir sorumu yanıtızsız bırakmayan ve iyi ki tanışmışım dedirten Kırıkkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencisi sevgili arkadaşım **Emine Er Çakır'a** teşekkür ederim.

Son olarak, hiç bir vazifesi olmadığı halde, hiç bir maddi çıkarı ve beklentisi olmadan, benim gibi binlerce uluslararası öğrencilerinin yanında yer alarak, Türkiye'de eğitim süreleri boyunca onlara rehberlik ve danışmanlık yapmayı görev bilen **Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu'na (UDEP)** şahsım adına ve bütün uluslararası öğrenciler adına teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ SAYFASI	xi
1. GİRİŞ	1
2. GÖÇ	4
2.1. Göç Kavramı	4
2.2. Göç Türleri ve Nedenleri.....	5
2.3. Göç İle İlişkin Kavramların Açıklanması.....	9
2.3.1. Göçmen.....	9
2.3.2. Yerinden Edilmiş Kişi	11
2.3.3. Vatansız Kişi.....	12
2.3.4. Mülteci Kavramı.....	15
2.3.5. Şartlı Mülteci	18
2.3.6. Sığınmacı	20
2.3.7. İkincil Koruma.....	21
2.3.8. Geçici Koruma.....	22
3. TÜRKİYE GÖÇ POLİTİKASI TARİHİ GELİŞİMİ, TÜRKİYE GÖÇ POLİTİKASI	25
3.1. Osmanlının Göçe Yaklaşımı	25
3.1.1. Sefarad Yahudilerinin Osmanlıya Sığınması.....	26
3.1.2. Kırım Tatarları ve Nogaylılar	27
3.1.3. Macar ve Leh Mültecileri	29
3.2. Türkiye Cumhuriyeti Göç Politikası Gelişmesi	30
3.2.1. İskan Kanunu	32

3.2.2. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu.....	35
3.2.3. 5683 Sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatı Hakkında Kanun	36
3.2.4. Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği	37
3.2.5. Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketliliğine Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.....	38
3.2.6. İçişleri Bakanlığı 57 nolu Genelge	39
3.3. Günümüz Türkiye’nin Göç Politikası	40
3.3.1. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.....	40
3.3.2. Geçici Koruma Yönetmeliği.....	42
3.3.3. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulamasına İlişkin Yönetmelik.....	45
3.3.4. Türkiye’nin Taraf Olduğu Geri Kabul Anlaşmaları	46
4. MÜLTECİLER AÇISINDAN ÇÖZÜM HAKLARI	50
4.1. Uluslararası Hukukun Kaynakları	50
4.1.1. Sözleşmeler.....	50
4.1.1.1. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme ..	51
4.1.1.2. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 New York Protokolü.....	54
4.1.1.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	55
4.1.2. Milletlerarası Teamül.....	56
4.1.3. Hukukun Genel İlkeleri	57
4.1.4. Mahkeme Kararları.....	58
4.2. Uluslararası Hukukta Kalıcı Çözüm Hakları Türleri.....	60
4.2.1. Gönüllü Geri Dönüş.....	61
4.2.2. Yerel Entegrasyon	68
4.2.3. Yeniden Yerleştirilme.....	76
5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	84
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	93

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
3.1. Ülkeden Çıkarılma Sürecinde Geri Kabul Anlaşmasının Yeri	47
4.1. Kavramsal Çerçeve: Entegrasyon ve temel alanları.....	70



TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
3.1. 1922-1999 yıl dilimi Türkiye'ye gerçekleşen göçler	31
3.2. Türkiye'nin taraf olduğu geri kabul anlaşmaları	48
4.1. Gönüllü geri dönüşün asıl öğeleri	64
4.2. 2014-2022 yılları arasında Suriyelilerin üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilmesi	83



KISALTMALAR DİZİNİ SAYFASI

AB	Avrupa Birliği
Aktr.	Aktaran
AK	Avrupa Konseyi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşik Milletler
BMMYK	Birleşik Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
C.	Cilt
GK	Geçici Koruma
GKY	Geçici Koruma Yönetmeliği
GM	Genel Müdürlük
ĞİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
IDP	İnternally Displaced Person Yerinden edilmiş kişi
m.	madde
S.	Sayı
s.	sayfa
Y.	Yıl
YUKK	Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu
TDK	Türk Dili Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
RG	Resmi Gazete
MMY	Mülteci Müsafirhaneleri Yönetmeliği
UAD	Uluslararası Adalet Divanı

1. GİRİŞ

Son yıllarda dünya çapında sıklıkla gerçekleşen göç akınları gözlemlenmektedir. Bu akınların sebepleri olarak her ne kadar doğal afetler, iklim değişiklikleri, ekonomik krizler olabilese de çoğu zaman insanların yaşadıkları ülkelerde meydana gelen iç savaşlar, dış saldırılar, baskıcı rejim uygulanmasından kaynaklanan insanın en temel haklarının ihlalleri gelmektedir. Savaş, siyasi çalkantılar, etnik çatışmalar milyonlarca kişiyi hayatlarını kurtarmak adına yaşadıkları toprakları terkederek daha güvenli bir yaşam şartlarını aramaya mecbur bırakarak, daha güvenli gördükleri ülkelere sığınmak mecburiyetine sokmaktadır. Ancak bu durumlar en çok maddi ve manevi açıdan zayıf insanları etkilemektedir.

BMMYK istatistiklerine göre 2020 yılı sonu itibariyle dünya genelinde 26,4 milyon mülteci, 48 milyon kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi, 4.1 milyon sığınmacı olarak toplamda 82,4 milyon kişi zorla yerinden edilmiş bulunmaktadır. Sadece Türkiye genelinde geçici koruma altındaki kişilerin sayısı 3,65 milyona, uluslararası koruma başvuru sahipleri 330.000'e ulaşmış durumdadır. Türkiye'nin komşu ülkesi olan Suriye'de 2011 yılında başlayıp günümüze kadar devam eden iç savaştan dolayı dünya çapında zorunlu göç mağdurları olarak en çok Suriye vatandaşları gelmektedir. 2016'da Avrupa bölgesine sığınma talebinde bulunmuş Suriyeli sayısı 884,461 iken, Türkiye'de 2017'de geçici koruma altına alınan Suriyeli sayısı 2,910,281'i bulmuştur. 30 Nisan 2020 tarihi itibariyle bu sayı 3,580,263'e ulaşmıştır.

Bu durumlar karşısında kişiler kendileri açısından daha güvenli gördükleri ülkelere sığınarak uluslararası koruma talebinde buldukları takdirde 1951 Sözleşmesi kapsamında bu kişilerin durumları değerlendirilerek uluslararası koruma statüsü tanınmaktadır.

1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'nin ilk amacı her ne kadar 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupalı mültecileri koruma altına almak ise de, daha sonraki dünya çapında artış gösteren mültecilerin hareketliliği doğrultusunda 1967 tarihli Protokolü ile zaman ve coğrafi sınırlama ortadan kalkmıştır. Böylece bu

Sözleşme günümüzde çoğu ülkenin uluslararası koruma düzenlemelerinde ilk kaynak ve hukuksal dayanak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mültecilerin psikolojik, sosyolojik ve ekonomik durumlarının düzene girmesi ve bu kişiler hayata kaldığı yerden devam edebilmeleri için ellerinde somut bir çözümün olması şarttır diyebiliriz. Çünkü uzun süreli bir belirsizlik, insan hayatını kötü etkileyebilmektedir. Bilindiği üzere, devletlerin mültecilere yönelik kalıcı bir çözüm sunma yükümlülüğü taşımamaktadır, ancak aynı zamanda iltica ve mülteci hukukunun temel hedefi olarak bu kişilere kalıcı çözüm sunmak olarak bilinmektedir. Bu bağlamda, BMMYK büyük önem taşımaktadır.

1950 yılında II. Dünya Savaşı sonrasında evlerinden kaçan veya evlerini kaybetmiş olan Avrupalılara yardım amaçlı kurulan BMMYK'nın temel görevlerinden biri mültecilere uluslararası koruma sağlamaktır. Bir diğer görevi de, devletlerin ve onayladıkları devlet dışı yetkili ve ilgili kuruluşların yardımı ile mültecilerin ülkelerine gönüllü bir şekilde geri dönmeleri veya yeni ülkeye uyumları şeklinde kendilerine kalıcı çözüm sağlamaktır. Günümüzde mültecilere sunulan üç geleneksel kalıcı çözüm söz konusudur. Gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirilme olarak bilinen bu kalıcı çözüm yollarının en tercih edileni gönüllü geri dönüş olsa da, diğer ikisinin de büyük bir öneme sahip olduğunu da bilmemiz gerekir.

Mültecilere sunulan bu kalıcı çözümleri araştırmaya yönelik yapılan bu çalışmanın birinci bölümü Göç başlığı altında çalışılmıştır. Çalışmada öncelik kavramlara verilerek, göç olgusunun açıklanması, göçün türleri ve sebepleri, daha sonra da göç ile ilgili literatürdeki kavramların tanımlanması ve açıklanması yapılmıştır.

İkinci bölüm Türkiye Göç Politikası Tarihi Gelişimi, Türkiye Göç Politikası başlığı altında ele alınmıştır. Araştırma Prof. Dr. Kemal Karpat'ın: 'Türkiye, göçler sayesinde kurulmuş, değişmiş ve bugün milli devlet haline gelmiştir' cümlesinden yola çıkarak, günümüz göç politikasının incelenmesini ele almadan önce, kısaca bir göç politikası gelişimi tarihçesine göz atılması uygun görülmüştür. İkinci bölüm Osmanlı'nın Göçe Yaklaşımı; Türkiye Göç Politikasının Tarihi Gelişimi; Günümüz Türkiye'nin Göç Politikası başlıkları altında 3 kısımdan oluşmaktadır. Burada görüldüğü üzere, Türkiye tarihi boyunca mülteci ve sığınmacı akınları olsun, bireysel gelenler olsun, çok sayıda mültecilere ev sahipliği yapmış ve her zaman mülteciler açısından güvenilir bir ülke halinde olmuştur.

Üçüncü ve son bölümde ise Mülteciler Açısından Kalıcı Çözüm Hakları başlıklı bölümün ilk kısmında uluslararası hukuku oluşturan kaynaklara kısaca değinilmiştir. Burada, uluslararası hukukun en temel kaynağı olan sözleşmeler incelenmiştir ve çalışmada, mültecilere yönelik düzenlemeler içeren 1951 Cenevre Sözleşmesine, 1967 tarihli Protokole, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi küçük başlıklar altında incelenmiştir. Ardından mültecilere yönelik kalıcı çözümlerden olan gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve akabinde vatandaşlığa geçiş, yeniden yerleştirilme yolları çalışılmıştır.



2. GÖÇ

2.1. Göç Kavramı

Göç, insanoğlunun hayatında hep var olan bir eylemdir. Öte yandan Göç olgusu sadece insanoğluna değil, dünyamızı bizimle paylaşan bütün varlıklara özgü bir eylem olduğu da malûmumuzdur. Yerleşik hayata geçmeden önce insan yine daha iyi yaşam şartları aramış ve yaşadığı yerleri bırakarak farklı yerlere yerleşmiştir. Aradıkları özellikler, vardıkları yerlerde sukunetin bulunması, verimli toprakların ve hayvanları besleyecek olan otlakların ve benzeri şartların bulunmasıydı. Zamanın geçmesiyle toplumlar, yerleşik bir hayat sürmeye başlamasına rağmen, insanoğlunun daha iyi yaşam şartları araması alışkanlığını elbette yok etmedi. Günümüzde vatandaşı olduğu ülkelerden başta işsizlik ve istikrarsızlık olmak üzere bir çok nedenlerden dolayı kendi iradesi ile başka ülkelere giden insanların sayısı gün be gün çoğalmaktadır. Ancak ülkelerini istemsiz, mecburi bir biçimde terk eden insanların sayısı da her geçen gün daha da artmaktadır. Bu biçim göçlerin başta gelen nedenlerinden olarak doğal afetler, iç savaşlar, dış saldırılar, zulüm, şiddet ve benzeri insan hakları ihlallerini sayabilmekteyiz. Bu çalışmanın daha aydın bir şekilde devam etmesi için, öncelikle “göç” kavramının açıklaması ile başlayıp, göç türlerinden bahsederek devam edilecektir.

Göç nedir diye soracak olursak, Türk Dili Kurumu’na (TDK) baktığımızda: ekonomik: *“toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret”*¹ olarak açıklanmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü’nde ise göç: süresi, yapısı, ve nedeni ne olursa olsun bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet sınırları içinde yer değiştirmesi şeklindeki bir nüfus hareketi olarak tanımlanmaktadır.² Göç’ün başka bir tanımlaması da, bireysel ya da toplu halde yaşam sürdürdükleri bir ülke sınırları içerisinde veya bir ülke sınırından başka bir ülkeye

¹ TDK (Türk Dil Kurumu) Resmi İnternet Sayfası <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 21.12.2021).

² Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü Yayını No:31 2013, s. 35-36.

süresine, yapısına veya şekline bakılmaksızın yer değiştirmeleri sonucunda oluşan nüfus hareketleri olarak geçmektedir.³ Bir diğer açıklamaya göre, göç çeşitli nedenlerle bağlı bulunduğu ülkeyi terk ederek yerleşme amacıyla başka ülkeye gitmektir.⁴ Hamdi Gökçe Zabunoğlu'na göre göç: insanların daha iyi daha güvenli, sosyal, ekonomik, kültürel yönden daha iyi imkanlara sahip bölgelerde yaşamlarına devam etmek amacıyla yaşam sürdürdükleri yerden ayrılarak başka bir yere gitme olgusudur.⁵ Ravenstein göçü mekansal yer değiştirme olarak tanımlamışsa, Lee ise kalıcı veya yarı kalıcı bir ikamet değişikliği olarak tanımlamaktadır.⁶ Böylelikle göç bir harekettir, bireysel veya toplu şekilde olması farketmeksizin, çeşitli faktörler sonucunda meydana gelen ve insanoğlunu yaşadıkları yerlerden istemli ya da istemsiz, ve hatta çoğu zaman mecburi bir biçimde insanları yaşadıkları, alıştıkları yerlerden kopararak, alıştıkları düzeni bırakarak başka bir yerlere kalıcı veya yarı kalıcı yerleşim amaçlı sürükleyen hareketlerin toplamıdır diyebilmekteyiz.

Her bir nüfus hareketi göç olarak nitelendirilemez. Örneğin seyahat amaçlı gezi ve aynı yerleşim biriminin sınırları içerisinde bir yeri başka bir yere değiştirme, tercih etme, taşınma gibi durumlar göç olarak sayılmamaktadır. Bir olayın göç olarak nitelendirilmesi için bazı nitelikler söz konusu olması gerekmektedir. Bunlardan biri, gerçekleşen nüfus hareketi sonucunda hareketin iki farklı yerleşim birimi arasında ve belli bir zaman diliminde gerçekleşmiş olması ve gidilecek olan yerde bir yılı aşkın süre ile kalmak ve sürekli kalmak amacıyla gitmiş olmak amacını taşıması şarttır.⁷

2.2. Göç Türleri ve Nedenleri

Göç araştırmaları yaparken göçün bir çok türüyle, sınıflandırmalarıyla karşılaşılmaktadır. Yazarlar göçün nedenlerine, sebeplerine, göç edilen yerin uzaklık esasına, irade esasına, amaçlarına bakarak göçün türlerini ortaya çıkarmaktadırlar.

³ Kutluhan Bozkurt, LL.M. Eur, **Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku, Mülteci Statüsü ve Sığınma**, s. 16 (alıntı kaynağı: Bülent Çiçekli, **Açıklamalı Göç ve İltica Hukuku Terimleri Sözlüğü**, 2013, s. 39).

⁴ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 22, aktr. Kutluhan Bozkurt, LL.M. Eur, **Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku, Mülteci Statüsü ve Sığınma**, s. 16.

⁵ H. G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 55.

⁶ Yavuz Acungil, **Göç ve Kentsel Uyum**, (alıntı kaynağı: E. G. Ravenstein, **The laws of migration. Journal of the Statistical Society of London**, 1885. 48(2), 167-235; E. S. Lee, **A theory of migration, Demography**, 1966, 3(1), 47-57).

⁷ İbrahim Yıldız, **Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası**, s. 6-7.

Önde gelen göç türleri olarak, irade esasına göre gönüllü ve zorunlu göçler, uzaklık esasına göre iç ve dış göçler, zaman faktörüne göre geçici ve daimi göçler, göç edenlerin yoğunlukları yönünden bireysel ve kitlesel göçler, yasallığı yönünden düzenli ve düzensiz göçler gelmektedir.⁸ Göçlerin türlerinin incelenmesinde önceliğin irade esasına göre meydana gelen gönüllü ve zorunlu göçlere tanınması uygun görülmüştür.

Bu tür göçlerde itici faktörün olup olmadığı söz konusudur. Yaşam sürdürdüğü yerlerden hiç bir itici faktörün bulunmadığı, göç etmeye zorlayıcı bir etkenin olmadığı halde bireylerin kendi kararları doğrultusunda daha kaliteli yaşam şartları, daha huzurlu bir yaşam ortamı yakalamak amacıyla meydana gelen göçlere gönüllü göçler diyebilmekteyiz. Gönüllü göçün nedenlerine bakacak olursak çoğu zaman daha yüksek gelirli iş imkanları, daha kaliteli eğitim şartları, hastane hizmetleri, daha huzurlu yaşam ortamı gibi sosyal kolaylıklar ve hizmetlerden yararlanma amacı görülmektedir.⁹

Zorunlu göç, itici faktörün meydana gelerek bireylerin istemsiz bir şekilde yaşam sürdürdükleri yerlerden göç etmek mecburiyetinde bıraktığını belirtmektedir. Göç etmeye zorlayan etkenin ne olduğunu inceleyecek olursak biri birine benzemeyen, bir biriyle ilişkisi olmayan bir çok nedenin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bunlar başta doğal felaketler, zulüm, şiddet, dış saldırı, iç savaşlar, ülkedeki istikrarsızlık, yiyecek kıtlığı, nüfus yoğunluğu, eğitim yetersizliği, dışlanma gibi etkenlerdir. Görüldüğü gibi gönüllü göçün tersine zorunlu göçte isteklilik, gönüllülük ve tercih yapabilme hakkı bulunmamaktadır.¹⁰

Uzaklık esasına göre sınıflandırılan iç ve dış göçlerde ise menşe ülkenin sınırlarının dışına çıkılıp çıkılmaması söz konusudur. Bireylerin menşe ülke sınırları içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye taşınarak ikamet yerini değiştirmesi iç göç olarak değerlendirilmektedir. Bu göç gönüllü olduğu gibi zorunlu da olabilmektedir, aynı zamanda geçici veya daimi de olabilmektedir. İç göçü ele aldığımızda çoğu zaman başta işsizlik olmak üzere sosyal şartların zor sunulduğu yerlerden, kasaba, köy, kırsal

⁸ Yavuz Acungil, **Göç ve Kentsel Uyum**, s. 12-13.

⁹ Salih Barışık, **Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Süriye Deneyimi**, s. 12.

¹⁰ Salih Barışık, a.g.e., s. 12; Ferhat Tekin, Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Y. 2011, S.25, s.93; İbrahim Yıldız, **Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası**, s. 9.

bölgelerden şehirlere, büyükşehirlere hareketin yoğunlaştığını görmekteyiz. Ancak az da olsa, daha tehna ve sakin bir hayat sürmek amacıyla şehir ve büyükşehirlerden daha az nüfuslu yerlere edilen göçlerle de karşılaşabilmekteyiz. Bunların yanı sıra, mevsimsel şartlar, iklim değişiklikleri, doğal felaketler sonucunda da meydana gelen iç göç hareketleri de bulunmaktadır.¹¹

Bireylerin menşe ülke sınırlarını aşarak sürekli veya geçici yerleşmek amacıyla başka bir ülkenin sınırları içerisinde yapılan hareketlerin toplamını dış göç veya uluslararası göç olarak tanımlayabilmekteyiz. Dış göç, iç göç ile aynı nedenleri paylaşabilmektedir ve iç göç gibi gönüllü veya zorunlu, ve aynı zamanda daimi ya da geçici olabilmektedir.¹²

Zaman faktörüne göre sınıflandırılan daimi ve geçici göçlerde bireylerin göç ettikleri yerlere süreli veya sürekli yerleşme niyeti mevzubahistir. Geçici göçlerin en önemli noktası vardıkları yerlerde kalacakları sürenin yaklaşık olarak belli olmasıdır. Daimi göçlerde ise bireyler vardıkları yerlere sürekli yerleşmek amacıyla yaşam sürdürdükleri toprakları terketmektedirler. Bu iki tür göçün etkenleri yukarıda konu olan bütün göçlerin etkenleriyle neredeyse aynı olup genellikle ekonomik amaçlarla meydana gelmektedir ve zorunlu olabildiği gibi gönüllü, iç göç olabildiği gibi dış göç de olabilmektedir.¹³

Bireysel ve kitlesel göçler göç edenlerin yoğunluğuna bakılarak belirlenmektedir. Bireysel göç tekil ya da küçük grup halinde gerçekleşen göçlerdir. Kitlesel göç ise bir bölgeden başka bir bölgeye ya da ülkeye kitle halinde çok sayıda insanın göç etmesidir. Bazı yazarlar kitlesel göçün serbest bir göçün sonucu olduğunu vurgulayarak, serbest göç ile bireysel şekilde öncü grup hedef ülkeye yerleşerek kaynak yer ile bir bağ kurmaları sonucunda o yerden göç etme eğiliminde olanların sayısı artarak kısa sürede çekici faktörler nedeniyle bireysel göç kitlesel bir hal alacağını vurlamaktadır.¹⁴ Ancak

¹¹ Yavuz Acungil, **Göç ve Kentsel Uyum**, s.13; Salih Barışık, a.g.e., s. 13-14; İbrahim Yıldız, **Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası**, s. 11.

¹² Yavuz Acungil, **Göç ve Kentsel Uyum**, s.13; Yüksel Koçak, Elvan Terzi, Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, **Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.3, S.3, Y.2012, s.172-173; Salih Barışık, a.g.e., s. 15-16; İbrahim Yıldız, **Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası**, s. 11.

¹³ Salih Barışık, a.g.e., s. 13-14; İbrahim Yıldız, **Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası**, s. 10.

¹⁴ Yavuz Acungil, **Göç ve Kentsel Uyum**, s.13, alıntı kaynağı: C. Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.

çoğu araştırmacılar ve şahsım da dahil, kitlesel göç gönüllü ve serbest bir göç sonucu olarak karşımıza çıkabiliyorsa dahi, çoğu zaman göç etmeye zorlayan itici bir faktörün bulunması, daha doğrusu zorunlu göç sonucu olarak meydana geldiği kanaatindedir.¹⁵

Yasallığı yönünden göçler yasal ya da düzenli göç ve yasadışı ya da düzensiz göç olarak ayrılmaktadır. Yasal ya da düzenli göç hedef ülkeye ülkenin yasalarına uygun bir tutumla sınır kapılarından içeri girerek, niyetleri doğrultusunda gereken bütün izin başvurularında bulunarak ve devlet tarafından verilen izinler sonucunda niyetlerini gerçekleştirmek anlamına gelmektedir. Daha basit bir şekilde anlatacak olursak, yerleşmek amacıyla göç eden bir birey vardığı ülkeye ancak devlet tarafından onaylanarak verilen yerleşme ya da oturma izni neticesinde yerleşebilmektedir. Aksi takdirde yapılan hareket yasal ve ya düzenli bir göç olmaktan çıkarak yasadışı bir eylem olarak yani düzensiz göç olarak değerlendirilmektedir.¹⁶

Düzensiz göç herhangi bir ülkenin uluslararası hukukun belirlemiş olduğu sınırlarını ülkenin yasal düzenlemelerine aykırı bir biçimde aşarak giriş yapmak, seyahat etmek, yerleşmek ve ya istihdam eylemlerinde bulunmaktır. Çıkış yaptıkları ülkeden ayrılma şartlarının yerine getirilmemesinden başlayarak, pasaportu, pasaport yerine geçen belgesi veya vizesi olmadan ülkeye giriş yapmak, çalışmak ve ikamet etmek için gereken izinleri olmadan bu fiilleri gerçekleştirmek, ülkeye yasal yollarla girerek daha sonraki adımlarında ikamet ve ya çalışma izinleri başvurusunda bulunmamak, ve ya söz konusu izinlerin süresi dolduğu takdirde bu süreyi yasal yollarla yeniden uzatmayarak ülkede ikamet etmek ve istihdam eylemlerinde bulunmak düzensiz göçü oluşturan esaslardır.¹⁷

¹⁵ İbrahim Yıldız, **Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası**, s. 11; Mehmet Erkmen, Arap Baharı Sonrası Kitlesel Göç Hareketleri Karşısında Avrupa Birliği'nin Reaksiyonu: Göç ve Komşuluk Politikalarındaki Değişim, Yüksek Lisans Tezi, s.13-14.

¹⁶ Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 55; Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 1; Kutluhan Bozkurt, LL. M. Eur, **Göç Hukuku**, s.24; Salih Barışık, a.g.e., s. 4-5.

¹⁷ Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 1; Kutluhan Bozkurt, LL. M. Eur, **Göç Hukuku**, s.24; Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 55.

2.3. Göç İle İlişkin Kavramların Açıklanması

2.3.1. Göçmen

TDK sözlüklerinde kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden kimse, aile ve ya topluluk¹⁸ olarak tanımlanan göçmen terimi kamuoyunda çoğu zaman “sığınmacı”, “mülteci” gibi terimlerle karıştırılmaktadır veya aynı anlamda kullanılabilir. Ancak bu terimler arasında çok önemli bir hukuki fark olduğu için, terimlerin karıştırılması ve ya aynı anlamda kullanılması mülteci ve sığınmacılara sıkıntı çıkarabildikleri gibi, kamuoyunda da her türlü tartışmalara ve yanlış anlaşılmalara yol açabilmektedir.¹⁹ Uluslararası Göç Örgütü’nün Göç Terimleri Sözlüğünde öncelikle evrensel ölçekte kabul edilen bir göçmen tanımı bulunmadığı vurgulanarak, “göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve “kişisel uygunluk” sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar” şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlanır. Bu tanım kapsamında, turist veya işadamı statüsüyle daha kısa sürelerde seyahat eden kişiler göçmen olarak değerlendirilmemektedir. Ancak yaygın kullanım, tarım ürünlerinin ekimi veya hasadı için kısa sürelerde seyahat eden mevsimsel tarım işçileri gibi kısa dönemli göçmenlerin bazı türlerini de kapsar, şeklinde açıklama getirilmektedir.

Değinilmesi gereken önemli bir husus, göç ve göçmen kavramlarının anlamlarının ülkeden ülkeye ve ya hukuk sisteminden hukuk sistemine fark gösterebilmesi ve uluslararası literatür ve uygulamadaki göç ve göçmenlik kavramlarının tanımıyla Türkiye’deki tanım ve algının pek uyuşmadığı ve dikkat çekici bir şekilde kapsam farkına sahip olmalarıdır.²⁰

¹⁸ <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 11.03.2022.

¹⁹ https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf erişim tarihi: 11.03.2022.

²⁰ Kutluhan Bozkurt, LL. M. Eur, **Göç Hukuku**, s.34-35.

Uluslararası Göç Kuruluşu göçmen tanımını: “bireyin hukuki statüsüne, hareketin gönüllü olup olmadığına, hareketin sebeplerine ya da kalış süresinin uzunluğuna bakılmaksızın, ikamet ettiği yerden ayrılarak uluslararası sınırlar ötesine ya da bir Devlet içerisinde bir yerden başka bir yere geçmekte olan ya da geçmiş birey” olarak vermiştir.²¹

Literatürde göçmen terimine yazarlar bir çok farklı açıklama getirmiştir. Bu açıklamalara göre göçmen tamamen siyasi, ekonomik, dini ve buna benzer nedenlerden dolayı ülkelerinden çıkış yapan kimseler diye geçmektedir. Bunun yanı sıra, menşei ülkesi ile mültecilere kıyasen herhangi bir husumet yaşamayıp halen de vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaya devam etmektedir.²² Göçmen, göç hareketinin merkezinde olan ve nüfus hareketini sağlayan kişi veya insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır.²³ Göçmen siyasi, sosyal, ekonomik ve başka herhangi bir sebeple bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye göç kişidir.²⁴ Göçmen, herhangi bir zorlayıcı sebep olmadan gönüllü olarak ülkesini terk eden kimsedir.²⁵ Yukarıda verilen açıklamalardan yola çıkarak göçmen kavramını tanımlayacak olursak, kendi iradesi ile istemli bir şekilde kendi taleplerine göre daha çekici buldukları ülkelere ve ya buldukları ülkenin sınırları içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye göç hareketinde bulunan kimseler diye tanımlamış bulunmaktayız.

Türk hukuku 2006 tarihli 5543 sayılı İskan Kanun ile göçmen: “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına ve ya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır” diyerek, göç edenin göçmen olarak kabul edilmesi için Türk soyundan olmasını, Türk kültürüne bağlı olmasını ve Türkiye’ye yerleşmek amacı ile gelmesini şart olarak öne sürdüğünü göstermektedir. Bu şartların nasıl tespit ve tayin edileceğine dair açıklamalar ise Kanunun ilerleyen maddelerinde belirtilmiştir.²⁶

²¹ Yavuz Acungil, **Göç ve Kentsel Uyum**, s.14.

²² Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 56.

²³ Kutluhan Bozkurt, LL. M. Eur, **Göç Hukuku**, s.24.

²⁴ Yusuf Demirci, Mehmet Aykut Cihangir, **Mülteci Hukuku**, s. 37.

²⁵ Salih Barışık, a.g.e., s.15.

²⁶ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 27. Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 56.

2.3.2. Yerinden Edilmiş Kişi

Zorunlu göç mağdurlarından bir diğeri de yerinden edilmiş kişilerdir. Bunun nedenlerinden mülteci ve sığınmacı durumlarındaki gibi zulüm, şiddet, baskı, iç savaş, dış saldırılar olmakla birlikte, iklim değışikliğı, erozyon, çölleşme ve buzulların erimesi, sel, deprem gibi doğal felaketler sonucu da olabilmektedir. Göç Terimleri Sözlüğü'nde yerinden edilme, çatışma veya doğal afetler sebebiyle bir kişinin evinden ya da ülkesinden zorla çıkarılması olarak açıklanarak, yerinden edilmiş kişiye de: “kendisini mülteci yapabilecek korkular ya da tehlikeler dışındaki sebeplerle Devletinden ya da topluluğundan kaçan kimse” açıklanması verilmektedir. Literatür ve uygulamalarda kişi “yerinden edilirken” ikamet ettiği ülkesinin Uluslararası hukukla belirlenmiş sınırları aşp aşmamasına bakılarak ülkesinde yerinden edilmiş ve ülke dışında yerinden edilmiş kişi olarak karşılaşılmaktadır.

BMMYK istatistiklerine göre 2020 yılı sonu itibarıyla dünyada 82.4 milyon zorla yerinden edilmiş insan olarak geçiyorsa, bu kişilerin 48 milyonu kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi olarak görülmektedir.²⁷ Ülkesinde yerinden edilmiş kişi ve ya IDP (internally displaced person), “zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplarıdır”.²⁸

Göçmen, mülteci ve sığınmacılardan farklı olarak bu kişiler kendi ülkelerinin sınırları dışına çıkmamaktadırlar, fakat yine göçmenlerden farklı olarak istemsiz bir şekilde göç etmek zorunda kalmaktadırlar.

Bu kişiler menşei ülkeleri sınırları içerisinde yer değıştirdikleri için, bunlara yönelik milletlerarası sözleşme bulunmayp, bu kişiler herhangi bir uluslararası koruma kapsamına da girmemektedirler. Ancak AİHS'in azınlık haklarının korunmasına ilişkin antlaşmalar, medeni, siyasi ve kültürel haklara ilişkin sözleşmeler ve diğeri

²⁷ <https://www.unhcr.org/tr/> erişim tarihi: 12.03.2022.

²⁸ Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilere İlişkin Kılavuz İlkeler, Giriş Bölümü; paragraf 2; BMMYK, aktr. Salih Efe, Orçun Ulusoy, **117 Soruda Mülteci Hakları**, s.20.

milletlerarası antlaşmaların sunduğu korumalardan faydalanmasını engelleyecek olan da bir durum bulunmamaktadır.²⁹

Ülkelerinde IDP'lere yönelik yasal düzenlemeler geliştirerek mevzuatlarında yer veren bazı ülkeler dışında, çoğu zaman ülkelerinden yerinden edilmiş kişiler uluslararası hukuk nezdinde herhangi bir korumanın kapsamı içerisinde yer almamaktadırlar. Bu demek oluyor ki, bu kişilere yönelik herhangi bir koruma ve insani yardımların sunulması menşei ülkelerin inisiyatifine kalmış ve çoğu zaman bu bireyler hayatlarına temel fiziksel ve yasal güvenlik gibi temel insan haklarına sahip olmadan yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu yönden bakıldığında zaman IDP'lerin durumu uluslararası koruma kapsamında yer alan mültecilerden daha savunmasız olarak değerlendirilebilmektedir.³⁰

Ülkesinde Yerinden edilmiş kişileri Göç Terimleri Sözlüğü: “özellikle silahlı çatışma, genel şiddet durumları, insan hakları ihlalleri veya doğal veya insan eliyle yaratılmış felaketlerin etkilerinden kurtulmak için mutlak olarak ikamet ettikleri yerlerden kaçıma zorlanmış veya kaçmak zorunda kalmış olan ve Devletlerin uluslararası olarak tanınan sınırlarını aşmamış olan kişi veya gruplardır” olarak tanımlamış olup, ülke dışında yerinden edilmiş kişilere de: zulüm, yaygın şiddet, silahlı çatışma durumları ve diğer insan yapımı felaket nedeniyle ülkesinden kaçmak zorunda kalmış kişiler açıklaması getirmiştir.

2.3.3. Vatansız Kişi

Uluslararası Göç Örgütü'nün Göç Terimleri Sözlüğü'nde vatansız kişi: “herhangi bir Devletin kanunlarının işleyişi çerçevesinde vatandaş³¹ olarak sayılmayan kişi. Buna göre, vatansız kişiler vatandaşlığın getirdiği haklardan; Devletin sağladığı diplomatik korumadan, ikamet edilen Devlette doğal olarak kalma hakkından ve seyahat etmesi halinde ülkeye dönüş hakkından mahrum olan kişilerdir” tanımı verilmiştir.

²⁹ Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 174.

³⁰ Pınar Gözen Ercan, Selin Kul, Ülkeleri İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin ve Mültecilerin Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Korunması, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Vol.18, S.71, 2021, s.8.

³¹ Vatandaş, doğum veya vatandaşlığa alınma yoluyla siyasi bir topluluğun mensubu olan, topluluğa bağlılık borcu olan ve bütün medeni ve siyasi haklar ile korumadan yararlanabilen, Devletin sağladığı bütün imtiyazlardan yararlanma hakkı olan Devlet mensubudur. bkz. **Göç Terimleri Sözlüğü**; Türk Dili Kurumu Sözlüğü'nde ise vatandaş terimini *yurttaş* diyerek tek kelime anlamlandırılmıştır.

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 15.maddesinde “herkesin bir vatandaşlığa hakkı olduğu ve hiç kimsenin keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamayacağı” vurgulanarak, vatandaşlık durumunun temel bir insan hakkı olduğu kabul edilmiştir.³²

Vatansız kişi, vatandaşı olduğu ülkenin sınırları dışında uzun süre bulunma, farklı bir devletin mensubu olan kişiyle bir evlilik durumunun ardından boşanma, doğumun kaydedilmemesi veya kaydedilememesi³³, vatansız ebeveyn tarafından dünyaya getirilmesi, kişinin kendi vatandaşlığından vazgeçmesi ancak bu kararın yürürlüğe girmesinden önce yeni bir vatandaşlık alamaması gibi sebeplerin neticesinde hiçbir ülkenin hukuku altında vatandaş olarak görülmeyen kişidir. Bu kişiler de mültecilerin durumuna benzer şekilde yeterli koruma alamadıkları sonucunda göçe zorlanabilmektedirler. Ancak gittikleri ülkelerde yabancılar mensubu olduğu devletlerin tabi olduğu uluslararası sözleşmelere, antlaşmalara göre birtakım haklardan yararlanabiliyorsa eğer, vatansız kişiler her hangi bir devletin mensubu olmadıkları için bu tür haklardan yararlanamamaktadırlar. Önemli bir unsur da, sınır dışı etme gerektiren durumlarda vatansız kişileri kabul etmesi gereken bir devletin olmadığından bir takım problemler yaşanabilmektedir.³⁴

Ancak vatansız kişiler İDP'lere kıyasen Uluslararası hukuk kapsamında yer almaktadırlar ve Türkiye'nin de onayladığı 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Hukuki Statülerine İlişkin BM Sözleşmesi bulunmaktadır. Bu sözleşmenin hükümlerine göre vatansız kişi, “vatandaşlığın getirdiği haklardan, devletin sağladığı diplomatik korumadan, ikamet edilen devlette doğal olarak kalma, seyahat etme haklarından ve ülkeye dönüş hakkından mahrum olan kişidir”.³⁵ Aynı sözleşme vatansız kişilere “hiç

³² Salih Efe, Orçun Ulusoy, **117 Soruda Mülteci Hakları**, s.20.

³³ Örneğin, “Doğum Yeri İlkesi’ni’ benimseyen bir devletin vatandaşının çocuğu, uyrukluğuk “Kan Bağı” ilkesine göre kazanılan bir devlet ülkesinde doğduğu takdirde, ilke olarak vatansız kalacaktır. Zira doğum yeri ilkesini benimseyen devlet ilkesi dışında doğan bu çocuğu uyrukluğuna kabul etmeyeceği gibi çocuğun doğmuş olduğu ülke devleti de kan bağı olmayan bu çocuğa uyrukluğuk tanımayacaktır. Ancak, 1973’te Bern’de imzalanan ve 1975’te Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan, Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşmenin ilk maddesi bu gibi durumlara çözüm sunabilme imkanı vermektedir. Bu Sözleşmenin 1. Maddesi Akid Devletlerden birinin vatandaşı olan bir kadının çocuğunun vatansız kalması durumunda doğrudan doğumla annesinin vatandaşlığını kazanmasını öngörmektedir. Bknz. Tefik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s.145.

³⁴ Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 60-61.

³⁵ Kutluhan Bozkurt, LL. M. Eur, **Göç Hukuku**, s.75.

bir devletin, kendi vatandaşlığına kabul etmediği kişiler ile vatandaşlığı olmakla birlikte, bu vatandaşlığını kazanmamış olan kişiler” tanımlamasını da vermiştir.³⁶

Vatansızlık bir çok sebepten ötürü ortaya çıkabilmektedir, örneğin, ebeveynin vatandaşı olduğu ülkenin vatandaşlık tanımada benimseyen ilkesi çocuğun dünyaya geldiği ülkenin uyrukluk kazanımında kabul ettiği ilke ile çatışmaya girdiği durumda, çocuk vatansız kalabilmektedir. Buna benzer, ülkenin ortadan kalkması veya dağılması, evlilik ve vatandaşlık yasaları, doğum kaydının olmaması, vatandaşlıktan çıkartılma halleri gibi, çoğu zaman kişinin iradesi dışında kalan faktörler sonucunda vatansızlık olayı meydana gelmektedir.³⁷

Uluslararası hukuk çerçevesi içerisinde vatansız kişilere yapılan çalışmaların sonucu olarak, 1961 Sözleşmesi hükümlerine göre, BMMYK devletlere vatandaşlık mevzuatı konusunda bilgi sağlayarak, devletler ile vatansız kişiler arasında aracı görevini yerine getirmekte yetkili organ olarak belirlenmiştir. BMMYK günümüzde de, devletler ile karşılıklı görüş ve bilgi paylaşımında bulunarak, onlarla işbirliği içerisinde faaliyetler düzenleyerek ve devletleri yönlendirerek, vatansızlık sorunlarının çözülmesi ve ortadan kalkması için çalışmalar yürütmektedir.^{38 39}

Türk Hukukunda YUKK'nun Uygulamasına İlişkin Yönetmeliği'nin üçüncü bölümünün maddeleriyle vatansız kişilere yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. Yönetmeliği'n hükümlerine göre Türkiye'ye vatansız olarak gelen veya Türkiye'de iken vatandaşlığını kaybeden kişilerin durumlarının tespiti sonucunda hiçbir harca tabi olmayan Türkiye sınırları içerisinde bulunmalarını yasallaştıran Vatansız Kişi Kimlik Belgesi verilmektedir. Yönetmeliğin 47-50 maddelerinde vatandaşlık durumunun tespiti için yapılması gereken başvurunun yolları, şartları, süreçleri, başvuruda bulunan kişi ile ilgili yapılacak olan araştırmaların türleri, Vatansız Kişi Kimlik Belgesinin sağladığı hakların, güvencelerin ve iptal durumlarının açıklanmaları ve halleri düzenlenmiştir.

³⁶ Tefik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s.145.

³⁷ Tefik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s.145-146; Kutluhan Bozkurt, LL. M. Eur, **Göç Hukuku**, s.74-75.

³⁸ Tefik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s.145-148.

³⁹ 13 Aralık 1975 Tarihinde *Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme* yürürlüğe girmiştir; 9 Şubat 1996 Tarihinde 50/152 Sayılı *Vatansızlığın Önlenmesi ve Azaltılması ve Vatansız Kişilerin Korunması Hakkında Karar* yayımlanmıştır; 2005 yılında *İnsan Haklarına ve Vatandaşlıktan Keyfi Olarak Yoksun Bırakılmaya İlişkin Karar* yayımlanmıştır. Bknz: Tefik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s.145-148.

Fakat belirtmemiz gereken önemli bir nokta, 6458 sayılı YUKK ile ilk defa vatansızlara yönelik düzenlemelerin yapılmasından önce de Türkiye vatansızlara Türkiye’de bulunan diğer yabancılara yapılan aynı muameleyi yapmaktaydı, vatansızlara müttekabiliyet ilkesi de uygulanmamaktaydı.⁴⁰

2.3.4. Mülteci Kavramı

Türkçe kelime anlamı sığınmacı kelimesi ile eş anlamında olan mülteci kelimesinin kökeni arabça *ملاجتي* - *multaci* (bir yere kaçan, iltica eden) kelimesinden alınmıştır. Ancak bunun dışında türkçe sözlüklerde anlam olarak başka bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Mülteci kelimesinin ingilizce karşılığı “refugee”dir. Fransızca kökenli “güvenli yer aramak için giden kimse” anlamına gelen “refugie” sözcüğünden gelen “refugee” kelimesi savaş, zulüm ya da doğal afetler gibi sebeplerden ötürü yaşadığı ülkesini terk etmek zorunda kalan kişi şeklinde bir sözlük anlamına sahiptir.⁴¹

Mülteci kavramı son yıllar içerisinde toplum tarafından sıkça kullanılan bir kelime olmasına rağmen, tam anlamının bilinmediği bir kavram olduğu malûmumuzdur. Daha önce de belirttiğimiz gibi mülteci kavramı göçmen ve sığınmacı kavramları ile karışmakta olup, çoğu zaman da aynı anlamda kullanılması bazı hukuki sorunlara ve tartışmalara yol açabilmektedir. Oysa literatüre bakıldığında kavramlar arasında önemli ölçüde hukuki farkların bulunduğu görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı’nın akabinde meydana gelen olaylar sonucunda daha sık gündeme gelmeye başlayan mültecilere yönelik düzenlemeler ilk olarak Milletler Cemiyeti ve daha sonra BM tarafından yapılarak bu kişilerin haklarını koruma altına alınmıştır. Böylece, 1947’de Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı kurulmuş, 1951’de ise Cenevre’de “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme” kabul edilmiştir.⁴²

Mültecilerin hukuki statüsünü belirlemede en büyük role sahip olan bu Sözleşme günümüzde de en temel bir dayanak olarak karşımıza çıkmaktadır. 28 Temmuz 1951 yılı Birleşmiş Milletler Konferansı’ndan onay gören bu sözleşme, ilk olarak 4 Kasım 1952 yılında Danimarka tarafından kabul edilmiş ve 22 Nisan 1954 yılında yürürlüğe

⁴⁰ Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 40.

⁴¹ Macit Akman, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği*, s. 10-11.

⁴² Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, s.20; Gülbahar Kurtuluş, *Türkiye – Bulgaristan Göç Yönetimi ve Sınır Güvenliği*, s.3.

girmiştir.⁴³ Sözleşmeye göre mülteci; “İrki, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen” kişiyi ifade etmektedir.⁴⁴

Bunun yanı sıra aynı Sözleşme’de birden fazla vatandaşlığa sahip mültecilere ilişkin özel bir hüküm bulunmaktadır. Bu hükme göre, birden fazla vatandaşlığa sahip olan bir mülteci açısından “vatandaşı olduğu ülke” ifadesi, vatandaşlığına sahip olduğu ülkelerden her birini ifade eder. Ancak çifte vatandaşlığa sahip mülteci, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmaz.⁴⁵

Göç Terimleri Sözlüğü’nde Mülteci (refugee) kavramının karşılığı: “*İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi*” (1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi). 1951 Mülteci Sözleşmesi, Madde 1(2)’deki mülteci tanımına ilaveten, 1969 Afrika Birliği Örgütü (OAU) Sözleşmesi bir mülteciyi ‘kendi menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle ülkesini terk etmeye zorlanan kişiler’ olarak tanımlar. 1984 Cartagena Bildirisinde benzer şekilde, mültecilerin “*yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için*” ülkesinden kaçan kişileri de kapsadığını belirtir” şeklinde verilmektedir. Ancak BMMYK’nın tanıdığı Mülteci’nin (refugee (mandate)) açıklaması da: “*BMMYK’nın tüzüğündeki kriterlere uyan ve Mültecilerin*

⁴³

https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCltecilerin_Hukuki_Durumuna_Dair_S%C3%B6zle%C5%9Fme erişim tarihi: 13.03.2022.

⁴⁴ Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 58; Tülay Yıldırım, **Güvenlik Ekseninde Avrupa Birliği Mülteci Hukuku**, s.30-31; Gülbahar Kurtuluş, Türkiye – Bulgaristan Göç Yönetimi ve Sınır Güvenliği, s.3.; Yavuz Acungil, **Göç ve Kentsel Uyum**, s.14.

⁴⁵ Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 41.

Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya bu hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması farketmeksizin, Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişi”, şeklinde düzenlenmiştir.⁴⁶

Bazı yazarların mülteci kavramının tanımlamasına yer verecek olursak, Aysel Çelikel'e göre mülteci, vatandaşı olduğu memlekette vuku bulan siyasi olaylar sebebiyle bu ülkeyi iradesiyle veya zorla terk etmiş ve yeni bir devletin vatandaşlığına geçmemiş ve herhangi bir devletin diplomatik koruması altında bulunmayan kimsedir.⁴⁷ Oral ve Çetinkaya ise, mülteci, ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak isteyen kişidir.⁴⁸

Türkiye, “coğrafi sınırlama” ile yukarıda adı geçen 1951 Tarihli Sözleşmeye taraf olmuştur. Buna göre sadece Avrupa'dan gelen kişilere mülteci statüsü tanıyabilmektedir. Avrupa dışından gelen kişilere ise sözleşme gereği mülteci statüsü veremediğinden geçici olarak “sığınmacı” statüsü vermektedir.⁴⁹

Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'de 2011 yılından günümüze kadar devam eden iç savaş dolayısıyla, dünyaya yayılan mülteci sayısının çoğunu Suriye vatandaşları oluşturmaktadır. Türkiye'de 252 kişilik grupta başlayan Suriyeli mülteci sayısı, günümüzde 10 Mart 2022 tarihi itibariyle 3,750,462'e ulaşmıştır. 2012 yılında 14,237 olan Suriyeli mülteci sayısı bir sene içerisinde 210,418 kişilik artış yaşanarak 2013 yılında 224,655'i kişiyi bulmuştur.⁵⁰

Hızla artan bu zorunlu göç karşısında Türkiye, Suriyeli mültecilerin hukuki statüsünü kolaylaştırma yönünde politika değişikliği yaparak, Nisan 2013'de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu kabul etmiştir ve bu kanun Nisan 2014 tarihinde

⁴⁶ Uluslararası Göç Örgütü Göç Terimleri Sözlüğü, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf erişim tarihi: 14.03.2022.

⁴⁷ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 19.

⁴⁸ Yavuz Acungil, **Göç ve Kentsel Uyum**, s.14, alıntı kaynağı: B. Oral ve F. Çetinkaya, Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları, *Türkiye Klinikleri*, 3(1), s.1-8, 2017.

⁴⁹ Derya Kap, Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları, *Akademik Perspektif Dergisi*, Aralık 2014, Y. 1, S. 2, s. 32.

⁵⁰ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> erişim tarihi: 14.03.2022.

yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun üçüncü kısmı Uluslararası Koruma'ya verilerek, bu kısmın birinci maddesi olan m. 61'de: *“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle: ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir”*, denilerek mülteci statüsü kazanılabilmenin şartları açıklanmıştır. Madde 61'deki *Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle*, denilen coğrafi kısıtlamadan dolayı, m. 62'de önceki maddenin bütün unsurlarını içermekte olup, Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle açıklanması bulunarak, bu kişilere “şartlı mülteci” statüsü tanınmaktadır.

2.3.5. Şartlı Mülteci

Sadece Türk hukukunda söz konusu olan “şartlı mülteci” kavramı ilk defa 6458 sayılı YUKK ile kullanılmaya başlamıştır. Kanunun şartlı mülteci kavramının açıklanmasına yönelik 62. maddesinin düzenlenmesi: *“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal mensubiyeti, veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir”* şeklindedir.⁵¹

24 Ağustos 1951 tarihinde ciddi coğrafi sınırlamalar ile Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan Türkiye, YUKK'nun yürürlüğe girmesinden önce bu kanun ile “şartlı mülteci” olarak adlandırdığı yabancıları 1994 tarihli İltica ve Göç Yönetmeliği'nde sığınmacı

⁵¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> erişim tarihi: 15.03.2022; Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 49; Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 23; Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 58; Yusuf Demirci, Mehmet Aykut Cihangir, **Mülteci Hukuku**, s.33.

olarak tanıyordu. 6458 sayılı YUKK ile sığınmacı tanımını aynen korunarak sığınmacı kavramı yerine şartlı mülteci kavramı getirilmiştir.⁵²

Akman, Avrupa dışında ortaya çıkan olayların akabinde koruma arayışında olanlara koruma sunabilmek amacıyla “şartlı” da olsa mülteci kavramının kullanılması, ulusal mülteci hukukunda mülteciliğin bütün olarak ele alınması yönünde mühim bir ilerleme olduğunu öne sürmektedir, bu kavramların bir maddenin bentlerine sığdırılmayıp, ayrı birer madde halinde düzenlenmesini kavram karmaşasına son verilme amacının işareti olarak kabul edilebildiğini vurgulamaktadır.⁵³

YUKK’nun 61. ve 62. maddelerine göre “mülteci” ve “şartlı mülteci” kavramları arasındaki farklardan bahsedecek olursak, bunların biricisi olayların coğrafi konumlarına göre meydana geliş sebebidir: 61. maddenin hükümlerine göre Avrupa ülkelerinde meydana gelen olayların sonucunda korumaya ihtiyaç duyanlara mülteci statüsü tanınırken, 62.madde hükümleri de Avrupa dışında gerçekleşen olayların neticesinde koruma arayanları kapsayarak ‘şartlı mülteci’ statüsü tanımaktadır. İkinci ve üçüncü farklar ise 62. maddenin 6. ve 7. bentlerinde düzenlenen, “*şartlı mülteci statüsü alan yabancının üçüncü ülkeye yerleştirilmesi, ve üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar geçici ikamet izninin verilmesi*” hükümleridir.⁵⁴

Güvenli üçüncü ülkeye yerleştirme, kişilerin mülteci statüsü alabilecekleri, korkunun giderilerek koruma altında kalabilecekleri, gereksinimlerin karşılanabileceği amacıyla statüyü kabul etme potansiyeli bulunan başka bir ülkeye gönderilmesidir. Bu durum BMMYK tarafından değerlendirilmekte olup, ancak son karar Komiserliğin karar yetkisi dışında kalarak, yerleştirilmek istenen devlet tarafından verilmektedir. BMMYK’nin istatistiklerine göre yerleştirilme işlemi ile dünya genelindeki mültecilerin ancak %1’ine yerleştirme imkanı sunulabilmektedir.⁵⁵

Şartlı mülteci statüsü tanınan kişilere Türkiye’de kaldıkları sürece kendilerine ikamet izni yerine geçen Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi verilmektedir,

⁵² Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 48; Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 23; Kutluhan Bozkurt, LL. M. Eur, **Göç Hukuku**, s.75.

⁵³ Macit Akman, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği**, s.22.

⁵⁴ Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 48; Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 24.

⁵⁵ Bknz. Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 59, alıntı kaynağı: UNHCR, 2019.

böylece şartlı mülteciler de, ikamet izninden muaf tutulan yabancılar arasında yer almaktadırlar.⁵⁶

2.3.6. Sığınmacı

TDK Sözlüklerinde karşılığı “başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık” anlamına gelen “sığınmacı” kavramı Göç Terimleri Sözlüğü’nde “Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler”, şeklinde bir açıklamaya sahiptir.

“Sığınmacı” kelimesinin İngilizcedeki karşılığı olan “asylum seeker” kelimesine dayanarak baktığımızda, “asylum” kelimesi Latince’de “sylao” kelimesine, türkçe karşılığı “esir etmek, yakalamak, bozmak, ihlal etmek, tecavüz etmek ve tahrip etmek”, olumsuz eki olan “a” harfinin eklenmesi ile esir edilmeme, yakalanmama gibi anlamlara kavuşmaktadır. “Seeker” kelimesi ise “seek” kelimesine, türkçede karşılığı “aramak, araştırmak, çabalamak”, “er” eki eklenerek fiilin isim hali ortaya çıkmaktadır. Böylece bu iki kelime “asylum seeker” olarak birlikte kullanılarak “sığınma arayan” anlamına gelmektedir ve buradan da “sığınmacı” kelimesi ortaya çıkmıştır.⁵⁷

Uluslararası hukukta “sığınmacı” kavramı, mülteci statüsü kazanmak için başvuruda bulunan, ancak bununla ilgili işlemleri henüz karara bağlanmamış olup bir bekleme içerisinde olan kişiyi ifade etmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak, sığınmacı kavramının geçici bir kavram olduğunu ve kişinin başvurusu karara bağlanıp mülteci statüsünü kazanmasının ardından sığınmacı statüsünün sona ereceğini söylememiz mümkündür. Ancak belirtilmesi gereken bir durum da, yapılan başvurusunun olumsuz

⁵⁶ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 24.

⁵⁷ Murat Saraçlı, **Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler**, s. 89.

değerlendirilmesi sonucunda, sığınmacı ülkeyi terk etmek mecburiyetindedir, terk etmediği takdirde kanunlarca sınır dışı edilebilmektedir.⁵⁸

2.3.7. İkincil Koruma

6458 sayılı YUKK'nın Uluslararası Korumaya İlişkin kısmının 63. maddesinde: “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeni ile yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” denilerek ikincil koruma statüsü kazanabilmenin şartları açıklanmıştır.

Bu maddeye dayanarak, adı geçen kavramın tanımını verecek olursak, ikincil koruma, herhangi bir sebeplerle mülteci veya şartlı mülteci statüsünü kazanamayan, fakat menşe ülkesine veya ikamet ettiği ülkeye geri gönderildiğinde, işkence, insanlık dışı muamele, onur kırıcı muamele, ölüm tehdidi ve benzeri insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya gelebilecek olan kişilere sağlanabilecek uluslararası koruma türüdür dememiz mümkündür.

Türk Kanunlarında daha önce yer almayan “İkincil koruma” kavramı YUKK'nun 63/1 maddesinde düzenlenerek, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen uluslararası koruma başvuru sahiplerini kapsayan bir terim olarak kullanılmaya başlasa da, bu koruma türü Türk hukukuna ilk defa YUKK ile girmediği görülmektedir. İkincil koruma olarak adlandırılan bu müessese “tamamlayıcı koruma” olarak da anılmaktadır ve Türkiye'nin taraf olduğu bazı milletlerarası antlaşmalarda tamamlayıcı korumaya ilişkin hükümler bulunmakta olup, 1951 Cenevre Sözleşmesi

⁵⁸ Hamdi G. Zabunoğlu, **Kamu Hukuku Açısından Mülteciler**, s. 58. Çakran S ve Eren V, Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y. 2017, C. 14, S.39, s. 6.

ile bu Sözleşme'ye ilişkin 1967 New York Protokolü'nün kapsamı dışında kalan yabancılara sağlanan koruma türüdür.⁵⁹

Öztürk'e göre, ikincil koruma statüsünün belirlenmesinde “haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu”nun bir kıstas olarak öngörülmemesi ve ikincil korumadan yararlanacak kişinin sığınma sebebinin ırkı, dini, milliyeti, siyasi görüşü yahut bir sosyal gruba mensubiyeti ile ilintili olması şartının aranmıyor olması ile ikincil koruma daha kapsayıcı bir görünüm sergilemekte olduğunu öne sürmektedir.⁶⁰

İkincil koruma YUKK'nun 3.maddesinde uluslararası koruma statüsü çeşidi olarak kabul edilmektedir ve uluslararası koruma başvurusunda bulunan ve statü belirleme işlemleri sonucunda ikincil koruma statüsü elde eden yabancıya, ikamet izni yerine geçen, bunun yanı sıra mültecilerde olduğu gibi, çalışma izni yerine de geçen Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi verilmektedir.⁶¹

2.3.8. Geçici Koruma

Tarihi boyunca Türkiye jeopolitik konumundan otürü silahlı saldırılar neticesinde ülkelerinden kaçan ve Türkiye'ye sığınan kitlesel akınları kabul etmiş ve ev sahipliği yapmıştır. Fakat bu kişilere Türkiye sınırları içerisinde yasal kalış sağlamaları için herhangi bir göç politikası ve hukuki dayanağı bulunmamıştır. Mevzuattaki bu boşluk nedeniyle, bu kişiler ne mülteci ne de sığınmacı tanımına uydukları için onlara “misafir” deniyor, ancak hukuki açıdan bu statünün hiçbir yasal karşılığı olmadığından, kalıcı bir çözüm sağlamakta da hep zorluk çekilmiştir.

Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'de başlayan iç çatışma dolayısıyla, Türkiye'ye yine kitlesel akınlar başlamış ve Türkiye bunun karşısında yeni bir göç politikasına sayfa açmıştır. Nisan 2013'te kabul edilen 6458 sayılı YUKK'da mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma olmak üzere dört çeşit uluslararası koruma türü söz konusu olmuştur. Bu kanunun 91/1 maddesinde: “(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma

⁵⁹ Tefik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s.361; Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 51; Kutluhan Bozkurt, LL. M. Eur, **Göç Hukuku**, s.63.

⁶⁰ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 25.

⁶¹ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 25.

sağlanabilir”, şeklinde geçici koruma statüsü düzenlenmiş olup, o tarihten itibaren Suriye uyruklu yabancılara Türkiye tarafından geçici koruma statüsü tanınmaya başlamıştır.

Daha sonra YUKK’nun 91. maddesine dayanılarak hazırlanan 2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilen Geçici Koruma Yönetmeliği’nde geçici korumadan yararlanacak olan yabancılardan Türkiye’ye kabulünden başlayıp Türkiye’de kalışları, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler ve kitlesel akınlar karşısında alınacak tedbirler ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususlar düzenlenmiştir.

15 Mart 2016 tarihinde ise 2016/8 sayılı Bakanlık Genelgesi kabul edilmiş olup Suriye uyruklu yabancılara ilişkin bütün iş ve işlemler yukarıda belirtilen düzenlemeler çerçevesinde yürütülmeye başlamıştır. Ancak, Kasım 2017’de 2016/8 sayılı Bakanlık Genelgesi yürürlükten kaldırılmış olup, yerini Kasım 2017 tarihli 2017/10 sayılı Genelge’ye bırakmıştır. Bu Genelge Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların İşlemlerine İlişkin Usul ve Esaslar’dan ibaret olup, Kayıt İşlemleri; Güncelleme İşlemleri; İkamet İl Değişikliği ve Yükümlülükler; Geçici Barınma Merkezlerine Sevk İşlemleri; Üçüncü Ülkeye Çıkış, Gönüllü Geri Dönüş, Yeniden Geçici Koruma Talebinde Bulunma ve Aile Birleşimi Kapsamında Ülkeye Kabul İşlemleri; Çeşitli Hükümler başlıkları altında altı bölümden oluşmaktadır.

Çiçekli, geçici koruma, sığınmacıların acilen güvenli bir ortama erişimlerini sağlamak ve başta geri gönderilmeme ilkesi olmak üzere temel insan haklarını koruma altına almak, kitlesel şekilde meydana gelen sığınma olaylarında acil çözümler bulmak amacıyla geliştirilen bir uluslararası koruma türü şeklinde tanımlamıştır.⁶² Çelikel ise, geçici koruma YUKK ile Geçici Koruma Yönetmeliği’nde uluslararası koruma statüsü olarak düzenlenmediğini, ayrı bir statü olarak getirildiğini öne sürmektedir. Ayrıca, geçici korumanın ikincil korumadan farklı olan yönlerinden biri de geçici korumanın ikincil korumaya kıyasen uluslararası bir koruma çeşidi olmadığını belirlemektedir.⁶³

Türk hukukunda ilk defa YUKK ile kullanılmaya başlayan geçici koruma terimi Göç Terimleri Sözlüğü’nde: “çatışma veya yaygın şiddet ortamlarından kitlesel olarak kaçıp gelen kişilere öncesinde bireysel statü belirleme işlemine tabi tutulmaksızın

⁶² Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s. 313.

⁶³ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 25-26.

Devlet tarafından geçici koruma sağlama konusunda geliştirilen düzenleme”, şeklinde bir karşılığa sahiptir.



3. TÜRKİYE GÖÇ POLİTİKASI TARİHİ GELİŞİMİ, TÜRKİYE GÖÇ POLİTİKASI

Prof. Dr. Kemal Karpat'ın: "Türkiye, göçler sayesinde kurulmuş, değişmiş ve bugün milli devlet haline gelmiştir" cümlesinden yola çıkarak, Günümüz göç politikasının incelenmesini ele almadan önce, kısaca bir göç politikası gelişimi tarihçesine göz atılması uygun görülmüştür. Bu bağlamda, ilk olarak Osmanlı Dönemi göç politikasından bahsedilecektir. Daha sonra çalışmadan anlaşılacağı gibi, bu dönem, ilerleyen yılların göç politikası için büyük ölçüde önem taşıdığı görülmektedir.

3.1. Osmanlı'nın Göç Yaklaşımı

Osmanlı İmparatorluğu, bir ülkenin ekonomik kalkınma ve güçlü askeri savunmasına sahip olmanın yolu nüfusun çok sayıda olması gerektiğine inanmaktaydı. Dolayısıyla, göç Osmanlı İmparatorluğu politikasında resmi olarak desteklenmekteydi.⁶⁴ Egemenliği süren 6 asır boyunca Osmanlı İmparatorluğuna çok sayıda göç akınları gerçekleşmiştir, Osmanlı Devleti de bu akınlara karşı "açık kapı" politikası uygulayarak kucak açmıştır ve ev sahipliği yapmıştır.

Böylece bir himayeci ve koruyucu tutum sergilemesinin yazarlarca 2 temel sebebi belirlenmektedir. Bu sebeplerin ilki, Osmanlı Devletinin kurucusu olan Osman Bey, Moğolların baskıları sonucunda İran üzerinden Anadolu'ya sığınan Kayı boyundan olduğu bilinmektedir. Ve Osmanlı hanedanı da hiçbir zaman kendilerinin bu topraklara baskı sonucunda hicret ettiklerini ve geldiği topraklara yerleşme sonucunda devletleştiklerini unutmadıklarından göç akınlarına karşı bu şekilde tavır aldıkları düşünülmektedir.⁶⁵

⁶⁴ Şebnem Çakran, Eren Veysel, Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y.2017, C.14, S.39, s.17, (alıntı kaynağı: Latif, D. Refugee of the Turkish Republic. **The Turkish Yearbook of International Relations**, Vol.XXXIII, 1-29).

⁶⁵ Nergiz Elmaz, Türkiye'deki Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerin Uluslararası Hukuki Sorunları, **Yüksek Lisans Tezi**, s. 45.

İkinci sebep ise, Osmanlı Devletinin İslam hukukuna bağlılık göstermesi ve ona uygun hareket etmesi sonucunda, İslam'a saygı gösteren ve İslam'a karşı savaşımayan biri herhangi bir İslam ülkesine sığınma talebinde bulunduğu takdirde hiçbir şekilde geri çevrilememektedir kuralı gereği ile sığınmacılara karşı koruyuculuk sergilediği ileri sürülmektedir.⁶⁶ Ayrıca bu kişiler, Osmanlının diğer vatandaşları gibi dini özgürlüklerden faydalanabilmekteydiler.⁶⁷ Osmanlıya sığınan bazı kitlesel göçlerinin örnekleri de aşağıda verilmektedir.

3.1.1. Sefarad Yahudilerinin Osmanlıya Sığınması

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu 1299 yılından günümüze Balkanlar'a ve Anadolu'ya sayısız Yahudi göçü gerçekleştiği bilinmektedir.⁶⁸ Bu göçlerin bir örneği olarak Sultan II. Beyazıt'ın hükmü zamanında gerçekleşen sefarad yahudilerinin Osmanlıya sığınması araştırmaya alınmıştır.

Kastilya Kraliçesi İsaabel (1474-1504) ve Aragon Kralı Fernando (1479-1516) 19 Ekim 1469 tarihinde evlenerek birleşik bir imparatorluğun temellerini atmışlardır. Yönetim birliğinin ile birliktr ülkede dini birliği de sağlamak istemişlerdi. Ülkede dini birliği sağlayabilmek için Espanyol engiziyonuna başvurarak, 2 Ocak 1492'de bölgedeki Müslümanların egemenliğine son vererek onların yaşadığı Gırnata'yı ele geçirdiler. Bu olaydan iki ay sonra da, 31 Mart 1492 tarihinde Hıristiyanlığa geçerek vaftiz olanların dışındaki bütün Yahudilerin ülkeden kovulacağı ilan edildi. 29 Nisan 1492'de ise bu ferman resmileşerek yürürlüğe girdi ve yahudilere 3 ay süre verilerek, bu süre içerisinde bir karara varmaları gerektiğini açıkladılar.⁶⁹

Elhamra Kararnamesi⁷⁰ karşısında yüzyıllarca yaşadıkları topraklardan ayrılmak zorunda kalan Yahudiler farklı yerlere savrulduklar. Ancak içlerinden sadece Osmanlı

⁶⁶ Nergiz Elmaz, Türkiye'deki Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerin Uluslararası Hukuki Sorunları, **Yüksek Lisans Tezi**, s. 45.

⁶⁷ Şebnem Çakran, Veysel Eren, Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y.2017, C.14, S.39, s.17, (alıntı kaynağı: Latif, D. Refugee of the Turkish Republic. The Turkish Yearbook of International Relations, Vol.XXXIII, 1-29).

⁶⁸ Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, **Türkiye'nin Göç Tarihi**, s.50.

⁶⁹ Ayşe Kılıç, İspanyol Engizisyonu ve Müslümanlar, *İnsan ve Toplum*, 6 (1), 2016, s. 87-89.

⁷⁰ Elhamra Kararnamesi, 31 Mart 1492 tarihinde Elhamra Sarayı'nda imzalanarak ilan edilen ve İspanya'da yaşayan Yahudiler'in kovulması kararını, gerekçeleriyle birlikte ifade eden belgedir. Bu kararnameye göre Yahudi dinine mensup olan ya da kökenleri bu dine inanmış halka dayanan herkes İspanya'yı terk edecek; yanına altın, para vb.ziyet eşyası almayacaktır. Kararnamenin muhataplarına ülkeyi terk etmek için 31 Temmuz tarihine kadar süre tanınmış ve bu süre sonunda da ülkeyi terk

Devletine sığınanlar aradıklarını bulabildiklerini ve Osmanlının onlara karşı kucak açması ile rahatlığa kavuştuklarını söylenebilmektedir. Buna karşılık diğer ülkelere sığınanlar ise kendilerini büyük acılar ve trajediler içerisinde buldular, kimi soyuldu, kimi tecavüze uğradı kimi de öldürüldü, bazıları da köleleştirildi. Osmanlıda ise, o dönemlerin padişahı olan Sultan II. Beyazıt'ın tüm eyalet yöneticilerine hitaben yayınladığı bir emirde: "...İspanya Yahudilerini geri çevirmek şöyle dursun tam bir içtenlikle karşılanmalarını, aksine hareket ederek göçmenlere kötü muamele yapacakların veya en ufak bir zarara sebebiyet vereceklerin ölümle cezalandırılacaklarını..." buyurmasının üzerine Sefarad Yahudilerini tam bir misafirperverlikle karşılayarak, bütün ihtiyaçları giderilerek, onlara karşı saygı ile davranılması gerektiği ilan edildi. Bu tarihten beş yıl sonra, II Ferdinand tarafından aynı uygulamalar Portekiz'de de yapılmasının üzerine yeni bir göç dalgası başladı, Osmanlı Devletine sığınan Yahudi sayısı 150 bine ulaştı.⁷¹ Bunların çoğu Osmanlı topraklarına yerleştiler, bir kısmı da Osmanlı İmparatorluğu'nun maddi yardımları ile başka ülkelere yerleştirildikleri bilinmektedir.⁷²

3.1.2. Kırım Tatarları ve Nogaylılar

Kırım'ı ele geçirmeyi gözleyen ve Kırım Osmanlı himayesi altında olduğu sürece ele geçirilmesi zor olduğunu anlayan Rusya, Kırım Osmanlıdan ayrılması için çok çaba göstermiştir. 1774-Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanması ile Rusya istediğini elde etti ve Kırım artık sadece dini bakımdan İmparatorluğa bağlı sayılıp, siyasi açıdan ise tamamen mustakil olmuştu. Rusya 1783'te, o sıralarda Osmanlı Devletinde gerçekleşen bazı karışık durumlardan faydalanarak Kırım'ı ilhak ettiğini açıklamıştır. Osmanlı bu duruma karşı çıkarak, 1787 yılında Rusya'ya savaş açtı, fakat Avustralya ile ittifak yaparak Rusya bu savaşın galibi oldu. Savaş sonunda 1792-Yaş Antlaşması ile Kırım'ın Rusya'ya ait olduğu Osmanlı Devleti tarafından resmi olarak kabul edildi ve tasdik edildi.⁷³

etmeyenler idam edileceği belirtilmiştir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Elhamra_Kararnamesi erişim tarihi: 11.04.2022.

⁷¹ Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, **Türkiye'nin Göç Tarihi**, s.56-57; Nergiz Elmaz, Türkiye'deki Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerin Uluslararası Hukuki Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, s. 45.

⁷² Şebnem Çakran, Veysel Eren, Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y.2017, C.14, S.39, s.17, (alıntı kaynağı: Latif, D. Refugee of the Turkish Republic. The Turkish Yearbook of International Relations, Vol.XXXIII, 1-29).

⁷³ Cemile Şahin, XIII. Yüzyıldan Günümüze Eskişehir Yöresinde Tatarlar, Doktora Tezi, s. 56-58.

Prens Gregoriy Aleksandroviç Potyomkin, 8 Nisan 1783 tarihli ilhak manifestosunda halka iyi davranılacağı konusunda:

“Kendimiz ve haleflerimiz tarafından Kırım ahalisine taahhüt ederiz ki, haklarında bizim eski tebaalarımız gibi muamele olunacak. Bizim himayemizde olmalarıyla şahısları, malları, mabedleri ve dinleri korunacak, dini merasimi alenen icra eylemleri hususunda asla tazyik olunmayarak din ve mezhep umurunda tamamıyla serbest tutulacak ve her biri bizim eski tebaalarımızın nail oldukları faydalar ve imtiyazlarda müşterek ve müsavi olacaktır”,

şeklinde taahhütte bulunmuştu.⁷⁴ Ancak bu taahhüt kağıt üzerinde kalmış ve kısa sürede bölgeyi bir “Rus Yurdu” haline getirilmesi amaçlanarak, bölgede halkı ruslaştırma politikası başlamıştır.⁷⁵

Kırım’ı işgalinden sonra Rusya bölgede toprak sistemlerinde ve kültürel alanda büyük ölçüde değişiklikler yaparak iktidarının yerleşmesi ve daimi olması yönünde çabalamıştır. Kırımlıların ellerinden topraklar alınarak bölgeye yerleşen Ruslara verilmiştir. Bu politika, halkın içinde bir isyan çıktığı durumda kendi destekçilerden yardım ve destek alabilmeyi büyük ölçüde kolaylaştırdığından, Rusya’nın işgal ettiği topraklarda sıklıkla uygulanan bir politika olarak görülmektedir.⁷⁶ Bölgeye yerleşen Rusların ve Ukraynalıların dışında, çok sayıda Ermeni, Yahudi, Bulgar, Sırp, Alman, Leh ve daha farklı milletlerden Kırım’a yerleşerek artık nüfusun çoğunluğunu sağlamış oldular. Ruslar tarafından, müslüman ya da putperest olan yerli halkı baskı ve şiddet yoluyla Hıristiyanlaştırmaya çalışılması, sahip oldukları hayvanlara el koyulması, yerlilere ait olan verimli topraklarına el koyularak bölgeye göç eden Ruslara verilmesi ve bunun karşısında kurak yerlerin yerlilere verilmesi karşısında isyan edip razı olmayanlar katledildi ya da şiddet ve işkenceye ugratılarak sürgün

⁷⁴ Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, **Türkiye’nin Göç Tarihi**, s. 121, (alıntı kaynağı: Ethem Feyzi Gözaydın, **Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri: Coğrafi, Tarihi, Harsi, İktisadi ve Siyasi**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1948.

⁷⁵ Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, **Türkiye’nin Göç Tarihi**, s. 121.

⁷⁶ 19.yy. ortalarında, diğer Orta Asya halkları gibi Kırgızlar da Çarlık Rusya tarafından işgal edildi. Kimi göçebe kimi yerleşik olarak yaşayan Kırgızlar, geçimini hayvancılık yaparak ve tarım işleriyle uğraşarak sağlıyorlardı. Çarlık Rusya tarafından, Kırgızların uzun zamandır kendilerine ait olan topraklarının tamamını devlet eline geçirdi, kendi topraklarını kullanabilmeleri için de vergiye tabi kıldılar, halkın kullanımında olan topraklarına da her an el konulma ihtimali vardı. Devlet tarafından ele geçirilen topraklar, Rusya’dan bu bölgelere göç eden Slav kökenli ailelere vergisiz bir şekilde özel mülk olarak verilmiştir. Alıntı kaynağı: OSMONOV Öskön, **Kırgızistan Tarihi (İstoriya Kırgızistana)** s. 285-304.

edilerek bastırılmaya çalışıldı. Yerli halk ise bu biçim sosyal ve dini tehditler karşısında yaşadıkları yerleri terk ederek belirli aralıklarla göç etmeye başladı. Olağanüstü rakamlara ulaşan ve 1853-1856 yıllarında başlayıp 1900'lü yıllara kadar süren bu akın, bazen hızlanarak bazen yavaşlayarak kesintisiz bir şekilde Kırım'dan Anadolu'ya ve Osmanlı yönetimi altında olan Balkanlar'a yönelmiştir.⁷⁷

İlk kitlesel göçler Kırım'ın Rusya tarafından ilhakından hemen sonra başlamıştır. Daha sonra 1802-1803, 1812-1813 ve 1828-1829 yıllarında da büyük dalgalar halinde göçler meydana gelmiştir. En büyük kitlesel göç ise 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. İlhaktan sonra Kırım Tatarları ve 1812 tarihinden itibaren Bucak'ta yaşayan Müslüman halk (çoğunlukla Nogaylılar) Kuban'a veya Tuna'nın güneyindeki Dobruca'ya yönelmişlerdi. Böylece göçmenler Rus baskısından kurtulmaya çalışmışlardı. Bu kitlesel akının başladığı sırada Osmanlı Devleti'nin yasa ve yönetmeliklerinde bu göçler için tayin edilmiş bir göç ve iskan politikası bulunmamaktaydı. Ancak Sultan ve halifenin sancağına bağlı oldukları bilinen göçmenler herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmadan kabul edildiler. Osmanlı Devleti'nin göçmen kitlelerine kapıları böylesine açması, siyasi-dini sebeplerin yanında askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel gerekçelerin bulunduğu da söylenmektedir.⁷⁸

3.1.3. Macar ve Leh Mültecileri

1848 yılında Macarlar genç avukat Layos Kossuth'un önderliği altında Ferdinand'tan Macarların yüksek sınıfa ödediği vergilerin kaldırılmasını isteyerek isyana kalkıştılar. Bu kalkışmanın asıl amacı, Avusturya İmparatorluğu'nun özerk bir parçası halinde olan Macaristan'ın tam bir bağımsızlığa kavuşması idi. Prens Von Şivarçenberg de Meternich'in bu ihtilal karşısında Çarlık Rusya'dan yardım talep etmesi üzerine, Çar I. Nikola'nın olumlu bakması sonucunda ittifak kuruldu ve Mayıs 1849'da Çarlık silahlı bir mücadele başlatarak, 200 bin Rus askesi Macaristan'a girerek ihtilal acımasızca bastırıldı.⁷⁹

⁷⁷Cemile Şahin, Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.39, Y. Ağustos 2015, s. 328.

⁷⁸ Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, **Türkiye'nin Göç Tarihi**, s. 122-123.

⁷⁹ Bayram Bayraktar, Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Devletler Hukuku Açısından 19. Yüzyılda Osmanlıya Sığınan Lehistan ve Macar Mültecileri Hakkında Bazı Düşünceler, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIX/39 Y.2019-Güz, s. 766.

Macar başkomutanı Görgei'nin Ruslara karşı teslim olmasından sonra Macarlar ve Polonyalılar Osmanlı topraklarına akın ettiler ve Osmanlıya sığındılar. Topraklarını bırakıp göç kararı aldıklarının sebebi ise Ruslar ve Viyana Hükümeti tarafından öldürülme ya da hapse atılma korkusu olmuştur. Osmanlı Devletine sığınmanın sebebi ise, Osmanlı yardımı ile kaybettikleri yurdu tekrar kazanabilmek, bastırıldığı kalkışmayı tekrar canlandırabilmek amacı idi.⁸⁰

Osmanlı Devleti'ne iltica eden devrim önderleri sınırlardan uzaklaştırılarak Keçecizade Duat Paşa tarafından güvenli olan eyaletlere yerleştirildi. Bunun üzerine Avusturya ve Rusya tarafından Osmanlı'nın sığınmacılara karşı bu biçim himayeci davranması protesto edildi ve İstanbul Hükümeti'ne ultimatom vererek mültecilerin iade edilmesi talep edildi, aksi takdirde siyasi bağlarının koparılacağını da dile getirerek tehditlere başvuruldu. Fakat Osmanlı Devleti bütün bu tehditlere ve zorlayıcı kararlara rağmen mültecileri iade etmeye yanaşmamıştır.⁸¹

Kossuth Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra İngiltere'ye gitmişti. İngiltere'de yaptığı konuşmada hayatını güvence altına alan ve kendisini düşmanlarına teslim etmeyen Türkler hakkında:

“Bugünkü hayatım ve hürriyetime sahipliğim Avusturya ile Rusya'nın tehditlerine, baskılarına rağmen beni ve arkadaşlarımı muhafaza eden Türkler sayesinde. O Türkler ki, yüksek hislerle ve insan haklarına saygılı oluşları ile tüm tehditlere boyun eğmediler. Türk millet bu yönüyle üstün bir güce sahiptir. Türkiye'nin bugün ve istikbalde mevcut olması Avrupa'nın ve insanlık aleminin yararına. Ben, Türklerden gördüğüm lütuf ve saygının hatıralarıyla yaşayacağım”,

şeklinde ifadeler kullanmıştır.⁸²

3.2. Türkiye Cumhuriyeti Göç Politikası Gelişmesi

Türkiye Cumhuriyeti kurulmasının ilk yıllarından itibaren tıpkı Osmanlı Devleti gibi çok sayıda mülteci ve göçmen ağırladığı bilinmektedir. Aşağıdaki tabloda 77 sene

⁸⁰ Kaan Cem Geniş, 1848 Macar İhtilali ve Macar Mültecileri Meselesi, International Journal of Humanities and Education, s. 118; alıntı kaynağı: Nazır, B. (2016). Macar ve Polonyalı mülteciler Osmanlı'ya sığınanlar. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, s.39-40.

⁸¹ Kaan Cem Geniş, 1848 Macar İhtilali ve Macar Mültecileri Meselesi, **International Journal of Humanities and Education**, s. 118-119.

⁸² Bayram Nazır, **Macar ve Polonyalı Mülteciler, Osmanlıya Sığınanlar**, s. 390.

içerisinde farklı farklı ülkelerden Osmanlıya sığınan kişilerin göçlerin gerçekleştiği zaman dilimleri, kişilerin köken ülkelerine göre Türkiye'ye sığınan kişi sayısı verileri verilmiştir.

Tablo 3.1. 1922-1999 yıl dilimi Türkiye'ye gerçekleşen göçler

Göçlerin Gerçekleştiği Yıl Dilimleri	Mültecilerin Menşe Ülkeleri	Türkiye'ye Sığınan Kişi Sayısı
1922 - 1959	Kırım	Yaklaşık 4 milyon
1923-2005	Bulgaristan	844438
	Yunanistan	409830
	Yugoslavya	308336
	Romanya	126028
	Afganistan	5000
	Doğu Turkistan	2933
1933 - 1945	Almanya	800
1980'li yıllar	Irak	51 bin
1989	Bulgaristan	345 bin
1991	Irak	460 bin
1992	Bosna	25 bin
1999	Kosova	20 bin
1922-1999 yıl dilimi		Toplam: 6.598.365

Yukarıda verilen tablo 3.1'e göre sadece 1922 – 1999 zaman dilimi içerisinde Türkiye'ye toplamda 6.598.365 mülteci sığınmış görülmektedir.⁸³

Türkiye sığınanları yine aynı “misafirperverlikle” karşılamalarına rağmen, mevzuatta sığınanların hukuki statüsünü belirleyen herhangi bir hukuki dayanağın olmadığı görülmektedir. Ancak, 1927 tarihli Askerlik Kanununda: Kanunen muhacir sayılmayan mülteciler ve ecnebilere Türk Vatandaşlığına girenler, vatandaşlığa alındıkları tarihte hangi yaşta iseler o yerli efrat gibi askerliklerini yaparlar, şeklinde mültecilere yönelik bir düzenleme yapılarak, muhacir sayılmayan mültecilerin ve ecnebilere Türk vatandaşlığına geçebildiklerini ve yaşları tuttuğu zaman da Türk askerleri sırasında yer alabildiklerini öngörmektedir.⁸⁴

⁸³Orhan Deniz, 1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri, s. 95.

⁸⁴M. Tefik Odman, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, s. 272.

Türkiye Göç Politikasında ilk yasal düzenleme olarak 1934 tarihli 2510 sayılı İskan kanunu karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. İskan Kanunu

TDK Sözlükleri'nde arabça kökenli iskan kelimesi yurtlandırma, yurtlanma anlamına gelmektedir. İncelemeye aldığımız 1934 tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun 17. maddesine göre ise iskân: *“Bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alât ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır. Köylerde, kasabalarda sanatkârlara dükkândan ayrı yarım istihkak miktarı toprak da verilir”* şeklinde tanımlanmaktadır.⁸⁵

Göç ile ilgili temel ilkeleri belirlemek amacıyla 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu 14 Haziran 1934 tarihinde TBMM tarafından Kabul edildi ve kamuoyunda açık bir şekilde hazırlanarak 2733 sayılı RG'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmiştir.⁸⁶

İskân Kanunu 52 maddeden ve Mukaddeme İskân Mıntıkları ile beraber, Muhacirlerin ve Mültecilerin Kabulü, İçerde, Nakiller, Kültür ve İdare Tedbirleri, İskân, Mecburiyetler, Tasfiye ve İstihkak Mazbataları, Muafiyetler, Malî Hükümler, İskân Komisyonu, İcraî Hükümler ve Müteferrik Hükümler gibi toplamda 10 bölümden oluşmaktadır.⁸⁷

Kanunun 1. maddesinde Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verildiği belirtilmektedir.⁸⁸

Kanunun 3. Maddesinin hükmüne göre, Türkiye'ye göç etme hakkı sadece *türk soyundan meskun veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskun*

⁸⁵ Bilge Kağan Şakacı, Türkiye'nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelenmesi, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, C.1, S.3, Y.2020, s. 38.

⁸⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/1934_%C4%B0sk%C3%A2n_Kanunu#cite_note-1 erişim tarihi: 12.04.2022.

⁸⁷ Bilge Kağan Şakacı, Türkiye'nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelenmesi, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, C.1, S.3, Y.2020, s. 48.

⁸⁸ Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere, **Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi**, s. 123; Bilge Kağan Şakacı, Türkiye'nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelenmesi, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, C.1, S.3, Y.2020, s. 48.

kimseler'e tanınmaktadır. Böylece yasak getirilen göçmenlik biçimleri ise: Türk kültürünü paylaşmayan yerleşik kimseler ve Türk kökenli olmayan göçebe bireyler olarak belirlenmiştir.⁸⁹

Aynı maddede mülteci ve göçmen tanımları yer alarak, yerleşmek amacıyla olmayıp bir zorunluluk dolayısıyla geçici ikamet üzere Türkiye'ye sığınanlara mülteci denilmektedir, göçmenler ise, *Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip, Devlet eliyle iskan edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenler*, olarak tanımlanmaktadır. Bunların yanı sıra, iskanlı göçmenlerin tanımı: *“İskanlı göçmen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskanı sağlanandır”*, şeklinde düzenlenmektedir.⁹⁰

Bu madde çerçevesinde örnek olarak 1982 yılında Pakistan'dan getirilen Ulupamir Kırgızları'ndan bahsetmek yerinde olacaktır. 1779'da Afganistan Sovyet Birliği tarafından işgal edilmesi üzerine Kırgızların bir kısmı Afganistan'ın kuzeyindeki Pamir yaylasına göç etmişlerdir. Daha sonra bunlardan yaklaşık 1500 kişi Pakistan'a geçmişlerdir. Pakistan'ın sıcaklığına dayanamayan Kırgızların 450'sü orada yaşamlarını yitirmişler. 4 sene Pakistan'da kaldıklarına rağmen hava şartları dolayısıyla ölümler gerçekleşmesinin üzerine, Kırgızların lideri olan Han Hacı Rahmankul Kutlu Türkiye'ye⁹¹ iltica talebinde bulunmuştur. Talepleri o zamanki Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından kabul edilerek 1982 yılında liderleri Hacı Rahmankul beraberinde 1150 Kırgız Türkü Türk uçaklarıyla Adana'ya getirildikleri ve bir kısmı Malatya bir kısmı da Van'a yerleştirildiği bilinmektedir. Daha sonra, 1983 yılında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın isteği üzerine Erciş'in Altındere Köyü'ne

⁸⁹ Canan Emek İnan, Türkiye'de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.3, Y.2016, s. 18; Bilge Kağan Şakacı, Türkiye'nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelenmesi, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, C.1, S.3, Y.2020, s. 48.

⁹⁰ Ece Uysal, Anadolu Selçuklu Devleti'nde Mülteciler, Yüksek Lisans Tezi, s.36.

⁹¹ Ulupamir Muhtarı Kasım Varol'un TRT Avaz'a verdiği röportaj'da anlattıklarına göre hem Türkiye'ye hem de Amerikaya iltica talebinde bulunmuştur. Hem Türkiye, hem de Amerika iltica talebini kabul ettikleri üzerine Hacı Rahmankul Kutlu Aksakallar Meclisi toplayarak, Türkiye'ye göç etme kararı aldıkları açıklanmaktadır. Türkiye'yi seçtiklerinin sebebi ise, kendilerinin Türk soyundan geldikleri için kendi dinini, kendi kültürünü rahatça yaşayabilme imkanının olması olmuştur. <https://www.youtube.com/watch?v=hnYeNKtrxfY>, erişim: 2.06.2020.

yerleştirilen Kırgızların evleri devlet tarafından yapılmış olup bu köyün adı, Kırgızların isteği üzerine Ulupamir olarak değiştirilmiştir.⁹²

İskan Kanunu'nun 4. maddesi, Türkiye'ye muhacir olarak alınamayacaklar olarak, “*Türk kültürüne bağlı olmayanlar; anarşistler; casuslar; göçebe çingeneler ve memleket dışına çıkarılmış olanları*” belirlemektedir. Yasanın bu maddesi de, bugünlerde, insan hakları, ayrımcılık ve Türk milliyetçiliği bağlamında yoğun olarak tartışılmakta ve eleştirilmektedir. Ayrıca Kanun'un 9. maddesinde: ‘Türkiye tabiiyetinde olan gezginci Çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçbeleri dağıtarak yerleştirmeyi, casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmayı, milli sınırlar dışına çıkarmayı öngörmüştür.⁹³

Söz konusu Kanun'un 7. maddesinde *Türk ırkından olup devletten iskan yardımı istemediklerini yazı ile bildiren muhacirler ve mülteciler* Türkiye sınırları içerisinde istedikleri yerlere yerleşme konusunda serbest bırakılmış, devletten iskan yardımı isteyenler ise hükümetin belirlediği yerlere gitmeye mecbur tutulmuştur. Türk ırkından olmayan için ise hükümetten yardım isteyip istememesi farketmeksizin hükümetin göstereceği yerde yurt tutmaya ve hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmaya mecburiyeti düzenlenmiştir.⁹⁴

Türk kültürlü göçmenlerin ülkeye gelmesini arttırarak, Türk kültürüne bağlı olmayanları bir yerden başka bir yere taşıyarak Türk kültürüne bağlayıp Türk kültürünü güçlendirmeyi ve içlendirmeyi; ülkede nüfus dağılışı biçimini siyasal, ekonomik ve askerlik bakımlarından değiştirmeyi amaçlayan çok geniş bir kapsama sahip olan bu Kanun, Osmanlı'daki zorunlu göç kurumunu Cumhuriyet dönemine taşımaktadır. Kanun zaman içerisinde değişikliğe uğramış ve alanı daralmış olsa da etkileri bugüne kadar süregelen ilkeleri belirleyen çok önemli yasalardan biridir.⁹⁵

⁹²Cemal Öztürk, Van'daki Ulupamir Kırgızları: Genel ve Yönetimsel Durum, **Gobi'den Tuna'ya Türk Dünyası İncelemeleri**, s.168-169.

⁹³ Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere, **Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi**, s. 123.

⁹⁴ Canan Emek İnan, Türkiye'de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.3, Y.2016, s. 18.

⁹⁵ Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere, **Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi**, s.125; Bilge Kağan Şakacı, Türkiye'nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelenmesi, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, C.1, S.3, Y.2020, s. 48.

3.2.2. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu

Göç ve iltica ile ilgili bazı düzenlemeleri içeren 5682 Sayılı Pasaport Kanunu 5 Temmuz 1950 yılında Kabul edilmiş olup, 24 Temmuz 1950 yılında 7564 sayılı RG’te yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 41 maddeden oluşan bu Kanun yabancıların ve Türk vatandaşlarının Türkiye’ye giriş çıkış şartlarını düzenlemiştir.

Pasaport Kanunu’nun 4. maddesi: “*Umumiyetle mültecilerin ve iskan hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadıyla gelen yabancıların, pasaportları olsun olmasın, Türkiye’ye kabulleri İçişleri Bakanlığının kararına bağlıdır*”, şeklinde düzenlenen bu madde mültecileri de kapsamına almaktadır. Ancak Türkiye’nin 1961 tarihinde onaylayarak taraf olan 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde gerekli koşulları taşıyan ve mülteci statüsünü kazanma hakkı olan kişinin talebi, keyfi olarak reddedilememesi ve geri gönderilememesi hükümleri bulunduğu için bu maddenin bir hükmü ve anlamı kalmadığı düşünülmektedir.⁹⁶

Kanununun 18. maddesi: “*Tabiiyetsiz bulunan veya tabiiyet durumlarının muntazam bulunmaması hasebiyle ikamet ve seyahatleri bakımından fiilen tabiiyetsizlere tatbik edilen muamelelere tabi tutulmasında İçişleri Bakanlığınca zaruret görülen kimselere icabında mezkür Bakanlığın alacağı kararla "yabancılara mahsus" damgasını taşıyan ve Türk vatandaşlığını iktisap bakımından her hangi bir manayı veya hamili lehine her hangi bir hak iktisabını tazammun etmiyen bir pasaport verilir*⁹⁷”, şeklinde düzenlenerek vatansızları ve vatandaşlık durumları gayri muntazam olanları kapsamaktadır.⁹⁸

5682 Sayılı Kanun’un EK 5. maddenin birinci ve ikinci fıkraları, 34.maddenin birinci fıkrasının ikinci cümlesinin dışında, Pasaportsuz veya Vesikasız Gelen Yabancılara, Giriş Vizesine, Vize Muafiyetine, Çıkış Vizesine, Türkiye’ye Girmeleri Memnu Kimselere, Mukabele-i Bilmisil ile ilgili, İstisnai Pasaport ve Vize Kolaylıklarına, Harpte ve Fevkalade Hallerde İstisnai Tedbirlere, Vize İtasına Yetkili Makamlar, Vizelerin Nev’i ve Harçlarına, Giriş Vizesinin Mahiyetine, Tabiiyetsizlerle ilgili, Tek Giriş Vizesi, Tranzit Vizesi, Çıkış Vizesi ile ilgili, Cezai Hükümlere ilişkin toplamda

⁹⁶ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 272.

⁹⁷ 1950 Tarihli 5682 Tarihli Pasaport Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5682&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3> erişim tarihi: 14.04.2022.

⁹⁸ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 81.

20 madde YUKK'da ayrıntılı bir şekilde yeniden düzenlendiklerinden yürürlükten kaldırılmıştır.⁹⁹

2014 tarihli 6458 sayılı YUKK'nun yürürlüğe girmesi ile Pasaport Kanunu'nun bazı hükümleri yürürlükten kaldırılmış olsa da, bu Kanun'da yer alan birçok temel prensip ve madde halen yürürlükte olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir.¹⁰⁰

3.2.3. 5683 Sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatı Hakkında Kanun

5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatı Hakkında Kanun 15 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilmiş olup, 24 Temmuz 1950 tarihinde 7564 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun birinci maddesi: *“Türkiye'ye girmesi kanunlarla memnu bulunmayan ve Pasaport Kanununun hükümlerine uygun şekilde gelen yabancılar, kanunlarla tayin olunan kayıt ve şartlar dairesinde Türkiye'de ikamet ve seyahat etmek hakkını haizdirler”*¹⁰¹ biçimde düzenlenmiş olup Türkiye'ye girmeleri kanunlarca yasak olmayan yabancıların Türkiye'ye girmesini Pasaport Kanunun hükümlerine bağlamıştır.

Bu Kanun göç politikası çerçevesi içerisinde yapılmış olsa da, iki istisna dışında doğrudan mültecilere yönelik düzenlenen hükümleri içermemektedir. Söz konusu istisnaların birincisi iki sene sonra 25 Şubat 1952 tarihli 5887 Pasaport Kanunu'nun 126.maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olan 9. madde ikamet tezkerelerinin müddet ve harçları ile ilgili olup, mali durumlarının bozuk olduğuna, ikamet tezkeresini vermeye yetkili makamlarca kanaat getirilen mültecilerden bir yıllık tezkerelerinin harçsız verileceğine dair bir hükümdür. İstisnaların ikincisi ise, Kanun'un 17.maddesinde düzenlenen: *“Siyasi sebeplerle Türkiye'ye sığınan yabancılar ancak İçişleri Bakanlığınca müsaade olunacak yerlerde ikamet edebilirler”*, hükmü sayılmaktadır. Ancak görüldüğü gibi doğrudan mültecilere yönelik olmayıp Türkiye'ye sığınan siyasi sığınmacılar ile ilgidir.¹⁰²

Yabancıların İkamet ve Seyahatı Hakkında hükümleri düzenleyen 34 maddeden oluşan bu Kanun yabancıların ikamet ve seyahatlerini ayrıntılı şekilde yeniden

⁹⁹ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 272.

¹⁰⁰ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 78.

¹⁰¹ 5683 Sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatı Hakkında Kanun,

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf> erişim tarihi: 14.04.2022.

¹⁰² M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 280.

YUKK’da düzenlendiği için YUKK’nun 124 maddesiyle 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun tümüyle yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁰³

3.2.4. Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği

29 Nisan 1983 tarihinde 18032 sayılı RG’de yayımlanarak yürürlüğe giren Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği (MMY) mültecilerle ilgili ilk idari düzenleme olduğu söylenebilmektedir.¹⁰⁴

Yönetmeliğin birinci bölümü bu yönetmeliğin amacı, kapsamı ve temel kavramlarının açıklamasını içermektedir. MMY’nin amacı 1. maddede: “*değişik ülkelerden kaçak veya pasaportla Yurdumuza gelerek yabancı ülkelerden birine gönderilmek veya Yurdumuzda kalmak istediği ile iltica hakkı talebinde bulunan yabancı kişilerin haklarında yapılan işlem sonuçlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde geçici barındırılma, iaşe, ibate ve diğer masrafların karşılanmasına ilişkin usulleri belirlemektir*, şeklinde betimlenmektedir. 2. madde ise, bu yönetmelik: ‘*mülteci misafirhanelerinin kuruluş ve işleyişleri ile Genel Müdürlük Merkez Teşkilatında Yabancılar-Pasaport-Hudut-İltica-Göç, Vatandaşlık Daire Başkanlığı ile misafirhane bulunan il emniyet müdürlüklerinin, misafirhanelerin yönetim ve denetlenmesine ilişkin görev ve yetkilerine ait usulleri*” kapsadığını açıklamaktadır.

Öztürk, Yönetmeliğin 29.maddesinde düzenlenen: “mülteci ve sığınmacılar, her ne sebeple olursa olsun misafirhaneden izinsiz ayrılamazlar. Şehir içinde yapılacak kısa süreli geziler için il emniyet müdürü gerekli önlemleri almak koşuluyla izin vermeye yetkilidir” hükmü mültecilerin seyahat özgürlüğünü kısıtlayıcı nitelikte olduğunu, ve bu yerlerin her ne kadar “misafirhane” olarak adlandırılrsa da özünde, giriş çıkışın izne tabi olduğu ve kişilerin iradeleri dışında tutuldukları gözetim merkezleri olduğunu dile getirmektedir.¹⁰⁵

Toplamda 36 maddeden ve Amaç, Kapsam, Tanımlar; Mülteci Misafirhaneleri İle İlgili İşleri Yürütmekle Görevli Birimler ve Görevleri; Mülteci Misafirhanesinin Tesis

¹⁰³ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 280.

¹⁰⁴ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 285.

¹⁰⁵ Nergiz Elmaz, Türkiye’deki Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerin Uluslararası Hukuki Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, s. 59, alıntı kaynağı: Neva Övünç Öztürk, **Mültecilerin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi**, Seçkin Hukuk Yayınevi, Ankara 2015.

ve İşletilmesi, Yönetim Organları, Görevleri ve Sorumlulukları; Misafirhanenin İşletilmesi; Mültecilerle İlgili İşlemler ve sorumluluk, denetleme, yürürlük ve yürütme ile ilgili maddeleri içeren Çeşitli ve Son Hükümler olarak adlandırılan 6 bölümden oluşan MMY YUKK'nun kabul edilmesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

3.2.5. Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketliliğine Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

30 Kasım 1994 tarihinde 22127 sayılı RG'de yürürlüğe girmiş olan *Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketliliğine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*, kısaca '94 Yönetmeliği' olarak da zikredilen bu düzenlemenin hukuki dayanağı olarak 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü geçmektedir.

Bu Yönetmelik Genel Hükümler, Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar Uygulanacak Usul ve Esaslar, Sığınmak Amacıyla Topluca Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Karşı Alınacak Tedbirler, Sınırlarımıza Topluca Gelen veya Sınırlarımızı Topluca Geçen Mülteci ve Sığınmacıların Ülkemize Kabul Edilmeleri Halinde Yapılacak İşlemler ve Alınacak Tedbirler, Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Sınırlarımızı Topluca Geçen Mülteci ve Sığınmacılara Uygulanacak Ortak Hükümler gibi toplamda beş bölümden ve 32 maddeden oluşmaktadır.

Coğrafi sınırlamalar ile 1951 Sözleşmesine taraf olan ve mevzuatında sadece Avrupa'dan gelen sığınmacılara yönelik düzenlemeler bulunan Türkiye 1991 yılında Irak'ta çıkan iç karışıklıklar nedeniyle sınırlarına yönelen kitlesel akınla karşı karşıya gelmiştir. 280 bin Kürt bir anda Türkiye sınırlarını geçmiş ve bir hafta içerisinde bu sayı 300 bine yaklaşmıştır. 1951 Sözleşmesi gereğince Avrupa dışından gelen sığınmacılara sınırları kapalı turan Türkiye kitlesel bir akına kapı açmak mecburiyetinde kalmıştır. Yaşanan bu göç dalgası Türkiye'nin göç dalgalarına karşı

mevzuatını geliştirme zorunluluğu meydana getirmiş olup, bu zorunluluk neticesinde 1994 yılında bir Yönetmelik hazırlanarak 94 Yönetmeliği kabul edilmiştir.¹⁰⁶

Yönetmeliğin birinci bölümü olan Genel Hükümler kısmında yönetmeliğin amacı, kapsamı ve genel tanımlar yer almaktadır. 1. maddede Yönetmelik 1951 tarihli Sözleşme ve 31 Ocak 1967 Protokolü gereğince hazırlanmış olması belirtilerek, Yönetmeliğin amacı Türkiye'ye münferiden iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınmak amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tesbiti ile görevli kuruluşların belirlenmesi olduğunu açıklamaktadır. Yönetmeliğin 2.maddesine göre, Yönetmelik, yasal veya yasal olmayan yollardan Türkiye'ye gelerek münferiden iltica etmek isteyen veya başka ülkelere iltica etmek üzere izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine karşı alınacak tedbirleri, yapılacak işlemleri, müracaat, karar ve işbirliği yapacak makamlar ile bunların görevlerini ve yabancıların tabi olacakları esasları kapsamaktadır.

Madde 6'da: *“Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden münferit yabancıların talepleri, 1951 Sözleşmesi ile 1967 tarihli Protokol ve bu Yönetmelik gereğince İçişleri Bakanlığı'nca karara bağlanır; İçişleri Bakanlığı, karar verme yetkisini uygun göreceği hallerde valiliklere devredebilir; Valilikçe veya İçişleri Bakanlığı'nca alınan karar valilikler aracılığıyla yabancıya tebliğ edilir”*, şeklinde bir düzenleme bulundurarak, kararlar İçişleri Bakanlığı ait olduğunu göstermektedir.

Cografî sınırlamalar ile 1951 Sözleşmesine taraf olduktan sonra, Türkiye'nin iç mevzuatında ilk kez doğrudan mültecileri kapsamı altına alarak hazırlanan bu Yönetmelik, Türkiye Göç Politikasının gelişiminde önemli bir role sahip olduğu söylenebilmektedir.

3.2.6. İçişleri Bakanlığı 57 nolu Genelge

Söz konusu 57 Nolu Genelge ile Eki Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile

¹⁰⁶Nergiz Elmaz, Türkiye'deki Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerin Uluslararası Hukuki Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, s. 59.

Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Uygulama Talimatı'nı yürürlüğe koymuştur.¹⁰⁷

YUKK öncesi dönemde yürürlükte bulunan mülteci koruması ile ilişkin bu Genelge'nin Eki Uygulama Talimatına göre amacı: "1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol ile Türkiye'ye İltica eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çerçevesinde Türkiye dâhilinde İltica/ Sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu ya da vatansız kişilere uygulanacak usul ve esasların belirlenmesidir", şeklinde düzenlenmiştir.

Hem Avrupa ülkelerinden hem de Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerden gelerek Türkiye'ye İltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden münferit yabancıları ve belli bir uyuşu yoksa vatansız kişileri kapsamı altına alan bu Genelge 1951 Sözleşmesi, 1967 Protokolü, 126701 Sayılı Birleştirilmiş Hizmet Genelgesi, 1994 tarihli 94/6169 Sayılı İltica Sığınma Yönetmeliği ve Değişiklikleri, 2006-9938 Sayılı Yönetmelik Değişikliği, 22093/141460 Sayılı Genelge, 2005 tarihli Türkiye'nin İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı ve 6100-46314 Sayılı Parmak İzi Genelgesi referans verilerek hazırlandığı belirtilmektedir.¹⁰⁸

57 Sayılı Genelge, 1994 Yönetmeliği'nin yürürlükten kalkması ve YUKK'un yürürlüğe girmiş olması nedeniyle hukuki etkisini kaybetmiştir.¹⁰⁹

3.3. Günümüz Türkiye'nin Göç Politikası

3.3.1. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Türkiye 1990'lı yıllarından itibaren göç veren ülke konumundan transit ve hedef ülke konumuna gelmiştir. Bu konuma gelmesine rağmen Türk mevzuatında yabancılara ilişkin hükümlerin muhtelif kanunlarda yer alması ve göç ve iltica alanında gerekli

¹⁰⁷ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 305.

¹⁰⁸ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 305.

¹⁰⁹ Nergiz Elmaz, Türkiye'deki Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerin Uluslararası Hukuki Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, s. 64.

yasal düzenlemelerin bulunmaması, yabancılar yasasının olmaması eleştirilere konu olmaktadır. Eleştirilen bir diğer konu da, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlamanın halen de muhafaza edilmesiydi.¹¹⁰

2013 yılına kadar göç, iltica ve yabancılara uygulanacak usul ve esaslara çeşitli düzenlemelerde yer verilmiş olsa da, aradan geçen uzun yıllar içinde kazanılan deneyimler, kitlesel akın olaylarından alınan dersler, mevzuatta bulunan düzenlemelerin yetersiz olduğunu ve ihtiyaca cevap veremeyeceğini ortaya çıkarmıştır. Bunların yanı sıra sınır dışı ve idari gözetim işlemleri ve uluslararası koruma alanlarında AIHM tarafından Türkiye aleyhine verilen ihlal kararlarındaki artış, göç ve iltica ile ilgili AB müktesebatı, Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu düzenlemeleri yeni bir kanun hazırlanmasını gerekli kılmıştır.¹¹¹

İki yıldan fazla süren çalışmalar sonucunda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı hazırlanmıştır. YUKK, Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü'nün 1981 sayılı ve 3.5.2012 tarihli yazısı ekinde TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur. YUKK Tasarısı, 25 Mayıs 2012'de TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nda; 6 Haziran 2012'de TBMM AB Uyum Komisyonu'nda; 20 Haziran 2012'de TBMM İçişleri Komisyonu'nda görüşülerek kabul edilmiştir. Bu kanun 4 Nisan 2013 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiş ve 11 Nisan 2013 tarihli RG'de yayımlanmıştır. Kanun kapsamında, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan konuya ilişkin faaliyetler, 11 Nisan 2014 tarihinden itibaren Göç idaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından yürütülmeye başlamıştır.¹¹²

YUKK'nın amacı kanununun 1. maddesinde: *“Bu Kanunun amacı; yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir”*, şeklinde betimlenmiştir. Kanununun 2. maddesi ise: *“Bu kanun, yabancılarla ilgili iş ve işlemleri; sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumayı, ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel*

¹¹⁰ Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 9.

¹¹¹ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 325.

¹¹² Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 12-13; M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 325.

olarak Türkiye'ye gelen yabancılara acil olarak sağlanacak geçici korumayı kapsar” şeklinde düzenlenmiş olup, YUKK'nun kapsamını açıklamaktadır.

YUKK'nun birinci kısmı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde amaç, kapsam ve tanımlara yer verilmiştir. İkinci bölüm ise tek maddeden oluşarak geri gönderme yasağını ele almaktadır ve: *“Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez”* şeklinde kanunun 4.maddesinde yer almaktadır.

Söz konusu kanun toplamda beş kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım Amaç, Kapsam, Tanımlar ve Geri Gönderme Yasağı şeklinde adlandırılarak, yukarıda da bahsedildiği gibi iki bölümden meydana gelmektedir. İkinci kısım Yabancılar olarak adlandırılmıştır ve birinci bölümünde Türkiye'ye Giriş ve Vize, ikinci bölümünde İkamet, üçüncü bölümünde Vatansız Kişiler ve dördüncü bölümünde ise Sınır Dışı Etme konuları incelenmiştir. Kanunun üçüncü kısmı Uluslararası Koruma'ya verilmiştir. Bu kısım da dört bölümden meydana gelerek, birinci bölüm Uluslararası Koruma Çeşitleri, Uluslararası Korumanın Haricinde Tutulma; ikinci bölüm Genel Usuller; üçüncü bölüm Haklar ve Yükümlülükler; dördüncü bölüm Geçici Koruma ve Uluslararası Korumaya İlişkin Diğer Hükümler başlıkları altında düzenlenmiştir. YUKK'nun dördüncü kısmında Yabancılar ve Uluslararası Korumaya ilişkin Ortak Hükümlere yer verilmiştir. YUKK'nun beşinci ve son bölümü Göç İdaresi Genel Müdürlüğü başlığı altında düzenlenmiştir. Bu kısım da yine Kuruluş, Görev ve Yetki; Göç Politikaları Kurulu; Sürekli Kurul ve Komisyonlar ile Geçici Komisyonlar; Atama ve Personele İlişkin Hükümler; Çeşitli Hükümler adlı altı bölümden oluşmaktadır.

3.3.2. Geçici Koruma Yönetmeliği

YUKK'un 91. Maddesinde: *“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve*

taşıra görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir”, şeklinde hüküm yer almaktadır.

Bu hüküm uyarınca hazırlanan Geçici Koruma Yönetmeliği Bakanlar Kurulunun 13.10.2014 tarihli ve 2014/6883 Sayılı Kararı ile onaylanarak 22.10.2014 tarihli 29153 sayılı RG’ yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin 1. maddesinde: *“Bu Yönetmeliğin amacı; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91.maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektedir”,* şeklinde Yönetmeliğin amacı açıklanmıştır.

Yönetmeliğin 7. maddesine göre geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanmaktadır. Ayrıca, geçici koruma, Cumhurbaşkanlığı tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, geçici koruma ilanının geçerliliğinden önce, geçici koruma ilanına esas teşkil eden olayların olduğu ülkeden veya bölgeden ülkemize gelmiş olanları kapsamamaktadır.

Yönetmeliğin 8.maddesinde geçici korumadan yararlanamayacak olan kişiler:

- a) Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik 28/7/1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin 1.maddesinin (f) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar.
- b) Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar.
- c) Bu fıkranın (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden veya bu fiillerin işlenmesini tahrik edenler.

- d) Ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar.
- e) Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler.
- f) Ciddi bir suçtan mahkum olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler.
- g) Türkiye’de işlenmesi halinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk edenler.
- h) Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler.
- i) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer alan suçlardan birini işleyenler,

şeklinde sıralanmaktadır ve aynı maddeye göre geçici korumadan yararlanmışlarsa da geçici koruması iptal edilmektedir.

11. maddeye göre Bakanlığın teklifi ile Cumhurbaşkanının kararıyla sonlandırılmaktadır. Ayrıca 15. madde hükmüne göre Cumhurbaşkanı, milli güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya kamu sağlığını tehdit edebilecek şartların oluşması durumunda, uygulanmakta olan geçici koruma tedbirlerinin sınırlandırılmasına ya da süreli veya süresiz durdurulmasına karar verebilmektedir.

Yönetmeliğin dokuzuncu bölümünde gönüllü geri dönüş ve üçüncü ülkeye çıkış hükümleri düzenlenmiştir. Bu hükümlere göre, bu Yönetmelik kapsamında yer alan yabancılardan gönüllü olarak ülkesine dönüş yapacaklara gerekli kolaylıklar gösterilir ve imkanlar ölçüsünde destek sağlanabilmektedir. Bu tür destek ve yardımlar Genel Müdürlük tarafından belirlenmektedir ve valilikler tarafından uygulanmaktadır. Geçerli seyahat belgesi olmayanlar ya da seyahat belgesi temin edemeyenlerin bu husustaki talepleri, 15/7/1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu çerçevesinde Genel Müdürlük tarafından değerlendirilmektedir.

Yönetmeliğin 49.maddesinde: “(1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, başka bir ülkede bulunan eşi, ergin olmayan çocukları ve bağımlı ergin çocukları ile Türkiye’de bir araya gelmek üzere aile birleşimi talebinde bulunabilir. Bu başvurular, Genel

Müdürlükçe değerlendirilir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde gerekli çalışmalar yapılabilir. (2) Refakatsiz olduğu tespit edilen çocuklarla ilgili olarak çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemler derhal başlatılır”, şeklinde bir düzenlemeye yer verilerek, göç sırasında ayrı düşen aile bireylerini bir araya getirebilme imkanı öngörülmüştür.

Toplamda 11 bölüm ve 63 maddeden oluşan bu Yönetmelik, Yönetmeliğin son maddesine göre Cumhurbaşkanı tarafından yürütülmektedir.

3.3.3. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa ilişkin yönetmeliklerin bir diğeri de 17 Mart 2016 tarihli 29656 Sayılı RG’de yayımlanarak yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliktir. Yönetmeliğin 2. maddesinde 4 Nisan 2013 tarihli 6458 sayılı YUKK’un 121. maddesine dayanılarak hazırlandığı görülmektedir.

Yönetmeliğin 1.maddesinin 1. bendinde bu yönetmeliğin amacını: *“yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir”,* şeklinde; 2. bendinde ise: *‘Bu Yönetmelik; 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı YUKK çerçevesinde yabancılarla ilgili iş ve işlemler ile sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların Türkiye’den münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumanın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları kapsar”* şeklinde kapsamını betimlemektedir.

Söz konusu Yönetmelik toplamda beş kısımdan ve 163 maddeden oluşmaktadır. Genel Hükümler olarak adlandırılan birinci kısmın birinci bölümü Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar ve ikinci bölümü de Geri Gönderme Yasağı şeklinde düzene koyulmuştur. Tanımlar kısmında YUKK’da yer alan tanımların yanı sıra “kabul edilemez yolcu”, “kabul ve barınma merkezi”, “mağdur destek hizmetleri”, “menşe ülke”, “ön izin şartı”, “sınır dışı etme kararı”, “sınır dışı etmek üzere idari gözetim”, “sınır kapısı”, “taşıyıcı”, “geri gönderme yasağı” gibi tanımların açıklanması da bulunmaktadır.¹¹³

¹¹³ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 402.

Yabancılar konulu ikinci kısmın birinci bölümünde Türkiye'ye Giriş ve Vize, ikinci bölümünde İkamet İzni ve üçüncü bölümünde de Vatansız Kişiler'e yönelik hükümler yer almaktadır. Uluslararası Koruma'ya tanınan Yönetmeliğin üçüncü kısmında Uluslararası Koruma Başvurusu, Mülakat, Uluslararası Korumayla İlgili Kararlar ve İdari Gözetim, Uluslararası Koruma Statüsünün Sona Ermesi ve İptali, İdari İtiraz ve Yargı Yolu, Hak ve Yükümlülükler, Uluslararası Korumayla İlgili Diğer Hükümler şeklinde sıralanan yedi bölüm yer almaktadır. Ortak Hükümler ve Göç Politikaları Kurulu ile ilgili hükümleri barındıran dördüncü kısmın birinci bölümü Ortak Hükümler, ikinci bölümü ise Göç Politikaları Kurulu ve Görevleri düzenlemelerine verilmiştir. Beşinci ve altı bölümden oluşan son kısım Genel Müdürlük Kurul ve Komisyonları ile Çeşitli Hükümler olarak adlandırılmıştır ve Sürekli Kurul ve Komisyonlar ile Geçici Komisyonların Oluşumu, Göç Danışma Kurulu, Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu, Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu, Geçici Komisyonlar, Çeşitli ve Son Hükümler olarak sıralanan bölümlerden düzenlenmektedir.

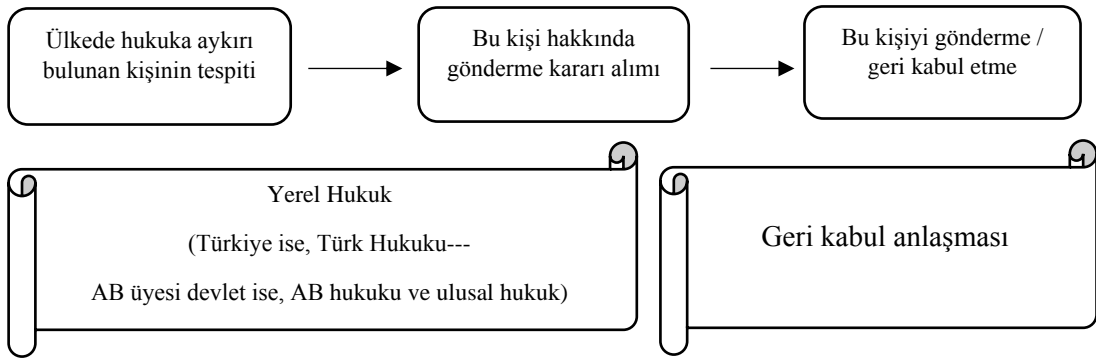
İncelemeye aldığımız bu Yönetmelikte; Türkiye'ye girişler, vize uygulamaları, ikamet izinlerin verilmesine dair bütün işlemler, vatansız kişilere ilişkin tüm konular, uluslararası koruma ve uluslararası koruma statüsü ile ilintili tüm konular ve prosedürler, hak ve yükümlülükler, idari gözetim, itiraz ve yargı yoluna ilişkin usul ve esaslar ayrıntılı olarak açıklanmaktadır ve Yönetmeliğin hükümlerini İçişleri Bakanı yürütmektedir.¹¹⁴ Ayrıca bir önceki başlıkta incelememize konu olan YUKK'un 91. maddesine dayanılarak hazırlanan Geçici Koruma Yönetmeliği'nden yararlanan kişiler bu Yönetmelik kapsamına girmemektedirler.

3.3.4. Türkiye'nin Taraf Olduğu Geri Kabul Anlaşmaları

Geri kabul anlaşması, bu anlaşmaya taraf olan ülkelerin birbirlerinin sınırları içerisinde yasadışı olarak bulunan vatandaşları veya kendi toprakları üzerinden diğerine yasal olmadığı bir şekilde geçen üçüncü ülke vatandaşlarını geri kabul etme yükümlülüğü altına koyan anlaşmadır. Geri kabul anlaşmalarına üçüncü ülke vatandaşlarının dahil edilmesi ile taraf devletler, kendi sınır kapılarından kaynaklanan sorunların sorumluluğuna katlanma yükümlülüğüne girmektedirler. Söz konusu anlaşmalar

¹¹⁴ M. Tevfik Odman, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, s. 402.

lkeleri düzensiz göçe karşı bir tedbir almaları konusunda teşvik etmekte olup, düzensiz gle mücadelede önemli bir röle sahiptir.¹¹⁵



Şekil 3.1. lkeden ıkarılma Sürecinde Geri Kabul Anlaşmasının Yeri¹¹⁶

Geri kabul anlaşması iki önemli niteliğe sahiptir. Birincisi, Geri kabul anlaşması bir uluslararası anlaşma olmasıdır ve hem AB hem de Türkiye açısından belli anlamları taıtmaktadır. AB açısından, anlaşmanın yrrlge girmesinden itibaren, hukukun ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Türkiye açısından da, bir uluslararası anlaşma olarak “kanun hükmünde” sayılıp, Türk hukukunun bir parçası haline gelmektedir. İkinci niteliği ise, Geri kabul anlaşması, ülkeden çıkarılma sürecinin son halkası olup, gönderme veya sınır dışı etme kararının tamamlayıcısıdır.¹¹⁷

Geri kabul anlaşmaları, “dar anlamda geri kabul anlaşmaları” ve “geniş anlamda geri kabul anlaşmaları” olarak ikiye ayrılmaktadır. Dar anlamda geri kabul anlaşmaları taraf devletler için kendi vatandaşlarını kabul etme ykmllg öngörmektedir. Geniş anlamda geri kabul anlaşmalar ise kendi vatandaşlarının yanı sıra ülkesi üzerinden diğer taraf devlete giden vatansızları ve üçüncü ülke vatandaşlarını geri kabul ykmllg öngören anlaşmalardır.¹¹⁸

Türkiye 2000 yılından balayarak karşılıklı geri kabul yapmaları için İnan, Pakistan, Bangladeş, Afganistan, Irak, Hindistan, Suriye, in Halk Cumhuriyeti, ri Lanka, Bulgaristan, Yunanistan, Ukrayna ve Romanya’ya bir öneride bulunmuştur. Daha sonra 2002 yılında Ürdün, Rusya, Tunus, Özbekistan, Moğolistan, Mısır, Kırgızistan,

¹¹⁵ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Gncelletirilmi Mülteci Hukuku**, s. 262-263.

¹¹⁶ İlke Göçmen, Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi, **Ankara Avrupa alımaları Dergisi**, C.13, No:2, Y.2014, s.24.

¹¹⁷ İlke Göçmen, Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi, **Ankara Avrupa alımaları Dergisi**, C.13, No:2, Y.2014, s.24.

¹¹⁸ Nuray Eki, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**, s.2.

İsrail, Gürcistan, Etiyopya, Belarus, Sudan, Cezayir, Libya, Fas, Lübnan, Nijerya ve Kazakistan'a geri kabul anlaşması teklif etmiştir.¹¹⁹

Tablo 3.2. Türkiye'nin taraf olduğu geri kabul anlaşmaları ¹²⁰

Türkiye'nin Taraf Olduğu Geri Kabul Anlaşmaları				
Ülke	İmzalanma Tarihi	Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı		Kapsamı
Yunanistan	Ocak 2000	14.07.2001	24462	Geniş anlamda
Suriye	10 Eylül 2001	12.04.2007	26491	Geniş anlamda
Kırgızistan	6 Mayıs 2003	18.10.2009	27380	Dar anlamda
Romanya	19 Ocak 2004	24.11.2009	27416	Geniş anlamda
Vietnam		23.03.2008	26825	Dar anlamda
Ukrayna	7 Haziran 2005	26.09.2008	27009	Geniş anlamda
Pakistan	7 Aralık 2010	14.05.2016	29712	Geniş anlamda
Rusya Federasyonu	18 Ocak 2011	15.03.2011	27875	Geniş anlamda
Moldova	1 Kasım 2012	25.04.2014	28982	Geniş anlamda
Belarus	29 Mart 2013	15.03.2014	28942	Geniş anlamda
Karadağ	18 Nisan 2013	3.11.2016	29877	
Avrupa Birliği	16 Aralık 2013	29.06.2014	29044	Geniş anlamda
Nijerya	2 Şubat 2011	onaylanmamış		onaylanmamış
Bosna Hersek	16 Şubat 2012	18.09.2017	30184	
Yemen	20 Ekim 2012	16.03.2017	3009	Geniş anlamda
Kosova	15 Aralık 2015	onaylanmamış		onaylanmamış
Norveç	26 Nisan 2016	onaylanmamış		onaylanmamış

Tablo 3.1'de görüldüğü gibi, Türkiye Nijerya, Kosova ve Norveç ile geri kabul anlaşması imzalamış, fakat henüz usulüne uygun olarak onaylanmamış olmadıkları için yürürlüğe girmemiş durumdadır. Ayrıca Afganistan, Bangladeş, Cezayir, Eritre, Fas, Gana, Irak, İran, Kamerun, Kongo, Myanmar, Somali, Sudan ve Tunus ile

¹¹⁹ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s.265-266.

¹²⁰ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 266 ve Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**, s.2'de verilen bilgilere göre hazırlanmış.

de geri kabul anlaşması yapılması için adımlar atılmış olsa da, henüz bir sonuca varılmamıştır.¹²¹

Avrupa Birliği ile yapılan geri kabul anlaşmasının bir özelliği, bu anlaşma bir devlet ile değil, tüzel kişiliğe sahip bir uluslararası kuruluş ile yapılmış olmasıdır. Türkiye bu anlaşmayı Avrupa Birliği Üyesi devletleri ile değil, Avrupa Birliği ile yani bir uluslararası kuruluşla yapmıştır ve Danimarka ve İrlanda hariç birliğin tüm üye devletlerini kapsamaktadır. Bu anlaşmanın resmi adı “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma” olarak bilinmektedir.¹²²



¹²¹ Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**, s. 3.

¹²² Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**, s. 3-4.

4. MÜLTECİLER AÇISINDAN ÇÖZÜM HAKLARI

4.1. Uluslararası Hukukun Kaynakları

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün¹²³ 38. maddesiyle belirlenen ve benimsenen uluslararası hukuk kaynakları olarak: Sözleşmeler, Milletlerarası Teamül, Hukukun Genel ilkeleri, Mahkeme Kararları ve Doktrin olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁴

4.1.1. Sözleşmeler

Sözleşmeler, uluslararası hukukun kaynakları arasında en önemli yere sahiptir. Devletler tarafından iki veya çok taraflı olarak yapılan bu sözleşmeler, akit devlet vatandaşlarına karşılıklı olarak çeşitli türde haklar sağlamaktadır. İki taraflı sözleşmeler genellikle: ikamet, ikamet ve ticaret, dostluk, suçluların geri verilmesi, konsolosluk, adli müzaharet, çalışma, sosyal güvenlik, ulaştırma, kültür gibi konularda yapılmaktadır. Çok taraflı sözleşmelere örnek olarak BM çatısı altında imzalanan “Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi”, “Birleşmiş Milletler Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”, “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi”, “Tüm Göçmen İşçileri ve Ailelerinin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme” gibi sözleşmeler olduğu gibi, Avrupa Konseyi çatısı altında imzalanan “Kişilerin Seyahatine İlişkin Avrupa Sözleşmesi”, “Avrupa İkamet Sözleşmesi”, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, “Avrupa Sosyal Şartı” gibi sözleşmeler bulunmaktadır. Bu sözleşmelerin bir kısmı yabancıları dolaylı yoldan kapsayan hükümler içermekte ise, bir kısmı da yabancı, göçmen ve mültecileri doğrudan ilgilendiren hükümler içermektedir.¹²⁵

¹²³ **Uluslararası Adalet Divanı**, BM'in başlıca yargı organıdır. Uluslararası Adalet Divanı'nın merkezi Hollanda'nın Lahey kentindedir. Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nden seçilen 15 yargıçtan oluşur. Yargıçlar değişik ülkelerden seçilir, böylece dünyadaki değişik hukuk sistemlerinin temsil edilmesi amaçlanır. Divanın yetki alanı, bir uluslararası uyumsuzlukta taraf olan ülkelerin kendisine getirdikleri davalar ile BM Antlaşması'nda ya da yürürlükteki uluslararası antlaşmalarda özellikle öngörülmüş konuları içine alır. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, BM Antlaşması'nın (BM Şartı) ayrılmaz bir parçasıdır ve Adalet Divanı'nın çalışma esaslarını belirler. https://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası%20Adalet_Divanı erişim tarihi: 04.05.2022.

¹²⁴ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 55; Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.41.

¹²⁵ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 55-56; Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.41-42.

4.1.1.1. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme

Söz konusu Sözleşme, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de BM konferansında onaylanmıştır. Sözleşme ilk olarak Danimarka tarafından 4 Kasım 1952 tarihinde kabul edilip, 22 Nisan 1954 yılında yürürlüğe girmiştir.¹²⁶

Uluslararası mülteci hukukunun gelişiminde önemli bir dönüm noktası oluşturan uluslararası bu belge pek çok açıdan öncü niteliğe sahiptir. Uluslararası mülteci hukukunun birincil kaynaklarından olan bu Sözleşme ilk olarak uluslararası hukuka mülteci tanımını getirmiştir. İkinci olarak da, uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan geri göndermeme prensibine yer vererek, mültecilerin tehdit altında olabilecekleri ülkelere geri gönderme yasağını getirmiştir. Bu prensip mültecilere ilave uluslararası koruma sağlama düşüncesinin temel dayanağını ve tamamlayıcı koruma kavramının çekirdeğini oluşturmaktadır.¹²⁷

Söz konusu ilkenin yer aldığı Sözleşmenin 33. maddesi başta olmak üzere, ayrımcılık yasağı hükmü içeren 3. madde, mütekabiliyet şartından muaf olmanın düzenlediği 7. madde, din ve ibadet hürriyetinin düzenlediği 4. madde, eğitim hakkının düzenlediği 22. maddeler, mültecilerin temel haklarını düzenleyen maddeler olarak örnek gösterilebilmektedir.¹²⁸

26 devlet tarafından imzalanan, günümüzde bir çok devletin mevzuatında bulunan uluslararası hukuk düzenlemelerine dayanak olarak karşımıza çıkan 1951 Cenevre Sözleşmesi esas itibariyle Savaş sonrası mülteci sorunlarına çözüm getirmek amacıyla hazırlanmış olan bir uluslararası hukuk belgesidir. Mümkün olduğu kadar çok sayıda devlet tarafından imzalanmasını sağlamak amacıyla, biri tarih diğeri coğrafi olmak üzere iki önemli açıdan sınırlandırma getirebilecek şekilde Sözleşmeye katılmalarına imkan sunulmuştur. Böylece, Cenevre Sözleşmesinin sadece 1951 yılından önce

¹²⁶

https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCltecilerin_Hukuki_Durumuna_Dair_S%C3%B6zle%C5%9Fme erişim tarihi: 04.05.2022.

¹²⁷ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.227.

¹²⁸ Macit Akman, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği**, s. 56.

Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle iltica talep eden kişiler açısından sınırlandırılması konusunda devletlere olanak sağlanmıştır.¹²⁹

Türkiye bu Sözleşmeye 1961 yılında coğrafi sınırlama ile taraf olmuştur. Buna göre, Türkiye sadece Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle mülteci statüsünü tanıyacaktır.

Geri Göndermeme İlkesi

Yukarıda da bahsedildiği gibi 1951 Sözleşmesi uluslararası mülteci hukukunun gelişiminde önemli bir yere sahiptir. İlk olarak bu Sözleşme uluslararası hukuka: “*1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs*”, şeklinde mülteci tanımını getirmiştir.

1951 Sözleşmesi’nin uluslararası hukuka getirdiği ikinci önemli bir yenilik de Sözleşme’nin 33. maddesinde yer alan geri gönderme yasağı ve ya başka bir deyişle geri göndermeme ilkesidir. Söz konusu bu ilke günümüzde uluslararası korumanın özünü, temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu ilkeye göre, mülteci hukukunda kendi istekleri dışında geri gönderilmeleri durumunda, yaşam, temel hak ve özgürlükleri tehdit altına girebilecek kişilerin geri gönderilmeleri yasaklanmaktadır ve bu durum kişi kendi isteği ile ülkesine dönünceye veya yeni bir vatandaşlığa sahip oluncaya kadar devam etmektedir.¹³⁰

Burada değinilmesi gereken önemli bir konu da, genellikle devletler arasında yapılan sözleşmelerde konu olan suçluların iade edilmesi konusudur. Suçluların iade edilmesi geri gönderilmeme ilkesinin kapsamı dışında tutulması gerektiği, suçluların iadeleri söz konusu ilkeye aykırılık teşkil edemeyeceği yönünde düşünceler bulunmaktadır. İlkeyi düzenleyen 33. madde hükümlerinde suçluların iade açısından herhangi bir

¹²⁹ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.228.

¹³⁰ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 85.

istisna öngörülmemiştir. Bu durum da, ilkenin kapsamlı olarak iade açısından istisna tanımayacak şekilde yorumlanmasını gerekli kılmaktadır.¹³¹

Geri gönderilmeme ilkesi, 1951 Sözleşmesi'nin 33.maddesinde: *“Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir”*, şeklinde düzenlenerek, mülteciler açısından oldukça önemli bir koruma sağlamaktadır.¹³²

Türk hukukunda YUKK'da 4. maddesinde 1951 Sözleşmesi 33. madde hükmü doğrultusunda: *“hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez”*, şeklinde geri gönderme yasağı düzenlenmektedir. Geçici koruma kapsamında olan kişiler hakkındaki geri göndermeme garantisi Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 6. maddesinde aynı kriterler çerçevesinde ele alınmıştır.¹³³

Ayrıca Türk hukukunda sınır dışı edilebilecek yabancılara yönelik düzenlemelerde de geri göndermeme ilkesinin esas alındığı görülmektedir. YUKK'nun 55. maddesinde kişilerin sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunması durumunda sınır dışı edilmeleri yasaklanmıştır. Bu çerçevede ulusal yargı kararlarında uluslararası raporların incelenmesi sonucunda yabancının gönderileceği ülkenin durumu hakkında genel bir bilgi toplanılmakta ve kişinin bireysel şartları söz konusu ülkenin genel durumuyla ilintili bir şekilde değerlendirilmektedir.¹³⁴

¹³¹ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.282.

¹³² Macit Akman, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği**, s. 76-77.

¹³³ Balay Sütlüoğlu, **Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi**, s. 182.

¹³⁴ AYM 25 Mayıs 2016 tarihli ara kararında başvuru Kırğızistan vatandaşının menşe ülkesine gönderilmesi halinde hayatının tehlikeye düşeceğini ileri sürmesine rağmen bu iddiasını ispat eden bilgi ve belgeleri ortaya koyamadığını ve uluslararası kuruluşların raporlarında da Kırğızistan'da sistematik insan hakları ihlallerine işaret eden herhangi bir bilgi bulunmadığını belirtmiştir. Mahkeme bu gerekçe ile başvuru kişinin 'yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik gerçek ve ciddi bir tehlike oluşturabilecek nitelikte' bir durumun söz konusu olmadığını tespit ederek tedbir talebini reddetmiştir. Bknz: Balay Sütlüoğlu, **Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi**, s. 183.

4.1.1.2. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 New York Protokolü

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin kabulünden sonra dünya çapında mülteci ve sığınmacı hareketlerinin artışı meydana gelmektedir. 1951 Sözleşmesi, gerek tarihi gerek coğrafi sınırlama sebebiyle, bu kişileri kapsamı altına alamamaktadır. Aynı şartlar ve koşullar altında bulunan kişiler, farklı konumda olmaları ve hukuki yönden eşit olarak yararlanamamaları büyük rahatsızlıklara yol açmış, Sözleşme'nin ise kapsam ve amaç itibarıyla Avrupa Merkezli olması, Dünya Kamuoyunda ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere birçok ülke tarafından eleştiriye alınmıştır. Bu sebeplerden ötürü, uluslararası korumaya ihtiyacı olan kişileri kapsayacak olan, herhangi bir tarih ve coğrafi sınırlama olmaksızın mültecilerin haklarını sağlayabilecek olan bir hukuki düzenlemeye ihtiyaç duyulmaya başlamıştır.¹³⁵

Bunların akabinde, BMMYK İcra Komitesi, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol Tasarısını hazırlayarak, Genel Kurula sunulmasını tavsiye etmiştir. BM Genel Kurulu 16 Aralık 1966 Tarihli ve 2198 Sayılı Kararı ile bu Protokolü kabul etmiş ve katılmaları için devletlere gönderilmesine karar vermiştir. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹³⁶

1967 Protokolü, devletlerin 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olmadan katılabilecekleri bağımsız bir uluslararası hukuk belgesi olarak hazırlanmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer alan tarihi ve coğrafi sınırlamaları, Protokolün 1. maddesiyle kaldırılmış olup, akit devletlerce herhangi bir coğrafi ve tarihi sınırlama olmadan uygulanacağı belirtilmiştir.¹³⁷

Türkiye 1967 Protokolü'nü 1 Temmuz 1968'de onaylamıştır. Bu protokolü onaylarken, Türkiye, coğrafi sınırlamayı ve 1951 Cenevre Sözleşmesi ile mültecilere tanınan hakların Türk vatandaşlarına tanınan hak ve imtiyazlarından daha fazla olmayacağına dair beyanları saklı tutmuştur. Ancak, 1967 Protokolü, sadece Türkiye'de değil, bu Protokole taraf olan bütün devletlerde zaman sınırlamasını kaldırmıştır. Böylece, mülteci statüsünün verilmesini gerektiren olay hangi tarihte

¹³⁵ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.228; M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 77.

¹³⁶ M. Tevfik Odman, **Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku**, s. 77.

¹³⁷ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.228.

meydana geldiğine bakılmaksızın Avrupa'dan gelenlere Cenevre Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsü tanınmaktadır.¹³⁸

Uluslararası mülteci hukuku açısından önemli bir antlaşma olan bu Protokole 146 ülke taraf olmuştur.¹³⁹

4.1.1.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa Konseyi¹⁴⁰ çatısı altında kabul edilen sözleşmelerin biri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. 5 Mayıs 1949'da 10 Avrupa ülkesinin bir araya gelmesi ile oluşturulan Avrupa Konseyi, insan hakları ve özgürlüklerinin devletlerce korunup geliştirilmesi temelinde insan haklarına saygı yükümlülüğünü üyelik koşulu olarak belirtmiştir. Avrupa Konseyi'nin bu anlamda ilk adımı 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olmuştur.¹⁴¹

Sözleşme'nin temel metninde düzenlenen hak ve özgürlükler: 2. maddede yaşam hakkı, 3. maddede iskence yasağı, 4. maddede kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, 5. maddede özgürlük ve güvenlik hakkı, 6. maddede adil yargılanma hakkı ve 6. maddenin 2. ve 3. bentlerinde masumiyet karinesi ve savunma hakkı hükümleri, 7. maddede kanunsuz ceza olmaz ilkesi, 8. maddede özel ve aile hayatına saygı hakkı, 9. maddede düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, 10. maddede ifade özgürlüğü, 11. maddede toplantı ve dernek kurma özgürlüğü, 12. maddede evlenme hakkı, 13. maddede etkili başvuru hakkı ve 14. maddede ayrımcılık yasağı şeklindedir.¹⁴²

Buna göre, Sözleşme'de düzenlenen temel hak ve özgürlükler, Sözleşme'nin etki alanında bulunan herkes bakımından aynı etkiyi doğurmakta olup, yabancı ya da vatandaş ayrımı yapılmadan tüm büreyler bakımından güvence altına alınmaktadır. Sözleşme'ye taraf olan devletler ise Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlükleri hiçbir

¹³⁸ Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 147.

¹³⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCltecilerin_Stat%C3%BCs%C3%BCne_Dair_Protokol erişim: 05.05.2022.

¹⁴⁰ (İngilizce: *Council of Europe*, Fransızca: *Conseil de l'Europe*), Avrupa çapında insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla 1949'da kurulmuş hükümetlerarası bir kuruluştur. Avrupa Konseyi'ne Rusya, Belarus, Kosova, Kazakistan ve gözlemci Vatikan hariç tüm Avrupa ülkeleri üyedir. Türkiye 1949 yılında Konseyin üyesi olmuştur ve günümüzde Konseyin 46 üyesinin biridir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Konseyi erişim: 05.05.2022.

¹⁴¹ Macit Akman, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Gönderme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği**, s. 96.

¹⁴²

https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi erişim: 05.05.2022.

ayrımcılık gözetmeksizin sağlama yükümlülükleri ve sorumluluğu taşımaktadır. Bu bakımdan, bireylerin söz konusu Sözleşme korumasından yararlanabilmeleri için Sözleşme'ye taraf olan devletin yetki alanının içinde bulunmaları yeterlidir. Dolayısıyla, sığınmacıların 1951 Sözleşmesi'nin korumasından yararlanamadıkları durumlarda bile, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından düzenlenen temel hak ve özgürlüklerinin korunması imkanı doğmaktadır. Böylelikle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde doğrudan mülteci ve sığınmacılar ile ilgili bir düzenleme yapılmamış olsa da, dolaylı yoldan bu kişilerin hak ve özgürlüklerini koruma altına almaktadır. Çünkü 1951 Cenevre Sözleşmesi, Sözleşme'den yararlanacak olan kişileri tanımlarken belli koşulları ararken, AİHS ise bu Sözleşme'nin maddelerinden yararlanabilmesi için kişinin sadece AİHS'ye taraf olan devletler içerisinde bulunması koşulu bulunmaktadır¹⁴³

4.1.2. Milletlerarası Teamül

Yabancı hukukunun uluslararası hukuktan doğan bir diğer kaynağı milletlerarası örf ve adetlerdir ya da başka bir deyişle milletlerarası teamüldür. Adalet Divanı Statüsünün 38 (1).maddesi, uluslararası teamülü “*hukuk olarak kabul edilen genel bir uygulamanın delili*” şeklinde tanımlamıştır. Bu sebeple, milletlerarası teamülün devletlerce genel ve ortak bir uygulama ve hukuk kuralı mahiyetinde kabul edilmiş olması gerekmektedir. Mevzubahis bu ilkeler tek başına doğrudan doğruya yabancılara haklar sağlamamakla birlikte, genel olarak yabancılardan haklarını ve durumlarını etkileyici bir özelliğe sahiptirler.¹⁴⁴

Yabancılar hukukunda bu şekilde etkiye sahip uluslararası teamülün ilkeleri arasında; ülkesel egemenlik, yabancılara özel kurallar uygulama özelliği, karşılıklık, en çok gözetilen ulus kaydı, karşı işlem yapma, müktesep haklara saygı, insan kişiliğinin ve onurunun korunması, kanun yollarına başvurma özgürlüğü ve ülkeyi terk özgürlüğü gibi temel ilke ve özgürlükler yer almaktadır.¹⁴⁵

¹⁴³ Macit Akman, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği**, s. 98-99; Neslihan Özkerim Güner, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rölü, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.2, Y.2016, Temmuz-Aralık, s. 214.

¹⁴⁴ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.42; Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 56.

¹⁴⁵ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.42.

Örf ve adetin teşekkül edebilmesi için, maddi bir unsur teşkil eden tutum ve davranışların istikrarlı bir nitelik kazanmış bulunması, bir de psikolojik unsur, belli bir tarzda hareket etmenin hukuk bakımından zorunlu olduğu inancının yerleşmiş olması gerekmektedir.¹⁴⁶

4.1.3. Hukukun Genel İlkeleri

Hukukun genel prensiplerinin bir kısmı devletlerin iç hukukta uyguladıkları genel hukuk prensiplerinden uluslararası alana aktarılmış olanlardır. Bunlar arasında; ahde vefa, iyi niyet, kazanılmış haklara saygı, hakkın kötüye kullanılmaması, hakkaniyet, zamanaşımı, hiç kimsenin sahip olduğu haktan fazlasını devredemeyeceği, özel kanunun önceliği, sözleşmenin ihlalinde tazminat, hiç kimsenin kendi davasında hakim olamayacağı, kesin hüküm gibi esaslar yer almaktadır. Bu prensiplerin bazıları uluslararası hukukun kendine has prensipleridir. Örnek olarak milletlerarası hukukunun iç hukuktan üstünlüğü, mahalli adalet yollarının tüketilmesi, devletin şahsiyetinin devamlılığı gibi prensipleri gösterebilmekteyiz.¹⁴⁷

Ancak, hukukun genel prensipleri olarak adlandırılan bu esasların aslında genel teamül kurallarından ibaret olduğu öne sürülerek, hukukun genel prensiplerinin uluslararası hukukun kaynağını teşkil ettiği görüşü tartışmalara yol açmıştır. Bunların bağımsız bir kaynak olarak gösterilmesinin yasal dayanağının olmadığı da vurgulanmaktadır.¹⁴⁸

Örneğin Kelsen, uluslararası hukukun asli kaynaklarını yalnızca antlaşma ve teamül hukuku olarak görmektedir.¹⁴⁹ Hatta hukuk genel ilkelerini “*Yalnızca madde 38/1/c Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) bunları uygulama yetkisi verdiği için UAD nezdinde uygulanabilir uluslararası hukuk haline gelen normlardır*”¹⁵⁰ olarak tanımlamıştır. Kelsen, devlet andlaşma veya teamül hukukuna aykırı davranmamışsa, hukuka aykırı davranmamış olacağı görüşünü savunmaktadır. Fakat bu noktada önemli olan uyuşmazlığa uygulanabilecek açık bir kural her zaman olmasa da, her

¹⁴⁶ Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 56.

¹⁴⁷ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.43; Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 57.

¹⁴⁸ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.43; Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, s. 57.

¹⁴⁹ Merve Küçük, Uluslararası Kaynakların Arasında Hiyerarşi Var Mıdır, SÜHFD, C.29, S.4, Y.2021, s.2978, (alıntı kaynağı: KELSEN, Hans, Pure Theory of Law, Tra. Max Knight, Fifth Edition, The Lawbook Exchange, Amerika Birleşik Devletleri, 2008, p. 323).

¹⁵⁰ Kelsen, Hans'tan Akt. KAMMERHOFER, Jörg, Uncertainty in International Law A Kelsenian Perspective, Routledge, Taylor&Francis e-Library, 2010, p. 157, aktr. Merve Küçük, Uluslararası Kaynakların Arasında Hiyerarşi Var Mıdır, SÜHFD, C.29, S.4, Y.2021, s.2978.

uluslararası durumun bir hukuk meselesi olarak ele alınabileceğidir.¹⁵¹ Scelle'e göre ise, hukuk genel ilkeleri teamül hukuku kurallarından başka bir şey değildir.¹⁵² Fakat bu iki kaynak arasında varolmaları bakımından ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Teamül kurallarının oluşması için devletlerin bir örnek ve istikrarlı davranışları ile hukuk bakımından yasal olması gerekirken, hukuk genel ilkeleri için böyle şartlar söz konusu değildir.¹⁵³

Ancak, UAD Statüsü'nün hazırlanması için görevlendirilen hukukçular tarafından hukuk genel ilkeleri bağımsız bir uluslararası hukuk kaynağı olarak görülmüş ve devletler de bunu onaylamış ve kabul etmiştir. Çoğu yazar hukuk genel ilkelerinin uluslararası bir hukuk kaynağı olduğu görüşünü savunmaktadır, ancak kapsamının sınırlı olduğunu kabul etmektedir. Bu husus da Uluslararası Daimi Adalet Divanı ve U.A.D. kararlarına da yansımıştır.¹⁵⁴

4.1.4. Mahkeme Kararları

Son yıllarda uluslararası insan hakları hukukunda meydana gelen gelişmeler ile birlikte uluslararası mahkeme kararlarının yabancılar hukukunda kaynaklık etme rolünün arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle AİHS'nin uluslararası insan hakları hukukuna getirmiş olduğu koruma mekanizması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine¹⁵⁵ bireysel başvuru hakkının bulunması yabancılar hukuku alanında uluslararası mahkeme kararının etki ve önemini büyük ölçüde arttırmıştır. AİHM, Sözleşme metninde vatandaş-yabancı ayırımı yapılmaksızın düzenlenen pek çok

¹⁵¹ Shaw, Malcolm N., International Law, Fifth Edition, Cambridge University Press, Birleşik Krallık, 2003, p. 93, aktr. Merve Küçük, Uluslararası Kaynakların Arasında Hiyerarşi Var Mıdır, **SÜHFD**, C.29, S.4, Y.2021, s.2978.

¹⁵² Merve Küçük, Uluslararası Kaynakların Arasında Hiyerarşi Var Mıdır, **SÜHFD**, C.29, S.4, Y.2021, s.2978. Alıntı kaynağı: (Scelle, Georges'den Akt. Çelik, Edip F., Milletlerarası Hukuk Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984.)

¹⁵³ Merve Küçük, Uluslararası Kaynakların Arasında Hiyerarşi Var Mıdır, **SÜHFD**, C.29, S.4, Y.2021, s.2978, alıntı kaynağı: (PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap, Gözden Geçirilmiş 13. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016).

¹⁵⁴ Merve Küçük, Uluslararası Kaynakların Arasında Hiyerarşi Var Mıdır, **SÜHFD**, C.29, S.4, Y.2021, s.2978, (alıntı kaynağı: Shaw, Malcolm N., International Law, Fifth Edition, Cambridge University Press, Birleşik Krallık, 2003).

¹⁵⁵ **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)**, uluslararası bir teşkilat olan Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak 1959 yılında kurulmuş uluslararası bir mahkemedir. Mahkeme, ve ek protokolleriyle güvence altına alınmış olan temel hakların çiğnenmesi durumunda bireylerin, toplulukların, tüzel kişilerin ve diğer devletlerin, belirli usul ve kurallar dahilinde başvurabileceği bir yargı merciidir. 46 Avrupa Konseyi üyesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini tanımaktadır. Mahkeme, Fransa'nın Strasbourg şehrinde bulunmaktadır.

maddeyi, yabancıların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alarak yorumlamaktadır.¹⁵⁶

AİHM yargılama yaparken, Sözleşmeciler devletlerin taraf olduğu diğer anlaşma ve uluslararası kuruluşların içtihatlarını da incelemektedir. Özellikle AİHM, AİHS'nin yaşam hakkını: “(1). Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez. (2). Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması”, şeklinde düzenleyen 2. maddesi; 3. maddede: “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz”, şeklinde düzenlenen işkence yasağı; 5. maddede düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkı; 8. madde ile ele alınan özel ve aile hayatına saygı hakkı ve 13. maddede: “Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir”,¹⁵⁷ şeklinde açıklanan etkili başvuru hakkı ve 4 no.lu Protokolün 4. maddesi: “Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır”,¹⁵⁸ şeklinde düzenlenen yabancıların topluca sınır dışı edilmeleri yasağı kapsamında vermiş olduğu kararlarla mülteci ve sığınmacı haklarının korunması için etkili bir yargı mercii haline gelmiştir. Böylelikle, YUKK hazırlanmasında AİHM'nin vermiş olduğu kararları dikkate alınmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.43.

¹⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf erişim: 08.05.2022.

¹⁵⁸ https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf erişim: 08.05.2022.

¹⁵⁹ Neslihan Özkerim Güner, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rölü, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.2, Y.2016, Temmuz-Aralık, s. 216.

4.2. Uluslararası Hukukta Kalıcı Çözüm Hakları Türleri

Uluslararası korumanın en temel hedefi insan haklarının korunması ve onların güvenli koşullar altında yaşamlarını sürdürmesini sağlamakla beraber mültecilerin huzurlu ve onurlu bir şekilde hayatlarına devam etmeleri için kalıcı çözümler sunmaktır.

BMMYK'nin belgesinde uluslararası koruma, kişinin sığınma ülkesine girişi, kendisine sığınma verilmesi, temel insan haklarına saygı gösterilmesi, güvenliğinin tehdit edildiği ülkeye geri gönderilmemesi ile başlayıp, kendisine kalıcı çözümün sağlanması ile sona ermesi, şeklinde betimlenmektedir. BMMYK'nın temel görevlerinden biri mültecilere uluslararası koruma sağlamaktır. Bir diğer görevi de, devletlerin ve onayladıkları devlet dışı kuruluşların yardımı ile mültecilerin ülkelerine gönüllü bir şekilde geri dönmeleri veya yeni ülkeye uyumu şekilde kendilerine kalıcı çözüm sağlamaktır. Ancak ne uluslararası hukuk ne de herhangi bir sözleşme, devletleri mülteciler ile ilgili olarak kalıcı çözüm sağlamakla yükümlü kılmaktadır.¹⁶⁰

Bu bağlamda mültecilere sunulan geleneksel olarak 3 kalıcı çözüm (*durable solution*) yolu bulunmaktadır:

1. Gönüllü Geri Dönüş (*voluntary repatriation*) – mültecinin menşei ülkesine kendi isteğiyle, güvenli ve onurlu bir şekilde dönmesidir.
2. Yerel Entegrasyon (*local entegration*) – sığınma ülkesinin mülteci için kalıcı ikamet ve yerleşim hakkı sağlamasıdır.
3. Yeniden Yerleştirme (*resettlement*) – mültecinin sığınma ülkesinden kendisini daimi olarak kabul etmeye hazır üçüncü bir ülkeye gönderilmesidir.¹⁶¹

BMMYK Yürütme Komitesi 2005'te çözüm yollarının birbiri ile olan ilişkisini şu şekilde açıklamıştır: “gönüllü geri gönderme, yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirme geleneksel kalıcı çözümlerdir ve bunların hepsi geçerliliğini ve önemli etkilerini korumaktadır. Bunlar arasından gönüllü geri dönüş, çoğunlukla hala en çok tercih edilen çözüm olarak kabul edilir. Kalıcı çözüm türleri içinden, her mültecinin

¹⁶⁰ Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 25-27; Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.356.

¹⁶¹ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.355; Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s.26.

*durumunun özel şartları dikkate alınarak kendisi için en uygunu seçildiğinde kalıcı çözümler başarılabilir”.*¹⁶²

Bu bölümde mültecilere yönelik olan kalıcı çözüm olan gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve nihayetinde vatandaşlığa geçme, yeniden yerleştirme yolları detaylıca bir şekilde ele alınacaktır.

4.2.1. Gönüllü Geri Dönüş

Göç Terimleri Sözlüğü’nde gönüllü dönüş: “*Kriterlere uygun olan kişilerin menşe ülkelerine tamamen kendi isteklerine dayalı olarak dönmeleri. Bu terim çoğu zaman mülteciler, savaş esirleri ve gözaltındaki siviller bağlamında kullanılır. Mültecilerin içinde bulunduğu kötü duruma çözüm olarak önerilen üç kalıcı çözüm yolundan birisidir*”, şeklinde bir tanıma sahiptir.

Kalıcı çözüm yolları arasında bir hiyerarşi söz konusu değildir. Ancak geri dönüş en iyi ve en çok tercih edilen çözüm yolu olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır.¹⁶³ BMMYK Statüsü, BMMYK’ya gönüllü dönüşü kolaylaştırma ve teşvik etme yetkisi tanımaktadır. Ancak “kolaylaştırma” ve “teşvik etme” eylemleri birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiği konusunda vurgular bulunmaktadır. Geri dönüşün kolaylaştırılmasının arkasında bilinçli ve iradi olarak verilen bireysel bir kararın olduğunu farzederken, geri dönüşün teşviki çeşitli derecelerde devletlerin ve diğer yetkili kuruluşların desteğini gerektirmektedir.¹⁶⁴

Fakat bu noktada, geri dönüşün birey tarafından istenip istenmediği veya başka bir deyişle gönüllük faktörünün bulunduğu iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Kolaylaştırma desteği yapılırken bireyin gönüllü bir şekilde menşe ülkeye dönme kararı üzerine ev sahibi ülke veya BMMYK tarafından sadece menşe ülkeye dönüş eylemini kolaylaştırıcı faaliyetler yapılması gerekmektedir. Teşvik etme durumunda ise daha da dikkatli olunmalıdır, çünkü geri dönüşün teşvikinin normalden fazlası geri gönderilmeme ilkesinin zedelenmesine yol açabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı gerek geri dönüşün kolaylaştırma yolunda gerekse geri dönüşün teşviki adımlarında

¹⁶² Cansu Kaya, Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenleme Şekli, **AndHD**, C.5, S.2, Y. Temmuz 2019, s. 516.

¹⁶³ Işıl Özkan, **Göç, İltica ve Sığınma Hukuku**, s. 397; Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.356.

¹⁶⁴ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s.358.

hem devlet hem de devlet dışı yetkili kuruluşlar dikkatli olmaları ve bireye herhangi bir dayatmada bulunmamaları gerekmektedir.¹⁶⁵

Uygulanabilir geri dönüş için gönüllülük, güvenilirlik ve sürdürülebilirlik gibi üç temel koşul söz konusudur. Gönüllülük, mültecilerin geri dönüş kararı almalarında herhangi bir baskı altında bulunmamaları, kendilerine seçim hakkı tanınarak sağlanmalıdır. Gönüllülük geri dönmeye esas olan bir ilke olmasına rağmen mültecilerin geri dönüş kararları her zaman gönüllü olmayabilmektedir. Hatta çoğu zaman bu seçenek mülteciler açısından tek bir seçenek olarak karşılına çıkmaktadır. Buna sebep olarak, buldukları ülkedeki zorlayıcı ve ayırıcı koşullar, istihdam şanslarının, sahip olduğu fırsatların sınırlı olmasını örnek olarak gösterebilmekteyiz.¹⁶⁶

Geri dönüş sürecinde güvenilirlik yalnızca fiziksel olarak değil ekonomik olarak, temel hizmetlere ve geçim kaynaklarına da erişimi sağlandığı durumda, yani mültecilerin ülkelerine güvenli bir biçimde ulaşmalarını sağlamak, bir takım idari düzenleme ve lojistik hizmetlerin sağlanması, geri dönüşü mümkün kılmaktadır. Geri dönüş sürecinde ve sonrasında güvenliliği sağlamak devletlerin yükümlülüğündedir. Bu yolda yapılacak ilk şey geri dönüşün yapılacağı ülkedeki güvenlik durumlarını tüm yönleriyle değerlendirmektir. Güvenli olmadan kişilere geri dönüşü sunmak onların hayatlarını riske atmaktan başka bir şey değildir. Bu konuda, BMMYK geri dönüş yapan mültecilerin bir yıl boyunca korumalı izleme altına alınması gerektiğini ve böylece, geri dönüşler daha güvenli bir hale gelebileceğini öne sürmektedir.¹⁶⁷

Gönüllü geri dönüş mülteciler açısından en tercih edilen çözüm yolu olarak görünse de, ülkedeki karışıklıkların çözülmediği durumda geri dönüşler her zaman sürdürülebilir olmayabilir ve geri dönen mültecilerin iltica ülkesine geri dönmelerine yol açabilmektedir.¹⁶⁸ Sürdürülebilir geri dönüş, ülkelere geri dönen mültecilerin

¹⁶⁵ Cansu Kaya, Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 37.

¹⁶⁶ Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.2021, S.50, Ocak-Mart 2021, İSSN-2148-9424, s.202, 208-209.

¹⁶⁷ Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.2021, S.50, Ocak-Mart 2021, İSSN-2148-9424, s.202, 210-211.

¹⁶⁸ Arzu Güler, Uluslararası Mülteci Rejimi, Afganistan Örneği Üzerinden Bir Rejim Etkinliği Analizi, **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, C.9, S.36, Y. Kış 2013, s.103; Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.2021, S.50, Ocak-Mart 2021, İSSN-2148-9424, s.212.

başarılı bir şekilde yeniden entegre olabilmekten geçmektedir. Hatta sürdürülebilirlik genellikle yeniden entegrasyona eşdeğer olarak görülmektedir. Geri dönüş için elverişli şartlar yaratmak ve geri dönüşü sürdürülebilir kılmak sadece köken ülke için değil uluslararası kuruluşlar için de önemli bir sorumluluk olduğunu söyleyebilmekteyiz. Köken ülkedeki güvenlik şartları, kişilerin haklarına erişebilmesi, sosyal yaşamlarının eski hale gelmesi geri dönüşün sürdürülebilir olmasında önemli bir role sahiptir. Ayrıca geri dönüş sürdürülebilir olduğu zaman, diğer mültecilerin de geri dönüşünü hızlandırabilmektedir.¹⁶⁹

Geri dönenler için, geri dönüş destekleri ek entegrasyon desteği içerdiği durumlarda, bunlar yardımcı geri dönüş ve yeniden entegrasyon programları olarak adlandırılmaktadır. Yardımlı gönüllü geri dönüş, kendi ülkelerine dönmeye istekli olan göçmenlere idari, lojistik, finansal ve yeniden entegrasyon desteği demektir. Bu destekler BMMYK ve ortakları tarafından yürütülmektedir ve geri dönenlerin içinde olduğu sıkıntıların ve problemlerin daha kolay çözülmesine yardımcı olarak geri dönüşlerin kalıcı bir hale gelmesinde büyük önem taşımaktadırlar.¹⁷⁰

Mülteci İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 13.maddesinin 2.fıkrasında: *“Herkes, kendi memleketi de dahil, herhangi bir memleketi terketmek ve memleketine dönmek hakkına haizdir”*, şeklinde düzenlenen hakkını kullanarak zulüm riskinin halen devam ettiği menşe ülkesine geri dönebilmektedir. Bu durumda, kişi 1951 Sözleşmesi'nin ülke dışında bulunma şartını artık taşımadığından ötürü söz konusu Sözleşmenin kapsamı dışında kalmaktadır ve Sözleşmenin uygulanması sona ermektedir. Ancak Hathaway, gerçekleşen bu dönüş hareketini, dönme eylemini dönülen yerdeki itici faktörlerin ortadan kalkmadığını ve şartların düzelmiş olmadığını vurgulayarak, tam bir dönüş olarak algılanmaması gerektiğini öne sürmektedir.¹⁷¹

BMMYK gönüllü geri dönüşün gerçekleşebilmesi yönünde bazı temel standartlar belirterek, 2004 tarihli Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon Faaliyetleri El Kitabı'nda yayınlamıştır. Bu temel standartlar Fiziki Güvenlik, Yasal Güvenlik, Maddi Güvenlik

¹⁶⁹ Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.2021, S.50, Ocak-Mart 2021, İSSN-2148-9424, s. 213-214.

¹⁷⁰ Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.2021, S.50, Ocak-Mart 2021, İSSN-2148-9424, s.202, 210-205.

¹⁷¹ Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 38.

ve Toplumsal Uzlaşa başlıklarından oluşmaktadır. Bu başlıklar aşağıda verilen Tablo 4.1’de açıklanmıştır.¹⁷²

Tablo 4.1. Gönüllü geri dönüşün asıl öğeleri ¹⁷³

Başlıklar	GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞÜN ASIL ÖGELERİ:
Fiziki Güvenlik	a) Şiddet ve aşağılanmanın olmaması; b) Güvenlik güçlerinin, adli makamlar ve insan hakları kuruluşlarının yeniden inşa olmaya başlaması; c) Bölgenin patlayıcı maddelerden arındırılmış olup güvenli olması; d) Genel güvenlik koşullarında iyileşme;
Yasal Güvenlik	a) Geri dönüşün önündeki yasal ve idari engellerin kaldırılması; b) Vatandaşlık, af, mülk, kayıt, belgelendirme ve geri dönüşü mümkün kılan yasal çerçeveye yönelik düzenlemeler; c) Bağımsız yargı da dahil insan hakları ihlallerini önleyici mekanizmalar;
Maddi Güvenlik	a) Geri dönüşün ilk safhalarında, yaşamı idame ettirebilmenin araçları olarak barınma, su, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere ve istihdam olanaklarına erişim; b) Hizmetlere erişimde ayrımcılık yapılmaması; c) Geri dönüşün olduğu yerlerde gelen nüfusu entegre etme kapasitesini artırma; d) Ekonomik olarak ayakta kalmayı ve gelir getirici faaliyetleri desteklemek;
Toplumsal Uzlaşa	a) Yerinden olmuş kişilerle yerleşik halk arasında eşitliği teşvik etmek; b) Güven oluşumu ve birlikte yaşamayı destekleyecek yapı ve mekanizmalar;

1951 Sözleşmesi gönüllü geri dönüş için 3 şart saymaktadır:

1. *Menşe ülkedeki değişikliklerin asli olması;* Örneğin, ülkede gerçekleşmiş olan demokratik seçimler, af ilanı, baskıcı hukuk kurallarının kaldırılması, eski güvenlik hizmetlerinin yenilenmesi gibi durumlar gösterilebilmektedir.

2. *Değişikliklerin sürekli olması;* Bu bağlamda durumun değerlendirilebilmesi için geçmesi gereken süre BMMYK tarafından 12 veya 18 ay olarak değerlendirilmektedir.

¹⁷² Salih Efe, Orçun Ulusoy, **117 Soruda Mülteci Hakları**, s.30.

¹⁷³ Salih Efe, Orçun Ulusoy, **117 Soruda Mülteci Hakları**, s.30.

3. Kişinin menşe ülkesinde yalnızca zulme uğrayacağı konusunda haklı korkunun ortadan kalkması değil aynı zamanda korumanın da yenilenmiş olması;^{174 175}.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinde sıralanan mülteci statüsünü sona erdirecek durumların arasında: “kişi kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile, tekrar yerleşmek üzere dönmüşse... veya tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasına yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise”,¹⁷⁶ şeklinde düzenlemeye rastlanmaktadır.

Burada görüldüğü gibi mülteci statüsünü sona erdiren nedenlerinin açıklandığı maddede, zulümden korktuğu için terkettiği ülkeye sonradan kendi isteğiyle yeniden yerleştiği durumda mülteci statüsünün sona ereceği açıklanmaktadır. Ancak burada söz konusu olan yeniden yerleşme, sürekli olarak yerleşmek amacıyla iltica ülkesinden çıkarak terk ettiği ülkeye kendi iradesi ile geri dönmeyi kastetmektedir. Terkettiği ülkeye geçici bir ziyaret yapması durumunda mülteci statüsünün sona ermesi söz konusu olmayacağını da belirtmemiz gerekmektedir.¹⁷⁷

Her ne kadar gönüllü geri dönüş devletler tarafından en tercih edilen bir çözüm önerisi olarak kabul edilse de, mülteciler açısından baktığımızda ideal bir çözüm yolu olduğunu söyleyememekteyiz. Geri dönüşte mültecilerin büyük bir kısmı ev sahibi hükümet ve yerel halk tarafından dışlanma ve kötü muameleye maruz kalabilmektedirler. Ayrıca dünya mültecilerin çoğu kendi ülkelerine dönme hasreti duyarlarken, geri kalan kısmı bunu istemeyebilmektedirler. Buna sebep, kişilerin sığındıkları ve uzun süre kaldıkları ülkede yakın ekonomik ve sosyal ilişkiler kurmuş

¹⁷⁴ Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 39.

¹⁷⁵ Üçüncü şart olan korumanın tekrar sağlanması gerçekleşmesi gereken en önemli şartlardan biridir. Buna örnek olarak Etiyopya'da Mengistu rejiminin sona ermesi ve Somali'de resmi ateşkesin gerçekleşmesi gösterilebilmektedir. Bu şartların sağlanamadığı bir duruma örnek olarak Tanzanya'da yaşayan Ruandalı mültecileri gösterebilmekteyiz. Tanzanya hükümeti 1996 yılında, tüm Ruandalı mültecilerin 31 Aralık'a kadar ülkelerine döneceklerini duyurmuştur. Bu dönemde 500 binden fazla mülteci evlerine dönmüştür. Ancak gözaltında kaybolma ve kasıtlı ölümler devam etmiştir ve en önemlisi Ruandalı mültecilerin ülkelerine dönmelerini sağlayacak temel ihtiyaçlarının karşılandığını gösteren yeterli sonuçlar doğmamıştır. Tekrar 2002 yılında BMMYK, Ruanda ve Tanzanya hükümetlerinden teminat aldıklarını, Ruanda'daki güvenliğin geliştiğini ve Tanzanya'da yaşayan 20 bin Ruandalının gönüllü dönüşünün kabul edildiğini ilan etmiştir. Bknz. Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 39-40.

¹⁷⁶ Yusuf Demirci, Mehmet Aykut Cihangir, **Mülteci Hukuku**, s. 158-159.

¹⁷⁷ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s. 265, 6.Baskı.

olabilmelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁷⁸ Bunların yanı sıra, gelişmiş bir ülkeden az gelişmiş bir ülkeye gönüllü olarak dönüş yapma olgusu nadir görülmektedir. Hatta bazı durumlarda iltica başvurusu olumsuz sonuçlanarak başvuru sahibinin resmi bir şekilde ülkeden ayrılması beklendiğinde bile çoğu sığınmacı bunu yapmamaktadır. Köken ülke ile ev sahibi ülkesindeki refah seviyesindeki gözlemlenen fark, sosyal haklara ve hizmetlere erişimin kolaylığı mültecilerin geri dönmeyi tercih etmelerini güçleştirmektedir.¹⁷⁹

Türkiye'deki Suriyelilerle 2019 yılında yapılan bir çalışmada Türkiye'de bulunan suriyeli mültecilerin %44'ü Türkiye'den ayrılıp güvenli bölgeye sıcak bakmadıklarını, %30'unun da 'belki giderim, belki gitmem' yanıtını verdikleri gözlemlenmiştir. Erdoğan tarafından 2019 yılında yürütülen Suriyeliler Barometresi verilerine göre ülkesine geri dönmeyi asla düşünmeyen Suriyeli mültecilerin oranı %51,8'i bulmuştur. Mültecilerin geri dönüşe karşı böylece sert tutumlarının şekillenmesine 2018 yılında Suriye hükümetinin geri dönüş çağrısı üzerine 2018 Ekim ayında gerçekleşen geri dönüşün hüsrana uğramasını, geri dönen 700 kişiden 230'u gözaltına alınmasını sebep olarak gösterebilmekteyiz. Suriyeliler Barometresi çalışmasının katılımcıları savaşın bitmesi, Suriye'nin güvenli bir ülke olması, güvenli bölgeler olması, iş bulma olanağı, mevcut yönetimin gitmesi, rejimin değişmesi, istikrar olması ve ev sahibi olma durumunda ülkelerine geri dönmeyi düşündüklerini belirtmiştir.¹⁸⁰

Gönüllü geri dönüş Türk hukukunda 6458 sayılı YUKK'nun 87. maddesinde: *“Başvuru sahibi ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden, gönüllü olarak geri dönmek isteyenlere, aynı ve nakdi destek sağlanabilir. Genel Müdürlük, gönüllü geri dönüş çalışmalarını, uluslararası kuruluşlar, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde yapabilir”*, şeklinde düzenlenerek, ülkelerine geri dönmek isteyenlere GM ve yetkili ve ilgili kuruluşlar tarafından destek sağlanmasını öngörmüştür.

Buna ek olarak, 17 Mart 2016 tarihinde yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulamasına İlişkin Yönetmelik'in 121. Maddesinin 1.

¹⁷⁸ Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 42.

¹⁷⁹ Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.2021, S.50, Ocak-Mart 2021, İSSN-2148-9424, s. 198.

¹⁸⁰ Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.2021, S.50, Ocak-Mart 2021, İSSN-2148-9424, s. 218.

Fıkrasında: “*Kanun kapsamındaki yabancılardan gönüllü olarak menşe ülkelerine ya da üçüncü bir ülkeye dönmek isteyenlere, geri dönüşlerini kolaylaştırmak ve uyum sağlamalarına katkıda bulunmak maksadıyla aşağıda belirtilen usuller çerçevesinde gönüllü geri dönüş desteği verilebilir: a) Gönüllü geri dönüş yapacak kişiye sağlanacak desteğe ilişkin karar, valiliğin teklifi üzerine Genel Müdürlük tarafından alınır; b) Destek aynı veya nakdi olabileceği gibi mesleki eğitim şeklinde de olabilir ve Türkiye’de ya da yabancının menşe ülkesinde verilebilir; c) Destekten yararlanarak menşe ülkelerine dönen yabancılar hakkında Türkiye’ye giriş yasağı kararı alınmayabilir*”, biçiminde bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Ayrıca 121. maddenin 5. fıkrasında gönüllü olarak geri dönüş yapan uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin sahip olduğu statülerinin sona ereceği bildirilerek, aynı maddenin 4.fıkrasında: “*Gönüllü geri dönüş talebinde bulunup da bu talebini geri çeken uluslararası koruma statü sahiplerinin statüleri korunur. Başvuru sahiplerinin işlemleri kaldığı yerden devam eder*”, şeklinde bir hükme yer verilerek, gönüllü geri dönüş talebinde bulunup da daha sonra bu talebini geri çeken uluslararası koruma statüsüne sahip kişinin uluslararası koruma statüsünün korunacağını açıklamaktadır.

Geçici koruma kapsamında yer alan kişilerin geri dönüşlerine dair hükümler Geçici Koruma Yönetmeliği’nde yer verilmiştir. Geçici koruma statüsü kapsamında olan kişiler gönüllü olarak geri dönüş gerçekleştirdikleri takdirde GKY’nin 12. madde gereği geçici koruma statüsü sona ermektedir. Ancak 13. maddede: “*Geçici koruma uygulamasının devam ettiği süre içinde, geçici koruma kapsamında olduğu halde 12. maddeye göre geçici koruması sona eren yabancıların, geçici korumadan faydalanmak üzere tekrar sınırlarımıza gelmesi veya sınırlarımızı geçmesi halinde, geçici koruma hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağına Genel Müdürlük bireysel olarak karar verir. Genel Müdürlük bu yetkisini, kısmen veya tamamen valiliklere devredebilir*”, şeklindeki düzenlemeye göre, geçici koruma kapsamında yer alan kişiler geri dönüşleri sürdürülebilir olamayıp ev sahibi ülkeye tekrardan gelmeleri durumunda geçici koruma statüsü yeniden tesis edilmesi için birtakım sorunlar yaşanabileceği görülmektedir.

GKY’nin dokuzuncu bölümü Gönüllü Geri Dönüş ve Üçüncü Ülkeye Çıkış başlığı altında düzenlenmiştir. Bu bölümün ilk madde olan 42.madde: “(1) *Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların gönüllü olarak ülkesine dönüş yapacaklara gerekli kolaylık gösterilir ve imkanlar ölçüsünde destek sağlanabilir. (2) Genel Müdürlük,*

gönüllü geri dönüş çalışmalarını, ilgili ülke makamları, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde planlayabilir, proje ve program hazırlayabilir ve uygulayabilir. (3) Genel Müdürlük, gönüllü geri dönüş işlemlerinin uygulanması amacıyla uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapabilir. (4) Gönüllü geri dönüş işlemlerinin uygulanmasına dair usul ve esaslar ile gönüllü geri dönüş yapanlara sağlanabilecek yardımlar Genel Müdürlük tarafından belirlenir ve valilikler tarafından uygulanır”, biçiminde düzenlenmiş olup, gönüllü geri dönüşe ilişkin hükümler yer almaktadır.

Gönüllü geri dönüşün başarılı ve kalıcı bir çözüm olması için en önemli unsurlardan biri menşe devlet ve ev sahibi devletin yanında BMMYK gibi kurumların ve üçüncü ülkelerin birlikte hareket etmesi ve işbirliği içinde bulunmasıdır. Gönüllü geri dönüş hem kitleler halinde hem de bireysel olarak da gerçekleşebilmektedir. Ancak her iki ihtimalde de ev sahibi ülkenin desteği önemli ve büyük oranda gereklidir. Güvenli geri dönüş bir insanın temel hakkıdır ve bu hakkın kullanımı konusunda ilgili taraflar gereken tedbirleri almak durumundadırlar.¹⁸¹

4.2.2. Yerel Entegrasyon

Daha önce de değindiğimiz gibi iltica ve mülteci hukukunun temel hedefi mültecilere yönelik kalıcı çözüm sunmaktır. Ev sahibi ülke her ne kadar mültecilere yönelik uluslararası koruma sağlıyorsa da uzun süreli bir belirsizlik içerisinde bulunmak, daha doğrusu mülteci için bir kalıcı çözümün bulunmaması iki taraf için de sağlıklı olmayabilmektedir. Mültecilerin hem ekonomik açıdan hem de psikolojik açıdan rahatlıkla hayatlarına devam etmeleri için ortada somut bir çözümün ya da çözüm çabasının olması şarttır dememiz mümkündür.

Mültecilere yönelik 3 geleneksel kalıcı çözüm yollarından biri olan yerel entegrasyon BMMYK'nın yaptığı tanıma göre, çok yönlü ve süreklilik arz eden bir sürecin sonucudur. Entegrasyon, mültecilerin kendi kültürel kimliklerini terk etmek mecburiyetinde kalmadan¹⁸², iltica ülkesine uyum sağlama sürecidir ve birbirleriyle

¹⁸¹ Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.2021, S.50, Ocak-Mart 2021, İSSN-2148-9424, s. 227; Cansu Kaya, Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenleme Şekli, **AndHD**, C.5, S.2, Y. Temmuz 2019, s. 532.

¹⁸² Burada vurgulanması gereken bir nokta, entegrasyonun asimilasyon kavramından ayrılması için “*kendi kültürel kimliklerini terk etmek zorunda kalmadan*” ifadesi büyük öneme sahip olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir. 1951 Sözleşmesi'nin orijinal halinde, 34.maddede mültecilerin sığındıkları ülkede ‘asimilasyon’ (assimilation) ifadesi kullanılmıştır. Tartışmalara yol açan bu ifadenin mültecinin

bağlantılı ve kendine has ayrımları olan, yasal, ekonomik ve sosyokültürel boyuttan oluşmaktadır.¹⁸³

Göç Terimleri Sözlüğünde: “*Farklı ülkelerde ve bağlamlarda farklı kullanılan ve anlaşılan “entegrasyon” terimi, göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği süreç olarak tanımlanabilir. Genellikle göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında iki yönlü bir sürece atıfta bulunur. Ev sahibi toplumların göçmenleri kabul konusundaki gerekli somut koşullar, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Entegrasyon ile daimi yerleşimin kast edilmesi gerekmez. Ancak göçmenlerin ve ev sahibi toplumların haklarına ve yükümlülüklerine, farklı türde hizmetlere ve işgücü piyasasına erişime, göçmenleri ve ev sahibi toplulukları ortak bir amaç için bir araya getiren temel değerlerin tanımlanmasına ve bunların gözetilmesine ilişkin hususlara işaret eder*”, şeklinde bir karşılığı olan ve TDK sözlüğünde de “bir araya gelerek birleşme, bütünleşme, uyum” anlamına gelen entegrasyon terimi, ülkeden ülkeye değişiklik gösteren, üzerinde bir çok tartışmalar söz konusu olan bir kavramdır.

Çoğunluğa göre, göçmen ve mülteci entegrasyonunun kabul edilmiş bir tanımı, teorisi veya modeli bulunmamaktadır. Bazıları, entegrasyonu genel olarak göçmenlerin haklarını, yerleşim süreçlerini ve hukuksal düzenlemeleri içeren bir kavram olduğunu söylemektedirler. Bazıları da, göçmenler ve göç ettikleri toplumların arasındaki sosyal ilişkilerin gelişimini, göç ettikleri topluma aidiyet hissini ve eğitim, iş ve barınma gibi haklar ve kaynaklara ulaşabilmenin önemini vurgulamaktadır. Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi, mülteci entegrasyonunu, alıcı toplumdaki (zorunlu) göçmenleri ve yerel halkı ve diğer toplulukları kapsayan çok boyutlu ve iki yönlü bir süreç olarak tanımlamaktadır. Avrupa Komisyonu, 2003 yılında entegrasyonu, üçüncü ülke

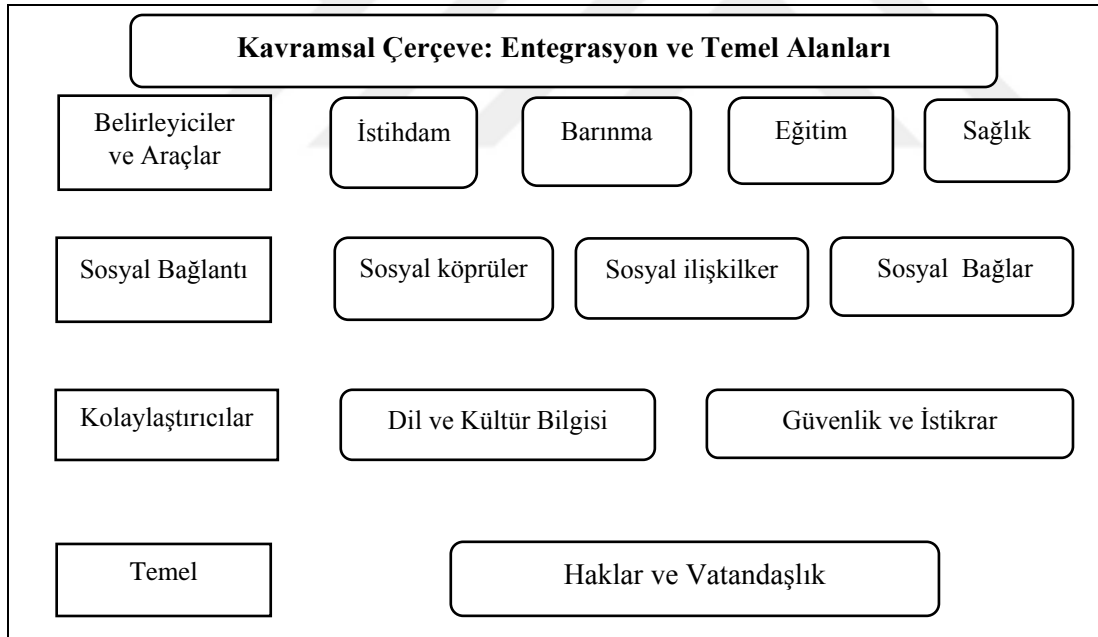
asimilasyonu veya üzerinde baskı uygulanması anlamında kullanılmadığı, aksine, ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına entegre olması şeklinde anlaşılması gerektiği konusunda doktrinde fikir birliği sağlanmıştır. Bu sebeple asimilasyon terimi yerine daha çok entegrasyon terimi tercih edilmektedir. Bknz. Mesut Aygün / Cansu Kaya, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7 Sayı:1 Yıl 2016, s. 104.

Asimilasyon modeli ise, göçmenlerin kendi kültür ve kimliklerinin başat kültürün etkisi altına kirdiği ve benzeştiği tek yönlü bir adaptasyon süreci olarak bilinmektedir. Bknz. Büşra Aygün, Fulya Memişoğlu, Mültecilere Yönelik Yerel Entegrasyon Politikalarında Çok Düzeyli Yönetişim Uygulamaları, **Erciyes Üniversitesi İİBFD**, (60), s.123; Sosyolojide asimilasyon ise çoğunluk veya erk sahibinin baskısıyla, farklılık gösteren grupların, bunların kültür birikimleri ve kimliklerinin, baskın yapı içinde eriyerek yok olması. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Asimilasyon> erişim tarihi: 19.05.2022.

¹⁸³ Mesut Aygün / Cansu Kaya, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7 Sayı:1 Yıl 2016, s. 103.

vatandaşlarının ve göç ettikleri toplulukların haklarının ve yükümlülüklerinin karşılıklılığına dayanan iki yönlü bir süreç olarak belirtmiştir. Ancak, yine Avrupa Komisyonu 2011’de yaptığı açıklamada entegrasyonu, “göçmenler ve alıcı toplum arasında” iki yönlü bir süreç olarak değil, “menşe ülkelerinin entegrasyon sürecini desteklemekte rol oynayabileceklerini” belirterek üç yönlü bir süreç olarak tanımlamıştır.¹⁸⁴

Ager ve Strang, göçmen ve mültecilerin erişimine ve ulaşılmasına odaklanarak entegrasyon ve temel alanlarını belirleyen kapsamlı bir kavramsal çerçeve şekli önermektedir. Bu modelden yola çıkarak, Ager ve Strang’a göre entegrasyon sürecinin başarılı bir şekilde sonuçlanması için mültecilere öncelikle yasal çalışma hakkı verilmesi gerekmektedir. Çalışma hakkı mültecilerin ekonomik bağımsızlığı elde etmesinin yolunu açmaktadır, böylelikle geleceklerini planlama imkanı sunmaktadır. Aynı zamanda dil ve mesleki becerilerini geliştirmesi, iltica ülkesinin yerel halkı ile ilişkilerini güçlendirmesi ve yerel ekonomiye katkıda bulunabilmeleri için elverişli zemini hazırlamaktadır.¹⁸⁵



Şekil 4.1. Kavramsal Çerçeve: Entegrasyon ve temel alanları¹⁸⁶

¹⁸⁴ Doğu Şimşek, Türkiye’de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları ve Olanakları, **Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi**, 2019, 4(2), s. 175-176.

¹⁸⁵ Büşra Aygün, Fulya Memişoğlu, Mültecilere Yönelik Yerel Entegrasyon Politikalarında Çok Düzeyli Yönetişim Uygulamaları, **Erciyes Üniversitesi İİBFD**, (60), s.128.

¹⁸⁶ Büşra Aygün, Fulya Memişoğlu, Mültecilere Yönelik Yerel Entegrasyon Politikalarında Çok Düzeyli Yönetişim Uygulamaları, **Erciyes Üniversitesi İİBFD**, (60), s.129; Doğu Şimşek, Türkiye’de

Kuhlman, entegrasyon sürecini:

“Eğer mülteciler ev sahibi ülkenin ekonomisine becerileriyle orantılı ve kültürel değerleri ile uyumlu olarak katılabilirlerse; eğer kültürel olarak belirlenmiş minimum şartları karşılayan bir yaşam standardı yakalarlarsa (burada yaşam standardı sadece ekonomik aktivitelerden elde edilen gelir değil aynı zamanda barınma, kamu hizmetleri, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimi de kapsamaktaysa); maruz kaldıkları sosyo-kültürel değişim kendilerine ait bir kimliği korumalarına ve psikolojik olarak yeni durumlarına uyum sağlamalarına izin veriyorsa; mültecilerin gelmesi ev sahibi toplum bireylerinin ekonomik olanaklarının ve yaşam standartlarının bozulmasına neden olmadysa; ev sahibi toplum ve mülteciler arasındaki sürtüşmeler, ev sahibi nüfusun kendi içinde yaşadığı sürtüşmelerden daha kötü değilse, ve eğer mülteciler ev sahibi toplum içinde yerleşik gruplar arasında varolan mevcut ayrımcılıktan daha fazla ayrımcılıkla karşı karşıya kalmıyorlarsa tam olarak entegre olmuşlardır”,

şeklinde betimlemektedir.¹⁸⁷ Çiçekli’ye göre ise, yerel entegrasyon kavramı iltica ülkesi mültecilere daimi bir oturma hakkı tanıyarak halk ile bütünleşme süreci nihayetinde mültecileri vatandaşlığa kazandırmayı öngörmektedir.¹⁸⁸ Böylelikle, yerel entegrasyon mültecilerin vatandaşlığa geçme sürecinin başlangıcıdır demek de mümkündür.

BMMYK yerel entegrasyonun yasal sürecini, mültecilere, iltica ülke tarafından aşamalı olarak, kendi vatandaşlarına orantılı şekilde geniş hak ve yetkilerin tanınması olarak tarif etmektedir ve bunların yanında serbest dolaşım ve seyahat özgürlüğü, eğitim ve öğretim hakkı, istihdam piyasasına erişebilirlik, sağlık hizmetlerini de içinde barındıran sosyal yardım hakkı, mülkiyet hakkı, geçerli seyahat ve kimlik belgeleri ile seyahat etme imkanı ve aile birliğinin sağlanması gibi hak ve özgürlükleri yerel entegrasyon sürecinin hukuki boyutunun tamamlanması için gerekli kılmaktadır.

Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları ve Olanakları, **Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi**, 2019, 4(2), s. 175-176.

¹⁸⁷ Aktr: Büşra Aygün, Fulya Memişoğlu, Mültecilere Yönelik Yerel Entegrasyon Politikalarında Çok Düzeyli Yönetişim Uygulamaları, **Erciyes Üniversitesi İİBFD**, (60), s.124.

¹⁸⁸ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s. 350; 6.Baskı.

Genellikle, bu sürecin nihayetinde bireyler daimi ikamet hakkına erişmektedirler ve akabinde vatandaşlığın kazanılması gelmektedir.¹⁸⁹

Hathaway'a göre, yerel entegrasyon, her şeyden önce uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilere sosyal haklar tanınması, iltica ülkesi yerel toplumu ile uyum sürecini kolaylaştıracak yasal düzenlemeler yapılmasını gerektirmektedir.¹⁹⁰ Ayrıca, yerel entegrasyonun gerçekleşmesi için sağlanması gereken haklar, aslında 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin mülteciye tanıdığı hakların tamamıdır. Her şeyden önce bu Sözleşme mültecinin ev sahibi ülkede dışlanmasını yasaklamaktadır, bunun yanı sıra geri gönderme yasağı da kişinin sığındığı ülkede kalmaya devam etmesini ve temel haklarına saygı duyulmasını öngörmektedir.¹⁹¹

Entegrasyon üzerine yapılan kavramsal tartışmalar gibi, entegrasyon süreci ve sonucu üzerine de yapılan tartışmalar bulunmaktadır. Bazıları, yerel entegrasyon süreci sonrasında mültecinin vatandaşlığa alınması gerektiğini savunurken, bazıları sürecin sonunda illa ki böyle bir gerekliliğin söz konusu olmadığını, kalıcı ikamet verilmesi ile entegrasyonun sağlanabileceğini savunmaktadırlar.¹⁹² Bir başka görüş de, yabancılara ve nispeten daha kolaylaştırılmış süreçlerde vatandaşlığa geçiş imkanları sunulacaksa eğer, bunun her ülkenin kendi imkan ve şartlarına göre kurgulayacağı sağlıklı bir entegrasyon süreci sonunda verilmesi uygun olabileceği yönündedir. Aksi takdirde vatandaşlık konusu asimilasyona hizmet eder gibi, toplum içerisinde vatandaşlar, yabancılar ve mülteciler arasında da ayrımcılığa ve adil olmayan yaklaşımlara sebebiyet vererek, toplumsal huzurun ve refahın zedelenmesine yol açabilecek bir duruma dönüşebilmektedir.¹⁹³

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 34 maddesi: *“Taraf Devletler, mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini*

¹⁸⁹ Mesut Aygün / Cansu Kaya, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7 Sayı:1 Yıl 2016, s. 104.

¹⁹⁰ Aktr: Büşra Aygün, Fulya Memişoğlu, Mültecilere Yönelik Yerel Entegrasyon Politikalarında Çok Düzeyli Yönetişim Uygulamaları, **Erciyes Üniversitesi İİBFD**, (60), s.123.

¹⁹¹ Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 47.

¹⁹² Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 47.

¹⁹³ Ayselin Yıldız, Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.1, Y.2017, s. 60-61.

her türlü imkan ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir”, şeklinde düzenlenerek taraf devletlere mültecilere vatandaşlık verme konusunda bir nevi baskı uyguluyor gibi olsa da, ne ülkelere mültecileri vatandaşlığa alma konusunda ne de mültecilere uluslararası korumasından faydalandığı ülkenin vatandaşlığına geçme konusunda bir zorunluluk getirmektedir.¹⁹⁴

Mültecilere vatandaşlığın verilmesi her devletin kendine mahsus yetkisi altındadır. Ancak, söz konusu mülteci olunca bu kişinin durumu değerlendirilerek kalıcı çözüm olarak yerel entegrasyon yolu seçilmiş ise, mülteci statüsünün sona ermesi ve iltica ülkesinde entegrasyon sürecinin başarılı bir şekilde sonuçlanması için, uzun dönemde en tercih edilen statü kişiye vatandaşlığın verilmesidir.¹⁹⁵ Çünkü, mülteci her ne kadar da ev sahibi ülkesinde uluslararası korumanın sağladığı haklardan yararlanıyorsa da, etkili vatandaşlığın yokluğu, bireyin savunmasız olmasını devam ettirir. Böylelikle, kişi ne kendi köken ülkesine dönebilmektedir, ne de bulunduğu ülkede vatandaşlığın bahsettiği kapsamlı devlet korumasından yararlanabilmektedir.¹⁹⁶

Burada altı çizilmesi gereken bir detay, devletler çoğu zaman yerel entegrasyonu bir çözüm olarak benimsemekte gönülsüz davranmaktadırlar. Aşağıda iltica ülkesinin bu konuda müstenkif davranmasına sebep olabilen bazı durumlar belirtilmektedir:

- Ev sahibi ülke bünyesindeki mülteci nüfusu ülke nüfusuna oranla çok fazla sayıda olması;
- Yerel entegrasyonun daha fazla mülteci akınını cesaretlendirerek ülkeye çekeceği korkusu;
- Ev sahibi ülkenin, mültecilere yerel halktan daha fazla öncelik tanınmasıyla kendi yurttaşları tarafından tepki görme korkusu, (mültecilerin sahip olduğu ekonomik yetenekleri sebebiyle yerel halk arasında oluşacağı rekabet korkusu mülteci bireylerle ilgili durumlarda en yaygın bir örnek olarak önümüze çıkmaktadır);
- Uluslararası mülteci entegrasyonuna dair yaşanmış deneyimler, uluslararası ancak süreklilik arz etmeyen yardımlar;

¹⁹⁴ Işıl Özkan, **Göç, İltica ve Sığınma Hukuku**, s. 405.

¹⁹⁵ Mesut Aygün, Cansu Kaya, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7 Sayı:1 Yıl 2016, s. 115, alıntı kaynağı: ÇİÇEKLİ Bülent, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, 2014, s. 379-380.

¹⁹⁶ Mesut Aygün, Cansu Kaya, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7 Sayı:1 Yıl 2016, s. 115, alıntı kaynağı: Costa Roza, Rights of refugees in the context of integration: legal standards and recommendations. UNCHR Legal and Protection Policy Research Series, s. 183.

- Mültecilerin etnik, sosyal, kültürel ve politik geçmişleri sebebiyle yerel toplumun bir parçası olamamaları ve entegre olamayacaklarıyla ilintili endişe.¹⁹⁷

“Entegrasyon” terimi, Türkiye sığınma sisteminde resmi olarak kullanılmamaktadır. Türkiye’nin yeni iltica politikasını düzenleyen YUKK’da “entegrasyon” yerine “uyum” kelimesi kullanılmıştır. Fakat “uyum”¹⁹⁸ terimi uluslararası mülteci hukuku tarafından belirlenen tanımdan farklı ve çok daha sınırlı bir anlama sahiptir. YUKK mültecilerin entegrasyonunu kolaylaştırma adına devletin yükümlülüğünü belirten herhangi bir hüküm içermemektir. Ancak, devletin Suriyeli mülteciler ile ilişkin politik tutumu “misafirperverlik”ten “isimsiz entegrasyon”a doğru yönelmeye başlamıştır.¹⁹⁹

Türkiye sınır komşusu olan Suriye’de günümüze kadar devam eden iç karışıklar nedeni ile Türkiye’de yıllardır bulunan Suriyeli mültecilerin sayısının her geçen gün arttığını Göç İdaresi Dairesinin İstatistik verileri göstermektedir. Yaklaşık on bir sene devam eden silahlı çatışmanın da sona ererek mültecilerin geri dönüşleri için şartların makul olabilmesini tahmin etmek de oldukça zordur. Mültecilere yönelik üç kalıcı çözümden biri olan yeniden yerleştirme de, bazı AB ülkelerinin Suriyelilere yönelik kapalı kapı politikası uyguladığı için, bu durumda kolay bir çözüm olarak görülmemektedir. Bu sebepten dolayı, Türkiye geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik yerel entegrasyon politikasını başlatmış vaziyettedir.

YUKK mültecilerin entegrasyonunu kolaylaştırma adına devletin yükümlülüğünü belirten herhangi bir hüküm söz konusu olmadığını daha önce de belirtmiştik. Ancak, YUKK “uyum” adı altında Türk hukukuna yeni düzenlemeler getirdiğini de söylememiz gerekmektedir. YUKK’nun Dördüncü kısmının Yabancılar ve Uluslararası Korumaya İlişkin Ortak Hükümler başlığı altında 96.maddede “uyum” düzenlemeleri: “(1) Genel

¹⁹⁷ Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 58-59.

¹⁹⁸ TDK açıklamasında toplumsal çevreye veya bir duruma uyma, uyum sağlama, intibak, entegrasyon anlamına gelen uyum kavramı, GİGM tarafından yapıldığı tanıma göre, göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği süreci ifade etmektedir. YUKK çerçevesinde uyum, toplumun ve göçmenin karşılıklı ve aynı ölçüde çaba göstereceği iki yönlü dinamik bir ilişki olarak ve göçmenlerin kendileriyle ilgili konularda edilgen olmadığı aktif katılımcı bir süreç olarak planlanmakta, uyum programları ise isteğe bağlı faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Bknz: AYGÜN Mesut / KAYA Cansu, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7 Sayı:1 Yıl 2016, s.119.

¹⁹⁹ Doğu Şimşek, Türkiye’de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları ve Olanakları, **Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi**, 2019, 4(2), s. 175.

Müdürlük, ülkenin ekonomik ve mali imkanları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir. (2) Yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir. (3) Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır.”

Bu bağlamda, Suriyeli sığınmacıların yerli işgücünü tahrip etmeden açık iş pozisyonlarına yerleştirilmesi gibi kararları yürürlüğe koymuştur. Türkiye, sınırları içerisinde yaşamlarını sürdüren fakat eğitim hizmetlerinden faydalanamayan Suriyeli çocuklar için okullara elektronik sistem üzerinden kayıt olmasını sağlayan Yabancı Bilgi İşletim Sistemi’ni sunmuştur.²⁰⁰ Okullarda ise Suriyeli öğrencilere yönelik “Uyum sınıfları” kurularak, Türkçe bilmeyen öğrencilere entegrasyonu kolaylaştırma yönünde Türkçe dersleri verilmektedir.

Türkiye mülteci politikasının gelişim tarihine baktığımız zaman da, Türkiye’ye sığınan çoğu mültecilerin zamanla halkla bütünleşmesi sağlanarak vatandaşlığa geçtikleri çok kez seyredilmiştir.²⁰¹ Ancak bazı yazarlar, mülteciler için uluslararası olarak kabul edilebilir çözümlerden, üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirme ve gönüllü dönüş Türkiye’de Avrupalı olmayanlar için yasal olarak mümkün olan çözümler arasında olduğu görüşündedir, vatandaşlığa kabulü ve ya entegrasyonu ise,

²⁰⁰ Derya Kap, Suriyeli Mülteciler: Türkiye’nin Müstakbel Vatandaşları, **Akademik Perspektif**, Y. Aralık 2014, s. 34; 44 DENİZ Orhan, 19.

²⁰¹ Orhan Deniz, 1990 Sonrasında Türkiye’ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri, s. 95.

Avrupa'dan gelen tanınmış küçük bir grup mülteci için mantıklı bir sonuç olduğu düşüncesindedirler.²⁰²

Yerel entegrasyonun başarılı bir şekilde gerçekleşmesi yönünde birbiriyle ilişki durumunda olan üç entegrasyon türü mevcut olup, bunlardan ekonomik entegrasyon ve sosyo-kültürel entegrasyon mülteciler açısından başarılı bir entegrasyonun tamamlayıcı bir parçasını oluşturmakta iseler de hukuksal entegrasyonun öneminin büyük olduğunu söyleyebilmekteyiz. Hukuksal entegrasyon, mültecilere yerli halkın sahip oldukları ile orantılı bir takım hak ve yetkinin aşamalı olarak tanınmasını öngören hukuksal bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Hukuksal entegrasyon çerçevesinde mültecilere seyahat özgürlüğü ve serbest dolaşım hakkı, eğitim ve öğrenim hakkı, iş piyasasına erişim, sağlık ve sosyal yardım hakkı, aile birleşiminin sağlanması ve mülkiyet hakkı gibi insanın en temel haklarının sağlanması öngörülmektedir.²⁰³

4.2.3. Yeniden Yerleştirilme

Göç Terimleri Sözlüğü'nde Yerleştirme (resettlement) olarak geçen ve: “*Genelde üçüncü bir ülke olmak üzere, insanların (mülteciler, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler vs.) başka bir coğrafi bölge ve ortama yerleşmeleri ve entegre olmaları. Mülteci bağlamında, sığındıkları ülkeden, kendilerini kabul eden başka bir Devlet'e transferleri. Mültecilere genellikle iltica hakkı veya diğer uzun vadeli ikamet hakları tanınır ve çoğu durumda mülteciler vatandaşlığa geçme fırsatını elde ederler*”, şeklinde bir açıklamaya sahip olan yeniden yerleştirilme BMMYK'nın sunduğu 3 kalıcı çözümlerden biridir.

Yeniden yerleştirilme, diğer iki kalıcı çözümün bir seçenek olamadığı durumlarda transit ve ya ilk sığınma ülkesinden mültecileri kabul eden üçüncü güvenli bir ülkeye gönderilme hareketine denmektedir. Yeniden yerleştirilme imkanı sığınma ülkeleri üzerindeki baskıyı hem sayısal yönden hem de politik açıdan azaltmaktadır, ayrıca uluslararası dayanışmanın ve uluslararası koruma prensibinin devam etmesini sağlamaktadır.²⁰⁴

²⁰² Doğu Şimşek, Türkiye'de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları ve Olanakları, **Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi**, 2019, 4(2), s. 178.

²⁰³ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s. 359.

²⁰⁴ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s. 359.

BMMYK yeniden yerleştirmenin, uluslararası koruma sağlamaya ilişkin bir araç olduğu belirterek, hayatı, özgürlüğü, güvenliği, sağlığı veya diğer temel hakları iltica ülkesinde herhangi bir risk altında olan mültecilerin özel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamakta olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca, Üçüncü ülkeye yerleştirme, devletlerin mültecilerin korunması konusundaki sorumluluğu paylaşmalarına ve sığınma ülkesini etkileyen sorunların azaltılmasına yardım etmelerine olanak tanıyan somut bir uluslararası dayanışma ifadesi ve sorumluluk paylaşım mekanizmasıdır, biçiminde belirtmektedir. Bu sorumluluk paylaşımı, devletlerin küresel boyuttaki üçüncü ülkeye yerleştirme imkanını artırmak ve tamamlayıcı yolları uygulamaya koymak üzere taahhütte buldukları BM Genel Kurulu'nun New York Mülteci ve Göçmenler Deklarasyonu ile resmiyet kazandığı da bilinmektedir.²⁰⁵

İlaveten, BMMYK üçüncü ülkeye yerleştirme bir hak ve ya başvuruya dayalı bir süreç de olmadığı vurgulayarak, her yıl sınırlı sayıda üçüncü ülkeye yerleştirme kontenjanı tahsis edildiğini ve çok az sayıda mültecinin üçüncü ülkelere yerleştirmek için gereken sıkı kriterleri karşıladığını açıklamaktadır. BMMYK ilgili kişilerin yeniden yerleştirme imkanından yararlanmak için uygun olup olmadıklarını belirlemek amacıyla GİGM ile en hassas durumdaki vakaları tespit edebilmek için iş birliği içinde hareket etmektedir. Ancak, üçüncü ülkeye yerleştirmeye ilişkin nihai kararlar BMMYK tarafından değil, kabul ülkeleri tarafından verilmektedir. Böylelikle dünyadaki tüm mültecilerin %1'inden azı üçüncü ülkeye yeniden yerleştirme imkanından yararlanabilmektedir.²⁰⁶

Mültecinin yeniden yerleştirilmesine yönelik 1951 Sözleşmesi'nde düzenlemeler: *“Her Taraf Devlet, kendi yasa ve yönetmeliklerine uygun olarak, mültecilere, topraklarına getirdikleri değerli varlıkları, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye nakletmelerine izin verecektir. Her Taraf Devlet, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye yerleşmeleri için gerekli olan herhangi değerli varlığı nakletmek amacıyla mültecilerin yapacakları izin başvurusunu, sıcak bir biçimde inceleyecektir”*, seklinde 30. maddede ve: *“Taraf Devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar ancak, ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf Devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye*

²⁰⁵ [Resettlement-Fact-Sheet-September-2018-TR.pdf \(unhcr.org\)](#) erişim: 21.05.2022.

²⁰⁶ <https://help.unhcr.org/turkey/tr/resettlement/> erişim: 21.05.2022.

kabullerini sağlamak için makul bir süre ve gerekli bütün kolaylıkları sağlar”, şeklinde 31. maddenin 2. fıkrasında yer almaktadır.

Mültecilerin yeniden yerleştikleri ülkelerden bu bireylere vatandaşlarının sahip oldukları haklara benzer sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara erişim başta olmak üzere yasal ve fiziksel koruma sağlamaları beklenmektedir. Devletler, mültecilerin yeniden yerleştikleri üçüncü bir ülke olmaya olumlu bakmamaktadırlar. Bu nedenle dünya genelinde yeniden yerleştirilen uluslararası koruma sahibi kişilerin sayısı oldukça düşüktür. BMMYK'nın istatistiklerine göre 2017 yılında yeniden yerleştirilmiş mültecilerin sayısı 2016 yılına oranla %54 daha az olduğu görülmektedir. 2017 yılında 102.800 olan sayı, 2018'de ise 81.300'e düşmüş bulunmaktadır.²⁰⁷

Yeniden yerleşim, kişinin ilk iltica ülkesinde hayatı, özgürlüğü ve temel insan haklarının tehlike altında durumlarda bir çözüm yolu olabilmektedir. Başka bir deyişle, ne iltica ülkesinde entegre olabilen ne de kendi ülkesine dönebilen kişiler için, tehlikedeki kadınlar, işkence kurbanları, fiziksel ve ya ruhsal hastalığı olan bireyler ve aile birleşimleri durumlarından kullanılan etkili bir çözüm olarak varlığını korumaktadır. Bu bağlamda, BMMYK: *“Yeniden yerleştirme, hayatı, özgürlüğü, güvenliği, sağlığı ya da temel insan hakları sığınma aradıkları ülkede tehlike altında olan özel korunma ihtiyacı olan kişiler için özellikle uygulanmalıdır. Yeniden yerleştirme genellikle diğer seçeneklerin uygulanamadığı zamanlarda uygulanır. Yeniden yerleştirme, menşe ülkesine geri gönderilme ile tehdit olması veya sığınma aradıkları ülkede fiziksel güvenlikleri tehdit altında olan kişilerin güvenliğinin sağlanması için gerekli olabilir”*, şeklinde ifade etmiştir ve 2012 yılında yayımladığı kitapta, mültecilere yerleşim imkanı sunacak ülkenin devam eden süreçte entegrasyon programını da gerçekleştirmesi beklenmektedir. Bu sebepten dolayı, devletler topraklarına yeniden yerleştirecekleri kişileri korunma ihtiyaçlarına göre değil daha çok entegre olabileme potansiyellerine göre seçtikleri düşünülmektedir.²⁰⁸

Yeniden yerleştirme özelliği gereği bir nevi yük ve sorumluluk paylaşımı şekli olarak görülmektedir. Bu tür çözüm yoluyla iltica ülkeleri üzerindeki yüklerinin bir kısmını

²⁰⁷ Sema Buz, Sema Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y.21, S.50, s. 201-202.

²⁰⁸ Cansu Kaya, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon**, s. 44-46.

mülteci koruması sağlayan diğer ülkeler ile paylaşmaktadır. Yeniden yerleştirme bir koruma aracı olarak görülmektedir ve söz konusu koruma olanağından yararlanmak için hem BMMYK'nın hem potansiyel hedef ülkenin belirlediği koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir.²⁰⁹

Türk hukukunda, YUKK'nun 74.maddesinin 2.fıkrasında: “(2) Aşağıdaki şartları taşıyan ülkeler güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilir: a) Kişilerin hayatının veya hürriyetinin, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehdit altında olmaması; b) Kişilerin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı ülkelere geri gönderilmemesi ilkesinin uygulanıyor olması; c) Kişinin mülteci statüsü talep etme ve mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda Sözleşmeye uygun olarak koruma elde etme imkanının bulunması; ç) Kişinin ciddi zarar görme riskinin olmaması”, biçiminde güvenilir üçüncü ülke sayılabilmenin özellikleri açıklanmıştır.

Doktrinde Türkiye 1951 Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul etmesi ve söz konusu Sözleşme'nin coğrafi sınırlama ile uygulanması nedeniyle Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilemeyeceği belirtilmektedir.²¹⁰ Ancak, AB'nin bu kriterleri dikkate almaksızın Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olduğunu kabul ettiği ileri sürülmektedir.^{211 212}

²⁰⁹ Bülent Çiçekli, **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, s. 360.

²¹⁰ Esen Aydın, ‘Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları’, **Public and Private International Law Bulletin**, Vol.3, No. 1, 2018, p.30, aktr: Balay Sütüoğlu, **Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi**, s.178.

²¹¹ Doğu Şimşek, ‘Turkey as a ‘Safe Third Country’? The Impacts of the EU-Turkey Statement on Syrian Refugees in Turkey’, **Perceptions**, V.XXII, No.4, 2017, p.164, aktr: Balay Sütüoğlu, **Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi**, s.178.

²¹² 18-19 Şubat 2016’da gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi dolayısıyla Sığınma Usulleri Yönergesi’ndeki güvenli üçüncü ülke kavramı yeniden ele alınmıştır ve bu süreçte Yönerge kapsamında tanımlanan kavram açısından güvenli üçüncü ülkenin düzenlendiği 38.maddede devletin Mülteci Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlama olmaksızın uygulamasını gerektirdiği bir şart söz konusu değildir. Türkiye’nin 38.madde gereğince güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilebilmesinde bir sakınca olmadığını söylememiz mümkündür. Ancak aynı Yönerge’nin madde 39 (2)(a)’da üçüncü ülkenin Mülteci Sözleşmesi’ni coğrafi kısıtlama olmaksızın uygulaması gerektiği belirtilmiştir. Böylelikle Komisyon tarafından yapılan açıklama ile Yönerge’de Avrupa güvenli üçüncü ülkesi ve Avrupa ülkeleri haricindeki güvenli üçüncü ülke kavramı arasındaki fark vurgulanarak Bildiri’nin meşru temeline işaret edilmiştir. Bknz. Balay Sütüoğlu, **Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi**, s.178-179, alıntı kaynağı: Avrupa güvenli üçüncü ülkesi hakkındaki açıklamalar için V.**supra.**, Bölüm 3, I. C.1.

Yerel mevzuatta üçüncü ülkeye yeniden yerleştirmeye dair hükümler YUKK'nun Uygulamasına İlişkin Yönetmeliğin 94.maddesinde: “(1) Uluslararası Koruma kapsamında işlem gören yabancılardan üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri Genel Müdürlük koordinesinde yürütülür. Üçüncü ülkeye yerleştirme işlemlerinde, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği yapılabilir. (2) Üçüncü ülkeye çıkış izni Genel Müdürlük veya yetki verilmesi halinde valilikler tarafından verilir”, şeklinde ve GKY'nin 44.maddesinde: “(1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan, geçici veya daimi olarak üçüncü ülkeye çıkışları Genel Müdürlüğün iznine tabidir. (2) Genel Müdürlük, bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan geçici veya daimi olarak üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri amacıyla uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ülkelerle işbirliği yapabilir, proje ve programlar geliştirebilir ve uygulanabilir”, olarak yer almaktadır.

Bunların yanında, GİGM Uluslararası Koruma Dairesi Başkanlığı tarafından düzenlenen GK Kapsamındaki Yabancılardan İşlemleri hakkında 2017/10 no'lu Genelge Ek'inin beşinci bölümünde GK kapsamındaki kişilerin üçüncü ülkeye çıkış işlemlerine dair düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemeler Genelge'nin Üçüncü Ülkeye Çıkış, Gönüllü Geri Dönüş, Yeniden Geçici Koruma Talebinde Bulunma ve Aile Birleşimi Kapsamında Ülkeye Kabul İşlemleri başlıklı beşinci bölümün A. Kısmında Üçüncü Ülkeye Çıkış İşlemleri olarak aşağıdaki gibi verilmiştir:

“1) Üçüncü ülke makamlarınca adlarına vize/ikamet izni düzenlenen geçici koruma kapsamındaki yabancılardan Geçici Koruma Kimlik Belgeleri, pasaport veya pasaport yerine geçen seyahat belgeleri ve vize/ikamet izinleri ile valiliklere başvurmaları halinde vize/ikamet izninin verilmiş amacına bakılmaksızın ülkemizden çıkış talepleri valilikler tarafından değerlendirilecektir. Bu konuda Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne ayrıca görüş sorulmayacaktır.

2) Yukarıdaki belgelere ek olarak on sekiz yaşından küçük tek başına üçüncü ülkeye çıkış talebi bulunan çocukların seyahat edebilmeleri amacıyla velisi / yasal vasisinin muvafakati alınacaktır. Refakatsiz çocukların çıkış işlemlerinde Türkiye'de bulunan yasal vasisinin muvafakati ve Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'nün uygunluk görüşü aranacaktır.

3) Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarına vize muafiyeti tanıdığını bildiren ülkelere çıkış yapmak isteyen geçici koruma kapsamındaki yabancılardan vize ibraz etmeleri istenmeyecektir .

4) İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından üçüncü ülkeye çıkış yapmak isteyen geçici koruma kapsamındaki yabancılardan;

a) Yapılacak parmak izi sorgulaması sonucu haklarında G kodlu "Türkiye'ye Giriş Yasağı", N kodlu "İstizan-Ön İzin Kararı", Ç-115 kodlu "Cezaevinden Tahliye Olan Yabancılar". Ç - 116 kodlu "Genel Ahlak ve Kamu Sağlığını Tehdit Eden Yabancılar" tahdit/arama kayıtları bulunanlar ile Ç - 114 kodlu "Hakkında Adli İşlem Yapılan Yabancılar" dan valiliklerce kamu düzeni ve kamu güvenliğine tehdit oluşturduğu değerlendirilenler Geçici Koruma Yönetmeliğın 8 inci maddesi kapsamında değerlendirilerek haklarında 6458 sayılı Kanununun 52 ila 60 inci maddeleri kapsamında gerekli işlemler yürütülecektir .

b) Haklarında V-71 tahdit kodu bulunanların tahdit kodu kaldırılarak çıkışlarına mani başkaca bir durumun (arama/yakalama kararı, mahkeme kararı vb.) bulunmaması halinde ülkemizden çıkışlarına izin verilecektir.

5) Üçüncü ülkelere çıkışları uygun görülen yabancılardan bilgileri ile ülkemizden çıkışlarına izin verildiği hususu hudut kapılarına bildirilecek olup, söz konusu yabancılara geçici korumalarının sonlandığı ve ülkemize tekrar gelmeleri halinde genel hükümlere tabi olacakları hususunda gerekli tebliğ yapılarak 15 (on beş) güne kadar geçerli Yol İzin Belgesi düzenlenecektir.

6) Hudut kapıları tarafından, söz konusu yabancılardan çıkışlarına mani herhangi bir durumun (arama / yakalama kararı, mahkeme kararı, giriş / çıkış yasağı vb.) bulunmaması halinde ülkemizden çıkışlarına izin verilerek Geçici Koruma Kimlik Belgeleri teslim alınıp imha edilecektir .

7) Üçüncü ülkeye çıkışları uygun görülen yabancılardan geçerli seyahat belgesi bulunmaması halinde hudut kapıları tarafından bir defaya mahsus olmak üzere kendilerine "Yabancılara Mahsus Acil Seyahat Belgesi" düzenlenecektir.

8) Ülkemizden geçici koruma kapsamında çıkış yapacak olan yabancılara Geçici Koruma Yönetmeliğının 5 ve 45 inci maddeleri gereğince; Türkiye'ye

yasa dışı girişleri veya Türkiye'de yasa dışı bulunuşlarından dolayı idari para cezası uygulanmayacak, giriş yasağına ilişkin hususlar genel hükümler çerçevesinde yürütülecektir.

9) Ülkemizden çıkışlarına izin verilen yabancıların ikamet ettikleri İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından GöçNet sistemi üzerinden giriş - çıkış kayıtları kontrol edilerek ülkemizden çıkış yaptığı anlaşılanların geçici koruma statüleri "üçüncü ülkeye çıkış" sebebiyle sonlandırılacaktır. Konunun takibi hususunda İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından gerekli hassasiyet gösterilecektir.

10) Geçici koruma kapsamında olmayan yabancıların üçüncü ülkelere çıkış yapmak amacıyla hudut kapıları veya valiliklere başvurmaları halinde Geçici Koruma Yönetmeliği hükümleri uygulanmayacak olup, söz konusu yabancıların çıkış işlemleri genel hükümlere göre yürütülecektir".

Görüldüğü üzere kalıcı çözüm yollarından olan yeniden yerleştirme de diğer iki kalıcı çözüm yollarında olduğu gibi iltica ülkesi ve üçüncü ülke yardımlarıyla gerçekleştirilmektedir ve gönüllü geri dönüş ve yerel entegrasyon yollarına kıyasen daha az mülteci için bir çözüm olarak sunulmaktadır. Başka bir deyişle, bu çözüm yolundan çok az sayıda mülteci yararlanabilmektedir. GİGM istatistiklerine göre 2014-2022 yılları zaman diliminde GK kapsamındaki kişilerin toplamda sadece 18.817'i üçüncü ülkelere yerleştirilebilmiş olarak görülmektedir. 2014-2022 yılları arasında GK kapsamındaki kişileri kabul eden ülkeler ve kabul edilen kişi sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4.2. 2014-2022 yılları arasında Suriyelilerin üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilmesi ²¹³

2014 – 2022 YILLARI ARASINDA SURİYELİLERİN ÜÇÜNCÜ ÜLKELERE YENİDEN YERLEŞTİRİLMESİ		
S.N	ÜLKE	ÇIKIŞ YAPAN KİŞİLER
TOPLAM		18.817
1	KANADA(BMMYK)	6.731
2	KANADA(DOĞRUDAN)	2.645
3	ABD	4.207
4	İNGİLTERE	2.608
5	NORVEÇ	1.926
6	İSVİÇRE	174
7	İSVEÇ	168
8	AVUSTRALYA	115
9	AVUSTURYA	58
10	BELÇİKA	46
11	LÜKSEMBURG	46
12	ROMANYA	43
13	LİHTENŞTAYN	18
14	YENİ ZELANDA	15
15	İZLANDA	13
16	HOLLANDA	3
17	FRANSA	1

²¹³ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> erişim: 21.05.2022.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri sınırları içerisinde çok sayıda mülteci ağırlayan bir ülke konumunda olduğu söylenebilir. Hem Osmanlı Devleti olarak, hem Türkiye Cumhuriyeti olarak uluslararası koruma yönünde dünya genelinde en çok katkı sağlayan bir ülke olduğunu da ileri sürebilmemiz mümkündür. Sultan II. Abdülhamit'in: "*Tacımı veririm, tahtımı veririm, fakat ülkeme sığınanları asla vermem*" sözü ise uluslararası koruma sözleşmelerin en temel ilkesi olan "*geri göndermeme*" ilkesini daha Sözleşme kabul edilmeden çok önce katı bir şekilde benimsediğini ve aynı zamanda sığınmacılara olan yaklaşımını göstermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, tarihi süreç incelenirken Macar mültecilerin Osmanlıya sığındıklarında Osmanlı mültecileri benimseyerek güvenli yerlere yerleştirmesi sonucunda, Avusturya ve Rusya bu durumdan hoşnutsuzluğunu belirterek sığınmacıların iade edilmesini talep ederek, ultimatom uygulayıp zorlayıcı rejimler uygulamalarına rağmen Osmanlı'nın sığınmacıları iade etmeye yanaşmadığını görmekteyiz. Osmanlı'nın bu dünyaya bilinen "misafirperverliği" Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmektedir. Daha sonradan 1951 senesinde "coğrafi sınırlama" ile Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmuştur, ancak 1979'da yaşanan İran İslami Devrimi, 1982 yılında Sovyet Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi, 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonralarında milyonlarca insan Türkiye'ye göç etmiştir. Son olarak Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'de yaşanan iç karışıklar nedeniyle Türkiye bir daha kitlesel bir göç akınıyla karşı karşıya kalmıştır.

Bu durumun karşısında, mevzuatta kitlesel bir göç akına cevap verecek düzenlemelerin mevcut olmaması bazı eleştirilere yol açmıştır. Türkiye, patlak veren mülteci krizine çözüm bulabilme yönünde Suriyeli mültecilerin durumuna büyük ölçüde kolaylık sağlayan YUKK'nu kabul ederek, göç politikasında etkileyici bir değişiklik yaptığı görülmektedir. Ancak, her ne kadar da göç politikasında değişiklik yapılmış olsa da, Türkiye'nin daha önce coğrafi sınırlama ile taraf olduğu Cenevre Sözleşmesi gereği, Türkiye yine Avrupa ülkesi dışından gelen kişilere mülteci statüsü tanıyamamaktadır. Şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma sahibi kişiler de Türkiye'de "geçici" olduklarını bildikleri için, çoğu zaman Türkiye'ye entegre olma

gereği duymamaktadır. Hem kültür olarak, hem de dil olarak uyum sağlama gereği duymayan bu kişilerin halk ile iletişimi ve etkileşimi konusunda büyük sıkıntılara yol açabilmektedir. Uyum sağlamak için uğraşmayan bu kişiler, kendi kültürüne ve değerlerine saygı gösterilmemesinden rahatsız olan yerli halk arasındaki karşılıklı negatif iki taraf için de büyük ölçüde problemler yarattığı gözlemlenmektedir.

Mülteciler Açısından Çözüm Hakları: Geri Dönüş, Vatandaşlığa Geçiş, Yeniden Yerleştirilme adlı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Üçüncü bölüm, kalıcı çözümlerden olan geri dönüş, yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirilme konularına verilmiştir. Bu çözüm yollarından bahsedecek olursak, devletler tarafından en tercih edilen çözüm yolu olarak gönüllü geri dönüş gelmektedir. Bu yönde devletler ve devlet dışı yetkili kuruluşlar tarafından çalışmalar yapılmakta, geri dönüşü teşvik ve geri dönüşü kolaylaştırma bağlamında destek ve programlar yürütülmektedir. Bu çalışmalar yapılırken dikkat edilmesi gereken bir nokta geri göndermeme ilkesinin zedelenmemesidir.

Kalıcı çözümlerden bir diğeri de yerel entegrasyondur, yani kişinin kaldığı ülkeye entegre olma sürecidir. 1951 Sözleşmesi hükümleri taraf devletlerin bu süreci kolaylaştırmasını şiddetle tavsiye etmektedir, ancak herhangi bir zorunluluk yüklememektedir ve bu durum ülkelerin inisiyatifine kalmaktadır. Fakat devletlerin bu çözüm yoluna pek sıcak yaklaşmadıkları görülmektedir. Ancak görüldüğü gibi, geri dönüşün ve yeniden yerleştirilmenin söz konusu olamadığı ve olamayacağı durumlarda, yerel entegrasyon bir çözüm olarak sunulmaktadır.

Çalışmada en son olarak çalışılan yeniden yerleştirme olan çözüm yolundan istatistiklere göre dünya genelindeki mültecilerin %1'i yararlanmaktadır. Ancak sınırlı sayıda kişiye sunulmasına rağmen, mültecilerin menşei ülkelerine geri dönemediği durumlarda ve ilk iltica ülkesinde de entegre olamadığı ya da hayati tehlike oluştuğu durumlarda sunulacak bir çözüm yolu olarak varlığını korumaktadır. Ancak, devletler tarafından yine pek hoş karşılanmayan bu çözüm yolunda, devletler daha çok yerleştirilen üçüncü ülke konumunda olmak istemedikleri görülmektedir ve mültecilerin devletlerine kabul durumlarında bile seçici davranmaktadırlar. Öyle ki, mültecilerin ihtiyaçlarına değil, çoğu zaman kişinin bu ülkede uyum sağlayıp sağlayamayacağına, daha doğrusu devlete daha az problem çıkartacak olan kişileri çekmektedir ve kabul etmektedir. Halbuki, bir hukuk gözüyle baktığımız zaman bu yaklaşımın ne kadar da insan hakkına aykırı olduğu görülmektedir.

Geleneksel kalıcı çözümlerden olan gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirme arasında herhangi bir hiyerarşi söz konusu değildir. Ancak sunulan bu çözümler her mültecinin durumu göz önünde bulundurularak ve değerlendirilerek, her mülteciye kendi durumuna uygun bir çözüm yolu sunulduğunda ve devletlerarası işbirliği devreye girdiğinde kalıcı ve etkili, başarılı ve sürdürülebilir olabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin büyük oranda çalışmalar yaparak, hem gönüllü geri dönüşü kolaylaştırma yolunda, hem yerel entegrasyon yolunda, hem de yeniden yerleştirme yolunda büyük çaba sarfettiği görülmektedir. Ancak vurgulamak istediğim bir husus, hem AB hem de Cenevre Sözleşmesine taraf olan ülkeler Türkiye'yi bu sahada yalnız bıraktığı görülmektedir. İstatistiklere bakıldığında zaman, 4 milyona yakın Türkiye'de bulunan Suriyeli geçici koruma sahibi kişilerin sadece bir tanesi yeniden yerleştirilme yoluyla Fransa'ya yerleştirildiği görülmektedir. Bildiğimiz üzere yeniden yerleştirilmede son karar kabul edecek ülkeye aittir, ve bu da demek oluyor ki, Fransa sadece bir tek kişiyi kabul etmiştir. Daha da hayret verici olanı, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Tablo 4.2'de verilen listenin en başında bulunması beklenirken, bu listede hiç yer almamasıdır. Bu da demek oluyor ki, adı geçen arap ülkeleri Suriyeliler ile aynı kökenden olmasına rağmen, aynı dili aynı kültürü paylaşıyor olmasına rağmen, kendi kanından ve dininden olan kardeşlerini ülkelerine kabul etmemişlerdir. Uluslararası koruma uluslararası olabilmesi için ülkelerin iş birliği içinde çalışması, görevlerin paylaşılması gerektiği kanaatindeyim. Ancak söz konusu Avrupa dışında yaşanmış olaylar olunca, Avrupa ve diğer ülkeler de dahil bu görevi yalnızca Türkiye'ye bırakmaktadır. Tezimi Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı hocanın İnsan Haklarının Kıyısındaki Özneler: Mülteciler adlı kitabından:

“Evrensel olduğunu iddia eden insan hakları, özellikle de mülteciler söz konusu olduğunda, “devletin yurdu” unsuruna sıkı sıkıya bağlı kalır. İnsan hakları kuramı bu kavram üzerinden şekillenir ve şu an için başkası mümkün görünmemektedir. Büyük laflar eden hukuk metinleri var elimizde. Oysa dünyanın her yerinde insan hakları adaleti sağlayacak birçok aracı tasarladığını iddia etmektedir. Ama gerçek böyle mi? İşte tam bu noktada, Adalet Tanrıçası Themis'in ruhunu şad etmek gerek. Hepimizin bildiği Themis'ten bahsediyorum: hatırlayın, gözleri kapalı adalet tanrıçası. Söz konusu mülteciler olunca daha bir sıkı bağlıyor sanki

gözlerini. İnsan hakları kuramı evrenselliği sadece dillendirirken gerçek bize bunun tam aksini gösterir...”, sözlerine katılarak, söz konusu Avrupa kökenli olmayan mülteciler olunca, Avrupa'nın da Themis ile birlikte gözlerini sıkıca kapattığını düşündüğümü belirterek sonlandırıyorum.



KAYNAKÇA

Kitaplar:

Acungil, Y. (2021). *Göç ve Kentsel Uyum, Yerel Halkın Göçmen ve Mülteci Algısı*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Akman, M. (2019) *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Barışık, S. (2020). *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bozkurt, K. ve Eur, LL. M. (2018). *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma*. İstanbul: Legal Yayıncılık;

Çelikel, A. ve Gelgel, G. (2021). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık;

Çiçekli, B. (2016). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık;

Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık;

Demirci, Y. ve Cihangir M. A. (2020). *Soru ve Cevaplarla Mülteci Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi;

Efe, S. ve Ulusoy, O. (2013). 117 Soruda Mülteci Hakları. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği;

Ekşi, N. (2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık;

Erdoğan, M. M. ve Kaya, A. (Edt) (2015). *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları;

Karakoç, Z. ve Korkmaz, N. (2021). Göç ve Sınır Politikaları. İçinde Kurtuluş, G. *Türkiye-Bulgaristan Göç Yönetimi ve Sınır Güvenliği* (ss. 3-20). Ankara: Gazi Kitabevi;

Kaya, C. (2017). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon*. İstanbul: On İki Levha Yayınları;

Nazır, B. *Macar ve Polonyalı Mülteciler, Osmanlı'ya Sığınanlar*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi;

Odman, M. T. (2020). *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünyada ve Türkiye'de İlticanın Gelişim Süreci)*. Ankara: Yetkin Yayınları;

Osmonov, Ö. (2012). *İstoriya Kirgızstana (s drevneyşih vremen do naših dney) (Kirgızistan tarihi (eski çağlardan günümüze kadar))*, Bişkek: Mezgil Yayıncılık;

Özkan, I. (2017). *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık;

Saraçlı, M. (2019). *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara: Adalet Yayınevi;

Saygılı, A. (2017). *İnsan Haklarının Kıyısındaki Özneler: Mülteciler*. İstanbul: İmaj Yayıncılık

Sütlüoğlu, B. (2021). *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi*. İstanbul: On İki Levha Yayınları;

Yıldırım, T. (2016). *Güvenlik Ekseninde Avrupa Birliği Mülteci Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları;

Yıldız, İ. (2018). *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*. Ankara: Kırmızı Çatı Kitabevi;

Yılmaz Eran, E. (2018). *Mülteci Hukukunda Geçici Koruma*, Ankara: Seçkin Yayıncılık;

Zabunoğlu, H. G. (2020). *Kamu Hukuku Açısından Mülteciler (Modern Devletin Bir Anomalisi)*. Ankara: Yetkin Yayınları;

Makaleler:

Aygün, M. ve Kaya, C. (2016). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1) ss. 87-142;

Aygün, B. ve Memişoğlu, F. (2021). Mültecilere Yönelik Yerel Entegrasyon Politikalarında Çok Düzeyli Yönetişim Uygulamaları. *Erciyes Üniversitesi İİBFD*, (60), ss. 119-143;

- Bayrakdar, B. (2019). Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Devletler Hukuku Açısından 19. Yüzyılda Osmanlıya Sığınan Lehistan ve Macar Mültecileri Hakkında Bazı Düşünceler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX/39, ss.759-778;
- Buz, S. ve Korç, S. (2021). Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, S.50, İSSN-2148-9424, ss. 195-230;
- Çakran, Ş. ve Eren, V. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39(14), ss.1-30;
- Deniz, O. (2010). 1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri, *Ankara Üniversitesi VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara;
- Geniş, K. C. 1848 Macar İhtilali ve Macar Mültecileri Meselesi, *International Journal of Humanities and Education*, ss. 114-130;
- Göçmen, İ. (2014). Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), ss. 21-86;
- Gözen Ercan, P. ve Kul, S. (2021). Ülkeleri İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin ve Mültecilerin Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Korunması, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 18(71), ss. 1-19;
- Güler, A. (2013). Uluslararası Mülteci Rejimi, Afganistan Örneği Üzerinden Bir Rejim Etkinliği Analizi, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 9(36), ss.101-127;
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere. *Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi*, İstanbul.
- İnan, C. E. (2016). Türkiye'de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), ss. 10-33;
- Kağan Şakacı, B. (2020). Türkiye'nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelenmesi, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(3) ss. 36-57;
- Kap, D. (2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları, *Akademik Perspektif Dergisi*. 1(2), ss. 30-35;

Kaya, C. (2019). Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenleme Şekli, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), ss. 511-535;

Kılıç, A. (2016). İspanyol Engizisyonu ve Müslümanlar. *İnsan ve Toplum*, 6(1), ss. 85-117;

Koç, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(3), ss.172-173;

Küçük, M. (2021). Uluslararası Kaynakların Arasında Hiyerarşi Var mıdır. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(4), ss. 2975-3004;

Özkerim Güner, N. (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rölü, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), ss. 212-241;

Öztürk, C. (2018). Van’daki Ulupamir Kırgızları: Genel ve Yönetimsel Durum, *Gobi’den Tuna’ya Türk Dünyası İncelemeleri*. Ankara: Atlas Akademik Basım;

Şahin, C. (2015). Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(39), ss. 326;

Şimşek, D. (2019). Türkiye’de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları ve Olanakları. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2), ss. 172-187;

Tekin, F. (2011). Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25, ss.91-100;

Yıldız, A. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), ss. 36-67;

Tezler:

Elmas, N. (2017). Türkiye’deki Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerin Uluslararası Hukuki Sorunları. Yüksek Lisans Tezi. *Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi*, İstanbul;

Erkmen, M. (2021). Arap Baharı Sonrası Kitlemel Göç Hareketleri Karşısında Avrupa Birliği’nin Reaksiyonu: Göç ve Komşuluk Politikalarındaki Değişim. Yüksek Lisans Tezi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Karaman;

Şahin, C. (2011). XIII. Yüzyıldan Günümüze Eskişehir Yöresinde Tatarlar. Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara;

Uysal, E. (2018) Anadolu Selçuklu Devleti'nde Mülteciler. Yüksek Lisans Tezi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İzmir.

Online kaynaklar:

<https://www.mevzuat.gov.tr/>

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, <https://www.unhcr.org/tr/> erişim tarihi: 18.05.2020;

https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCltecilerin_Hukuki_Durumuna_Dair_S%C3%BB6zle%C5%9Fme erişim tarihi: 18.05.2020;

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, erişim tarihi: 18.05.2020;

https://tr.wikipedia.org/wiki/Elhamra_Kararnamesi erişim tarihi: 1.06.2020;

<https://www.youtube.com/watch?v=hnYeNKtrxfY>, erişim: 2.06.2020;

<https://www.unhcr.org/tr/kalici-cozumler>; erişim: 03.06.2020;

<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/cavusoglu-su-ana-kadar-371-bin-suriyeli-geri-dondu-5513350/>; erişim: 04.06.2020;

<https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2018/12/Resettlement-Fact-Sheet-September-2018-TR.pdf>; erişim: 04.06.2020;

<https://www.unhcr.org/tr/ucuncu-ulkeye-yerlestirme>; erişim: 04.06.2020;

TDK (Türk Dil Kurumu) Resmi İnternet Sayfası <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 14.04.2022;

Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü Yayını No:31 2013; https://publications.iom.int/system/files/pdf/im131_turkish_2ndedition.pdf erişim: 27.05.2022;

https://www.researchgate.net/publication/291519183_KURESELGOC_VE_TURKI_YENIN_GOC_POLITIKALARININ_GELISIMI erişim tarihi: 12.04.2022

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf> erişim tarihi: 14.04.2022

https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf erişim tarihi: 08.05.2022

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : KHANAIYM MARATOVA :

Doğum Tarihi

Yabancı Dil :

Eğitim Durumu:

